

Norske misjonærers bilder av Kina 1902-1938

Masteroppgave i historie

Dag Thomas Kvalvik

Høgskolen i Bergen – Universitetet i Bergen

Vår 2009

Forord

Denne oppgaven har blitt til med god hjelp fra en rekke personer. Først og fremst vil jeg takke mine to veiledere, Karl Egil Johansen, professor ved Høgskolen i Bergen, avdeling for lærerutdanning, og Inger Marie Okkenhaug, forsker ved Universitetet i Bergen, Historisk institutt. Deres kunnskapsrike, inspirerende og tidkrevende veiledning har vært til uvurderlig hjelp. Tusen takk!

Dernest vil jeg rette en stor takk til Erik Kjebekk, ansvarlig for NLM-arkivet og førstelektor i kirke- og misjonshistorie ved Fjellhaug Misjonshøgskole. Din interesse og hjelpsomhet har vært enestående. Tusen takk! Takk også til Liv Dons Samset for å ha gitt meg upublisert materiale og Helge Kjolberg i Lunde Forlag for å ha skannet bilder.

De som har lest deler av oppgaven og gitt konstruktiv kritikk og tilbakemeldinger fortjener også en takk.

Til slutt vil jeg takke familie og venner. En spesiell takk går til min kjære Kristine for uvurderlig støtte og tålmodighet, og til Ingrid og Caroline som har gitt meg mye glede og etterlengtet avveksling i arbeidet.

Bergen, våren 2009

Dag Thomas Kvalvik

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	5
1.1 Historisk oversikt	6
1.1.1 Kinas historie i perioden ca. 1800-1950	6
1.1.2 Internasjonal misjon i Kina	9
1.1.3 Norsk misjon i Kina.....	12
1.2 Tidligere forskning på norsk misjon	15
1.3 Kildemateriale.....	21
1.3.1 Misjonsbladet ”Kineseren”	21
1.3.2 Bøker.....	22
1.3.3 Dagbøker.....	23
1.3.4 Brev	23
1.4 Utdyping av tema og problemstilling	24
2.0 Peder Johannes Simonsen Eikrem.....	33
2.1 Biografi.....	33
2.2 Bilder av Kina og kineserne	36
2.2.1 Folkekarakter	36
2.2.2 Kultur	40
2.2.3 Leveforhold.....	42
2.2.4 Borgerkrig og røverherjinger.....	44
2.2.5 Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere	48
2.2.6 De kinesiske kvinnene	51
2.3 Drøfting og oppsummering	52
3.0 Knut Iversen Samset	56
3.1 Biografi.....	56
3.2 Bilder av Kina og kineserne	60
3.2.1 Folkekarakter	60

3.2.2 Kultur	66
3.2.3 Leveforhold.....	67
3.2.4 Borgerkrig og røverherjinger.....	69
3.2.5 Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere	74
3.3 Drøfting og oppsummering	77
4.0 Amanda Engesland.....	81
4.1 Biografi.....	81
4.2 Bilder av Kina og kineserne	83
4.2.1 Folkekarakter	83
4.2.2 Kultur, leveforhold og de kinesiske kvinnene.....	85
4.3 Drøfting og oppsummering	88
5.0 Sofie Istad.....	89
5.1 Biografi.....	89
5.2 Bilder av Kina og kineserne	90
5.2.1 Folkekarakter	90
5.2.2 Kultur	92
5.2.3 Leveforhold.....	94
5.2.4 Borgerkrig og røverherjinger.....	96
5.2.5 Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere	98
5.2.6 De kinesiske kvinnene	99
5.3 Drøfting og oppsummering	102
6.0 Sammenfattende drøfting og konklusjon	105
Litteraturliste.....	115
Summary	120

1.0 Innledning

Siden opprettelsen av Det Norske Misjonsselskap (NMS) i 1842 har Norge sendt ut et stort antall misjonærer til land utenfor Europa. På bakgrunn av misjonens sterke posisjon i landet finner en også store mengder litteratur som omhandler temaet, særlig etter 1943. Ifølge Jarle Simensens artikkel ”Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier” (2007) representerte årene mellom 1943 og 1949 et merkeskille i forskningen på feltet. Omfattende verk som omhandlet norsk misjonshistorie kom nå ut.¹ Man finner likevel lite forskningslitteratur som omhandler norsk misjon på andre kontinent enn Afrika. Samtidig har norsk misjonsforskning hovedsaklig fokusert på virksomheten til NMS.

I min masteroppgave ønsker jeg i stedet å ta for meg Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund, ofte forkortet til Kinamisjonsforbundet (nå kalt Norsk Luthersk Misjonssamband), som på slutten av 1800- og første halvdel av 1900-tallet drev et omfattende misjonsarbeid i Kina. Norske misjonærer kom til Kina allerede i 1892, men etableringen og driften av misjonsstasjonene kom ikke skikkelig i gang før to år senere. Det norske misjonsarbeidet varte frem til 1950, da de på grunn av motstand fra kommunistene måtte reise fra landet. Fokuset i denne oppgaven vil være norske misjonærers møte med Kina og kineserne fra begynnelsen av 1900-tallet og fremover. Hovedproblemstillingen er som følger:

Hvilke bilder av Kina og kineserne ble formidlet av norske misjonærer i perioden 1902-1938?

Å skrive en masteroppgave med en slik problemstilling vil kunne bli veldig omfattende. Jeg har derfor avgrenset arbeidet ved å ta for meg to kvinnelige og to mannlige misjonærer, for så å følge disse gjennom deres misjonærliv i Kina.

De fire misjonærene jeg har valgt er Amanda Engesland, Sofie Istad, Peder Johannes Simonsen Eikrem og Knut Iversen Samset. Engesland var misjonær i perioden 1908-1915, Istad 1908-1938, Eikrem 1902-1914, mens Samset var i Kina fra 1902 til 1936.

¹ Simensen 2007:1

1.1 Historisk oversikt

1.1.1 Kinas historie i perioden ca. 1800-1950

På slutten av 1700-tallet viste det tidligere så mektige Mandsjudynastiet [Qing-dynastiet] klare svakhetstegn. Problemene som hadde meldt seg, hadde dels opphav i de indre kinesiske forhold.² Jordbruket klarte ikke følge den kraftige befolkningsøkningen, noe som førte til sult og fraflytting. Situasjonen ble ytterligere forverret da landet ble rammet av en valutakrise på begynnelsen av 1800-tallet. Makthaverne hadde også ett annet problem: Landet hadde en overproduksjon av utdannede mennesker som ikke klarte å skaffe seg en stilling innenfor embetsverket. En god del av disse skulle senere gi sin støtte til bondeopprør som fant sted ved århundreskiftet.

Men det var ikke bare indre problem. Mot midten av 1800-tallet ble kineserne rammet av en prøvelse utenfra, ”de fremmede djevlene” fra Europa.³ Så lenge det var europeerne som søkte kinesiske varer, var de kinesisk-europeiske forbindelsene stort sett bra. En endring i maktforholdet og handelsbalansen endret dette bildet. Samtidig som britene gikk i bresjen for en ny Kina-politikk, hvor målet var å åpne det kinesiske markedet for frihandel, økte kinesernes opiumsbruk. Et stort antall kinesere ble avhengig av dette narkotiske stoffet som britene importerte fra India. Det er i ettertid blitt hevdet at opp mot 10 % av Kinas befolkning røykte opium i 1880.⁴ Britene hadde dermed funnet noe kineserne ville kjøpe, og var ikke lengre så avhengige av å betale med edelt metall.⁵

Opiumshandelen ble sett på med stor uro. Bruken av opium var ikke bare ødeleggende for helsen, den påvirket også samfunnsmoraleen negativt. I tillegg forsvant stadig mer sølv ut av landet. For å begrense den økende bruken, forsøkte man derfor å stoppe opiumshandelen. Britene svarte med et omfattende militært angrep på kineserne i 1839. Kina var ikke rustet for krig og mot europeernes våpentekniske overlegenhet måtte de tape. I 1842 så kineserne seg nødt til å slutte fred med britene. Det gikk likevel ikke lenge før partene igjen var i krig mot hverandre. Den såkalte kulihandelen (kinesiske kontraktsarbeidere som ble transportert til vestlige kolonier) var til stor irritasjon for kinesiske myndigheter. Samtidig ble europeiske

² Norborg 2007:99

³ Norborg 2007:100

⁴ Fairbank 1978:178

⁵ Norborg 2007:100-101

kjøpmenn stadig oftere trakassert av fremmedfiendtlige innbyggere. I 1856 ble det åpen konfrontasjon. Britisk-franske tropper inntok nå byen Kanton [Guangzhou]. Da de vestlige troppene også truet hovedstaden Beijing, var et nytt kinesisk nederlag ett faktum. De to krigene, ofte kalt den første- og den andre opiumskrig, førte til en lang rekke innrømmelser ovenfor Storbritannia og andre vestlige land. Kinas hersker ble nå tvunget til å oppgi den århundrelange isolasjonspolitikken og åpne for vestlig handel og investeringer.⁶

De indre urolighetene fortsatte likevel for hardt prøvede kinesere. De antimandsjuiske holdningene som hadde eksistert under overflaten siden Ming-dynastiets fall på 1600-tallet, våknet til nytt liv. Kombinert med fremmedhat og bondeuro førte dette til en landsomfattende opprørbevegelse. Taipingopprøret (1851-1864), som hadde sentrum i den sørlige provinsen Guangxi, var særlig rettet mot korrupte embetsmenn, opiumsmisbruk, fattigdom og den elendighet som preget kinesiske bønder i perioden. Anført av den kristne lederen Hong Xiuquan opplevde bevegelsen stor fremgang. I en femtenårsperiode hadde den kontroll over ni provinser, før opprøret ble nedkjempet av kinesiske- og vestlige styresmakter.⁷

På tross av reformer var også tiden etter Taipingopprøret preget av uro. Økonomiske nedgangstider med svingende priser og høyere skatter førte således til en sammenhengende krise for Kina i perioden 1870-1912. Uro og opptøyer preget nå landet. Den mest omfattende folkelige protesten var ”Bokseropprøret” i Nord-Kina i 1899-1901.⁸ Bokserne var en undergrunnsorganisasjon som gjorde et siste desperat forsøk på å stå imot modernismen og den vestlige innflytelsen. Opprørerne, som på det meste talte 200 000 mann, angrep både utenlandske ambassader og handelslegasjoner. Kinesere som handlet med Vesten eller lot seg omvende til kristendommen, var også legitime mål. En samlet hær fra ulike nasjoner som hadde interesser i Kina, knuste til sist også dette opprøret. Keiserregimet hadde støttet opprøret og måtte ved fredsslutningen i 1901 betale en omfattende skadebot og gi enda flere innrømmelser til de vestlige stormaktene. Denne ydmykelsen ”representerte nok en spiker i likkisten til keiserdynastiet.”⁹

Etter Bokseropprøret gav konservative kretser ved hoffet etter for nye og mer omfattende reformer. Disse kom likevel for sent. Dyktige offiserer og rike godseiere hadde nå blitt

⁶ Norborg 2007:101-102, 106-107

⁷ Norborg 2007:102-105

⁸ Simensen 2007:192

⁹ Simensen 2007:192-193

uavhengige i provinsene og styrket tendensen til riksoppløsning. Det ble mer og mer tydelig at Mandsjudynastiet ikke lenger var levedyktig. I 1911 kom det til opprør i byen Wuhan, ledet av yngre offiserer. De ønsket å avskaffe keiserdømmet og innføre en republikansk styreform. Opprøret spredte seg til flere provinser og førte etter hvert til barnekeiseren Pu Yi sin avgang. I februar 1912 opphørte det to tusen år gamle keiserriket Kina.¹⁰

Det var nå uklart hvem som skulle styre landet. Etter hvert stod det mellom den revolusjonære og nasjonalistiske lederen Sun Yat-sen og generalen Yuan Shikai. På bakgrunn av den støtten Yat-sen hadde i provinsene, ble han utnevnt til landets første president. Dette endret seg da Yuan Shikai begynte å motta økonomisk støtte fra Vesten. Stilt ovenfor Shikais militære overmakt og for å unngå videre indre splid, trakk Yat-sen seg. Yuan Shikai klarte nå å tilrive seg presidentvervet.¹¹

En ny borgerkrig var likevel i anmarsj. For selv om Sun Yat-sen og hans parti Guomindang hadde anerkjent Yuan Shikai som Kinas president, var det mye som skilte de to. I 1917, etter Shikais død, dannet derfor Guomindang en motregjering i Kanton i sør. Dermed hadde Kina to stridende regjeringer, en for den nordlige og en for den sørlige delen av landet. I tillegg delte de to regjeringene makten med forskjellige provinsguvernører, som i enkelte tilfeller hersket som uavhengige fyrster. Andre steder (i innlandet) var det tvilsomt at det i det hele tatt fantes noen offisiell myndighet. I stedet herjet røverbander mer eller mindre fritt.¹²

Selv om Sun Yat-sen døde i 1925, eskalerte borgerkrigen i styrke. Partiets nye leder, general Chiang Kai-shek, ledet en offensiv kalt ”Nord-ekspedisjonen” og i 1927-1928 ble både Nanking [Nanjing] og Beijing inntatt. Nasjonalistpartiet Guomindang og Chiang Kai-shek hadde nå formelt herredømme over hele Kina.¹³

Under krigføringen hadde Chiang Kai-shek og hans parti fått støtte av Sovjetunionen. Men etter at seieren var sikret, brøt Kai-shek det nære samarbeidet. Samtidig kvittet han seg med kommunistene i partiet. På dette tidspunkt hadde nemlig et tydelig skille mellom partiets venstrefløy og høyrefløy kommet til overflaten.

¹⁰ Simensen 2007:194-195

¹¹ Simensen 2007:196

¹² Poulsen 2007:94-95, 98-99

¹³ Spence og Chin 1996:78,92

Selv om landet nå var samlet under en sentralregjering, var det fortsatt uroligheter. Røvere herjet og lokale høvdinger og deres hæravdelinger plyndret for egen vinning. De utstøtte kommunistene gjorde seg også gjeldende som en maktfaktor. I 1931 etablerte de et sovjetstyre i provinsen Jiangxi. Tre år senere ble de omringet av nasjonalistiske styrker og måtte legge ut på det som senere skulle bli omtalt som ”Den lange marsjen”. Tropper på til sammen 100 000 mann la ut på en ca. 12 000 km lang marsj til Shaanxi, en provins nordvest i landet. Av de 100 000 kom 30 000 frem til bestemmelsesstedet. En av dem var Mao Zedong, som nå hadde blitt kommunistenes leder.¹⁴

Japanerne skapte også hodebry for de kinesiske makthaverne. I 1931 invaderte japanerne Mandsjuria og gjorde provinsen til sitt lydrike. Den videre utviklingen førte til at Japan erklærte åpen krig i 1937. Året etter ble en japansk marionettregjering etablert i Nanking. Dette resulterte i at Chiang Kai-shek måtte opprette en ny hovedbase i byen Chongking ved Yangztes øvre løp.¹⁵

Etter Japans kapitulasjon i 1945 fortsatte borgerkrigen mellom nasjonalistene og kommunistene. Nasjonalistene hadde gunstigst utgangspunkt militært, med større styrker, bedre utstyr og økonomisk støtte fra amerikanerne. Men samtidig var det klart at ”de røde” hadde stadig økende støtte blant befolkningen. Chiang Kai-shek var nå tvunget til å handle. Våren 1947 satte han i gang en storoffensiv mot kommunistene, uten at resultatet ble som forventet. Dyktig geriljatakikk fra de rødes side, Kai-sheks dårlige lederskap og offiserer som opererte som muldvarper på kommunistenes side, ødela for nasjonalistene. Kommunistene satte nå i gang en tilsvarende storoffensiv. Etter flere avgjørende slag som endte i kommunistenes favør, var de rødes seier ett faktum. I oktober 1949 etablerte Mao seg som eneveldig hersker for om lag 550 millioner kinesere.¹⁶

1.1.2 Internasjonal misjon i Kina

De første misjonærene som kom til Kina var representanter for Den nestorianske kirke, en syrisk kirke som ble grunnlagt på 400-tallet. Kirkens utsendinger dro østover og nådde Kinas hovedstad Xian i 635. Tang-dynastiets keiser gav dem tillatelse til å bli i landet og flere klostre ble bygd. Men fra 800-tallet ble kristen tilstedeværelse i Kina vanskeligere. Keiser Wu

¹⁴ Chang & Halliday 2005:156 og Poulsen 2007:100

¹⁵ Chang & Halliday 2005:248 og Poulsen 2007:101-102

¹⁶ Chang & Halliday 2005:344-345, 350, 362 og Huldt 2007:207-210

Tsung var en stor tilhenger av taoismen, noe som fikk store konsekvenser for kristendommens stilling. Munkene måtte gi avkall på klosterlivet og leve et verdslig liv. Kirken ble trolig ikke utslettet, men ifølge Stephen Neills *Misjon i 2000 år* (1972) er det ”sannsynlig at dens makt var brutt, og at dens innflytelse forsvant ganske fort.”¹⁷ I 987 reiste en munk til Kina for å undersøke kirkens stilling. Han fant ingen tegn på kristent klostervesen eller misjonsaktivitet. Ikke før rundt år 1050 åpnet Song-dynastiet Kina for omverdenen, slik at misjonærer kunne reetablere Den nestorianske kirken.¹⁸

Både Den nestorianske- og Den katolske kirke gjorde misjonsfremstøt under det mongolske Yuan-dynastiet på 1200- og 1300-tallet, men uten større fremgang. Den kinesiske fremmedfrykten gjorde at landet i stor grad var lukket for utlendinger. Først i 1557 lyktes europeerne med å få varig fotfeste. Den portugisiske handelsstasjonen i Macau [Macao] ble nå etablert. Kloster og kirker vokste frem og stedet ble et springbrett for en rekke misjonsforetak. En av dem som kom til Macau, var jesuitten Matteo Ricci (1552-1610). Han fikk etter hvert tillatelse til å slå seg ned i den kinesiske provinshovedstaden Chaoch'ing. I 1600 fikk han også innpass i keiserrikets hovedstad, hvor han ble værende i ti år. Ricci opptrådte klokt og ydmykt for keiseren, med respekt for kinesisk kultur. Etter hvert fikk han tillatelse til å opprette en kirke og drive kristent litteraturarbeid. Da Ricci døde, regner man med at det var ca. 2000 kristne i Kina.¹⁹

Utover 1600-tallet fortsatte jesuittene med sine misjonsfremstøt. Etter noen år med både motgang og medgang økte den kinesiske motviljen mot Den katolske kirke. I 1724 kom et dekret fra keiser Yung-Cheng som erklærte at jesuittene i Beijing bare ville få anledning til å bli i den utstrekning de var nyttige for hoffet. Andre misjonærer skulle deporteres til Macau.²⁰ Ved inngangen til det 19. århundre stod misjonsarbeidet nesten på bar bakke. I disse årene hadde utlendinger kun adgang til Macau, samt et lite stykke land i Kanton-provinsen [Guangdong]. Det var i dette området den første protestantiske misjonæren, Robert Morrison, slo seg ned i 1807. I 1809 fikk han arbeid som oversetter for handelskompaniet, men det var misjonen som var hans lidenskap. I 1814 døpte han den første kineseren. Morrison fikk særlig mye å si gjennom sin oversettelse av Bibelen til kinesisk. Han utarbeidet også en ordbok av stor betydning for den vitenskapelige utforskningen av det kinesiske

¹⁷ Neill 1972:59

¹⁸ Kjebekk 1999:10 og Neill 1972:58-59

¹⁹ Neill 1972:105-107

²⁰ Neill 1972:135-136

språket.²¹

Som tidligere nevnt, var det press og interesser fra vestlig side som førte til et mer åpent Kina fra midten av 1800-tallet. Kristen misjon fikk nå etter hvert tilgang til hele riket. Stephen Neill skriver likevel at det ble et permanent handikap for kirken i Kina at det kristne misjonsarbeid i så høy grad ”kom i ly av kanonbåter og artilleri.”²² Store deler av befolkningen var negative til misjon, noe som førte til stadige konflikter og sammenstøt. Misjonsstasjonene var beskyttet av europeisk lov og var derfor et fristed som ifølge Jarle Simensen (Aschehous verdenshistorie) ikke kun ble søkt ”for å vinne sjelefrelse, men også for å slippe unna konflikter i familie og lokalsamfunn.”²³

Politisk innblanding var heller ikke uvanlig. Enkelte misjonærer uttrykte således forrakt for keiserstyret og hevdet at ”despotismen” måtte avskaffes. Om dette skriver Simensen: ”I så måte var de mer radikale i sin avvisning av kinesisk kultur enn noen annen gruppe europeere.”²⁴ Den innvirkning misjonen hadde på lokalsamfunnet, førte til stadige konflikter. I perioden 1860-1870 telte man 34 opptøyer, der 34 misjonærer og 130 kinesere ble drept. Senere, under Bokseropprøret (1899-1901), var man vitne til kirkebrenning og drap på kristne kinesere i enda større målestokk.²⁵ Man kan likevel ikke si at misjonen hadde utelukkende negativ innvirkning. Skoler ble bygd i stort omfang, slik at flere kinesere kunne tilegne seg lese- og skriveferdigheter. Misjonsselskapene fikk også bygd sykehus, som var en mangelvare på den tiden. Likeledes ble kvinneundertrykkelsen påtalt av misjonærene: Flerkoneri, drap av jentespedbarn, fotbinding og utestenging av kvinner fra utdanning.²⁶

På tross av et nokså utbredt fremmedhat opplevde den protestantiske misjonsvirksomheten stor fremgang. Men med unntak av noen stasjoner i Yangzi-dalen var misjonen lite utbredt i innlandet. Dette endret seg da Hudson Taylor i 1865 stiftet China Inland Mission (CIM). Denne misjonsorganisasjonen ble snart verdens største. Gjennom bladet ”China’s Millions” stiftet også norske misjonsvenner bekjentskap med CIM og misjonsarbeidet i Kina.²⁷ I 1914 antar man at det fantes 1300 misjonærer og ca. 230 000 protestanter i Kina.

²¹ Neill 1972:188

²² Neill 1972:189

²³ Simensen 2007:185

²⁴ Simensen 2007:185

²⁵ Simensen 2007:185

²⁶ Simensen 2007:190

²⁷ Neill 1972:225

1.1.3 Norsk misjon i Kina

Norge hadde fått sin første misjonsorganisasjon i 1842. Det Norske Misjonsselskap (NMS), som hadde hovedsete i Stavanger, sendte da ut sine første misjonærer til Zululand og Madagaskar. Etter hvert som interessen for misjon i Kina økte, var det en del som også ønsket å opprette et misjonsarbeid der. Da NMS i 1889 vedtok ikke å ta opp arbeid i Kina, ble derfor Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund etablert i 1891. Samme høst dro to kvinner og seks menn til Amerika. Etter et kort opphold der reiste Gjertine Årrestad, Ludvig Johnsen og reiseleder Johannes Brandtzæg videre til Kina. Sistnevnte reiste imidlertid tilbake til Norge sommeren 1892, hvor han ble Kinamisjonsforbundets generalsekretær. Dette var en stilling han hadde frem til sin død i 1931. De fem andre utsendingene ble værende ett år i Amerika for å studere, før også de dro videre til Kina.²⁸

Kinamisjonsforbundet bestemte seg etter hvert for å satse på det sentrale Kina. I store deler av dette området var det nemlig ikke noe omfattende misjonsarbeid fra før. I 1894 ble derfor Liangigai misjonsstasjon i byen Laohokow [Laohekou] i provinsen Hupeh [Hubei] opprettet. To år senere etablerte forbundet Puninggai [Poningai] misjonsstasjon i samme by. Ifølge Arne Tiltnes sin bok, *Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund gjennom 50 år, bind 2* (1946), var Laohokow et ivrig handels- og kommunikasjonscenter på omlag 100 000 innbyggere. Etter revolusjonen i 1912 opplevde imidlertid byen stagnasjon. Elva ble utrygg for røvere, i tillegg hadde jernbanen gjort sitt inntog. Handel og samferdsel tok derfor andre veier og uten moderne kommunikasjonsmiddel ble Laohokow akterutseilt.²⁹

Etter hvert kom flere andre misjonsstasjoner til i Hupeh-provinsen. Bokseropprøret satte imidlertid ved århundreskiftet en midlertidig stopper for misjonsvirksomheten. Men allerede høsten 1901 kunne misjonærene vende tilbake. Fra og med 1904 opprettet man også misjonsstasjoner i naboprovinsen Honan [Henan]. Til sammen, i de to provinsene, fikk Kinamisjonsforbundet et titalls hovedstasjoner. I tillegg hadde man flere utstasjoner, som var ”en liten kopi av en hovedstasjon, både i sin idé og sitt anlegg.”³⁰ Men i stedet for en norsk fastboende misjonær, var det som regel en kinesisk medarbeider som arbeidet der.

²⁸ Kjebekk 1999:17-19

²⁹ Tiltnes 1946:38

³⁰ Tiltnes 1946:107

Kinamisjonsforbundets virkefelt i Hupeh [Hubei] og Honan [Henan] (NLM-arkivet, hovedkontoret, Oslo)

Etter hvert som misjonærene fikk fotfeste, ble det satset hardt på menighets- og skolearbeid. Folkeskoler ble satt i gang, samtidig som man også fikk en lærerskole og en evangelistskole. Kinamisjonsforbundet opplevde i denne perioden sterk vekst, og i 1917 talte menighetene til sammen 1600 medlemmer. I tillegg hadde man 150 lokale menighetsarbeidere. Tallet på misjonærer hadde i samme periode økt til 62.³¹

Selv om misjonsvirksomheten var preget av både motgang og medgang, fortsatte veksten inn i 1920-årene. Men fra 1922 så man tendensen til en ny utvikling. Uro og tiltakende nasjonalistiske og fremmedfiendtlige holdninger førte til at de norske utsendingene i 1927 måtte reise fra feltet. Menighetene ble nå styrt av kristne kinesere, men da urolighetene etter hvert avtok, kom de norske kinamisjonærene tilbake. Den kristne delen av befolkningen

³¹ Bråthen 1991:5 og Neill 1972:480

hadde likevel blitt mindre som følge av urolighetene. Noen var drept, mens andre hadde brutt med menigheten.³²

I årene etter opplevde man en ny kraftig vekst i menighetsarbeidet. En vekkelse med opphav i det nordlige Kina spredte seg også til Kinamisjonsforbundets felt i Hupeh og Honan. I 1938 omfattet det norske misjonsarbeidet 12 stasjoner (syv i Hupeh og fem i Honan), 25 menigheter med omlag 4000 medlemmer og ti nasjonale forstandere.³³ I tillegg hadde forbundet i 1932 opprettet nytt arbeid i den nordlige provinsen Mandsjuria, som på tross av uroligheter og krig også opplevde vekst og fremgang.³⁴

Det gikk flere år før krigen mellom Kina og Japan fikk noen innvirkning på Kinamisjonsforbundets virke. Først i 1944 kom japanske styrker i kontakt med det norske misjonsfeltet. De fleste misjonærene ble da evakuert til kysten, og siden til India av amerikanske fly. Først i 1946 kunne de reise hjem til Norge.³⁵ Etter andre verdenskrig ble misjonsvirksomheten gjenopptatt, men denne gang kun for en kortere periode. Som tidligere nevnt, herjet nå borgerkrigen landet og på bakgrunn av kommunistenes fremmarsj ble flertallet av norske misjonærer evakuert til byen Hankow [Hankou]. Like etter ble det opprettet et nytt misjonsfelt i det vestlige Kina, men det gikk ikke lenge før man også her måtte evakuere de norske utsendingene. I 1949 forlot de siste av forbundets misjonærer feltet, med unntak av Sigrid Ormestad, som valgte å bli værende til 1951.³⁶

Tiden i Kina hadde for mange bydd på positive opplevelser og minner for livet. Samtidig var det også de som opplevde sorg over å miste noen av sine nærmeste. I løpet av Kinamisjonsforbundet virke hadde 21 misjonærer og 31 misjonærbarn mistet livet.³⁷

Selv om Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund var den mest sentrale aktøren, hadde også andre norske misjonsorganisasjoner arbeid i Kina. NMS, som først hadde sagt nei til dette (i 1889), begynte sin virksomhet i 1901. En annen misjonsorganisasjon som etablerte seg i Kina, var Det Norske Misjonsforbund. Det var som utsending for dette forbundet den kjente kinamisjonæren Annie Skau Berntsen arbeidet i perioden 1938-1951. Den Evangelisk

³² Kjebekk 1999:49-50

³³ Kjebekk 1999:50-51 og Neill 1972:480

³⁴ Kjebekk 1999:55

³⁵ Bråthen 1991:6

³⁶ Kjebekk 1999:69-71

³⁷ Kjebekk 1999:73

Lutherske Frikirke, Pinsevevne, Den Norske Kinamission, Den Nordiske Kristne Buddhistmisjon, Den norske Misjonsallianse, Metodistkirken og Frelsesarmeen hadde også misjonærer i Kina. I tillegg kom norske misjonærer i tjeneste for utenlandske misjonsselskap som China Inland Mission og Hauge Synode Kinamission.³⁸

1.2 Tidligere forskning på norsk misjon

I artikkelen ”Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier” (2007) deler Jarle Simensen norsk misjonsforskning inn i tre paradigmer fra etterkrigstiden og frem til i dag. De tre paradigmene, som ifølge Simensen har vært dominerende i hver sin periode, er det teologiske-, det historisk-sosiologiske- og det kvinnehistoriske og diskursanalytiske paradigmet.³⁹ I min korte gjennomgang vil jeg ikke bruke paradigmebegrepet. Etter min mening er det nemlig vanskelig å trekke et så skarpt skille mellom de ulike forskningsretningene at dette er naturlig. Jeg kan heller ikke finne at de er så klart avgrenset i tid, som Simensen hevder. Jeg vil derfor bruke begrepet forskningsretninger, men følger ellers Simensen sin inndeling.

Som f r nevnt, representerte årene mellom 1943 og 1949 et merkeskille innen norsk misjonsforskning. I denne perioden kom teologene John Nome, Fritjof Birkeli og Olav Myklebust ut med fembindsverket *Det norske misjonsselskaps historie i hundre år*. Det andre bindet i dette fembindsverket var John Nomes *Det norske misjonsselskaps historie i norsk kirkeliv* (1943), som konsentrerte seg primært om NMS sin historie hjemme i Norge. Verket omhandler blant annet publiseringa av norsk misjonslitteratur og misjonspropaganda.⁴⁰

I 1949 skrev Olav Myklebust (red.) m.fl. et lite skrift med tittelen *Muhammedanismen som misjonsproblem*. Myklebust og hans medforfattere omtalte islam som et misjonsproblem. Det het: ”Der Kristus-sangen en gang lød så sterkt og klart, der mumles det i dag bønner til Allah og hans profet Muhammed.”⁴¹ I tillegg til å ”stjele” kristne, hindret islam både hedninger og muslimer i å bli kristnet.⁴² Det var for øvrig ikke kun Myklebust som så på islam som et misjonsproblem. Ifølge Inger Marie Okkenhaugs artikkel ”Aa hvor her tr nges hjelp” (2008) ble muslimske områder sett på som utfordrende misjonsfelt, hvor evangeliseringen m tte

³⁸ Birkeli (red.) m.fl. 1965:325,333 og Neill 1972:481

³⁹ Simensen 2007

⁴⁰ Nome 1943:46

⁴¹ Myklebust (red.) m.fl. 1949:13

⁴² Myklebust (red.) m.fl. 1949:7, 28

utføres med takt og forsiktighet.⁴³

Et annet skrift av Olav Myklebust (red.) m.fl. er *Mot nye tider i verdensmisjonen* (1953). Her blir det beskrevet hvorledes nasjonalistene og kommunistene motarbeidet misjonsarbeidet i Asia. Om nasjonalistene blir det sagt at de stilte seg mer eller mindre avvisende mot misjonen og misjonærene, og så disse som en del av imperialismen.⁴⁴ Også kommunistene, het det, utøvde en aktiv kamp mot det kristne misjonsarbeidet i Kina i perioden 1921-1952. Mens kristne kinesere ble utskjelt for ”utlendingenes bannhunder, landsforrædere og annet stygt” måtte utlendingene og dermed også misjonærene ut av Kina.⁴⁵

På 1970-tallet skjedde en merkbar endring i den norske misjonsforskningen. I løpet av denne perioden fikk man flere avhandlinger som konsentrerte seg om misjonens sosiale og lokale funksjon. I tillegg så man på misjonærenes interaksjon med lokalbefolkningen.⁴⁶ Men allerede før dette, i 1952, kom Fridtjof Birkelis doktoravhandling *Politikk og misjon*, som også må plasseres under den historisk-sosiologiske forskningsretningen.

Birkelis avhandling omhandler misjonen og dens politiske aktivitet på Madagaskar i perioden 1861-1875. Misjonsselskapene var av den oppfatning at ”deres misjonærer skulle opptre mest mulig nøytralt i alt som hadde med politikk å gjøre.”⁴⁷ Å overholde dette forbudet viste seg likevel å være vanskelig. Misjonærene var av en bestemt nasjonalitet, og hadde derfor vanskelig for å forholde seg nøytral i politiske spørsmål som angikk moderlandet. Men misjonærene hadde også vanskelig for å være politisk nøytrale i landet de misjonerte i. Om politikken gikk imot deres kristelige og moralske livssyn, følte de seg forpliktet til å gripe inn.⁴⁸

Den viktigste bidragsyteren til den historisk-sosiologiske forskningsretningen er Jarle Simensen, som i 1970- og 1980-årene ledet et stort prosjekt om misjon ved Universitetet i Trondheim. Prosjektet omhandlet norsk misjon i afrikansk historie frem til ca. 1910 og resulterte i flere avhandlinger på hovedfagsnivå. Artikkelsamlingen *Norsk misjon og afrikanske samfunn* (1984) bygger på noen av avhandlingene som gikk inn under

⁴³ Okkenhaug 2008:25

⁴⁴ Myklebust (red.) m.fl. 1953:16

⁴⁵ Myklebust (red.) m.fl. 1953:40

⁴⁶ Simensen 2007:3

⁴⁷ Birkeli 1952:421-422

⁴⁸ Birkeli 1952:421-422

”Trondheimsprosjektet”. Selv om den tar opp den sosiale, religiøse og geografiske bakgrunnen til misjonærene, er dens hovedfokus norsk misjon i Zululand mellom 1850-1900. Forfatterne så nærmere på de norske misjonærenes rolle som diplomater både mellom stridende grupper innad i zulustaten og i konflikten mellom zulukongedømmet, boerne og den britiske kolonimakten. Den kulturelle og sosiale påvirkning misjonen hadde på lokal-samfunnet, ble sterkt understreket. Samtidig ble de kulturelle- og politiske hindringene som misjonærene møtte, også tatt opp.⁴⁹

Hanna Mellemsethers *Misjonær, settlersamfunn og afrikansk opposisjon* (2001) er på mange måter en forlengelse av hva Simensen og ”Trondheimsprosjektet” forsket på i 1970-årene.⁵⁰ Mellemsether går særlig inn på misjonsstrategien som ble brukt i utviklingen av en selvstendig sørafrikansk kirke på 1920-tallet. Selv om en selvstendig kirke var et uttalt mål, fungerte ikke dette i praksis. Hovedstyret i NMS var sterkt kritiske til misjonærenes svake innsats med å inkludere afrikanerne i deres arbeid.⁵¹ NMS oppfordret derfor misjonærene til større likestilling mellom dem selv og de svarte.⁵²

Svein Tobiassens hovedfagsoppgave *Kulturkollisjon. Norske misjonærers møte med Madagaskars innland 1867-1883* (1971) bygger i stor grad på Lars Dahle og andre misjonærers skrifter. Hovedfokus er kulturmøtet som fant sted mellom de norske misjonærene og merinafolket på Madagaskar i perioden 1867-1883. Tittelen *Kulturkollisjon* sier mye om forfatterens ståsted og om bokens innhold. Tobiassen viser gjennom bruken av et konfliktperspektiv at de to kulturene var vidt forskjellige. Gasserne ble karakterisert som egoistiske, gjerrige, hykleriske og løgnaktige.⁵³ Den vanlige gasser så på sin side på kristendommen ”som en ny form for pliktarbeid.”⁵⁴

Fra omkring år 2000 skjedde en ny utvikling i norsk misjonsforskning. Dette gjelder den kvinnehistoriske og diskursanalytiske forskningsretningen, som delvis har oppstått på bakgrunn av fremveksten av kvinnehistorisk litteratur. I tillegg til det kvinnehistoriske perspektivet har denne forskningsretningen også fokus på begrepsanalyse. Et viktig mål er

⁴⁹ Simensen (red.) m.fl. 1984:90, 136-137, 148

⁵⁰ Mellemsether 2001:14

⁵¹ Mellemsether 2001:317

⁵² Mellemsether 2001:313-314

⁵³ Tobiassen 1971:127

⁵⁴ Tobiassen 1971:150

således å forstå hvordan språkbruk og virkelighetsforståelse henger sammen.⁵⁵

Hanna Mellemsethers artikkel ”African Women in the Norwegian Mission in South Africa” (2003) har fokus på sørafrikanske kvinners posisjon i menigheter etablert av NMS. Det kommer frem at flertallet av menighetenes medlemmer var kvinner. På tross av dette finner man svært få kilder som omhandler kvinnene: ”Looking for the voices of African women in the mission archives is therefore a difficult task. These women were under a double set of silencing structures as both gender and race were at work.”⁵⁶ Synet på kvinner skulle likevel endre seg: Etter som flere ble medlemmer av menighetene, fikk man også økt behovet for å få kvinner til å ta større del i arbeidet. Kvinnene fikk nå bedre utdanning, og på 1900-tallet ser man at afrikanske kvinner ble både predikanter og lærere.⁵⁷

I samme artikkelsamling finner vi Karina Hestad Skeies ”Building God’s Kingdom: The Importance of the House to 19th Century Norwegian Missionaries in Madagascar” (2003), som fokuserer på hjemmet og misjonsstasjonens rolle i misjonsarbeidet på Madagaskar på begynnelsen av 1900-tallet. Mens mennene reiste ut på misjonsmarken, var kvinnenens plass i hjemmet: “She took care of the world inside the house so that he could spend his time and energy on the 'real' task outside the home.”⁵⁸ Lokalbefolkningens renslighet og hygiene ble sett på som manglende. Frykten for smittsomme sykdommer var stor og lokalbefolkningen hadde derfor kun adgang til misjonærens kontor. Det var kun de lokale tjenestepikene som hadde tilgang til misjonærenes husvære.⁵⁹

Kristin Norseths doktoravhandling ”*La oss bryte over tvert med vor stumhet!*” *Kvinnens vei til myndighet i de kristelige organisasjonene 1842-1912* (2007) konsentrerer seg om kvinnenens myndiggjøring i kristelige organisasjoner. Mens NMS gav kvinnene stemmerett og valgbarhet i 1904, sa Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund nei i 1912.⁶⁰ Men i motsetning til NMS var Kinamisjonsforbundet en organisasjon som på mange måter inkluderte kvinnene. Blant annet ble de omtalt som misjonærer på lik linje som deres mannlige kolleger. Prinsipielt havnet de dermed på det motsatte standpunkt av NMS, som stemte for kvinnenens deltakelse i organisasjonsoffentligheten, men sa nei til kvinnen som

⁵⁵ Simensen 2007:7

⁵⁶ Mellemsether 2003:158

⁵⁷ Mellemsether 2003:158, 172

⁵⁸ Hestad Skeie 2003:178

⁵⁹ Hestad Skeie 2003:191-195

⁶⁰ Norseth 2007:365

autoritativ forvalter av Guds ord. Ifølge Norseth skyldtes dette primært de to organisasjonenes forskjellige kirkesyn, der NMS var mer høykirkelig enn det lekmannsorienterte Kinamisjonsforbundet.⁶¹

Marianne Gullestads *Misjonsbilder* (2007) er en analyse av fotografier tatt av norske misjonærer i Nord-Kamerun. Hun skriver at misjonspublikasjonens mål har vært ”å presentere forholdene til menneskene på misjonsmarken på en måte som kunne virke inspirerende for støttespillerne i Norge, som bidro med forbønn, organisasjonsarbeid og økonomiske midler.”⁶² Ofte hadde norske misjonsvenner bestemte oppfatninger av det afrikanske samfunn, som ikke stemte overens med virkeligheten. Misjonærene prøvde derfor i noen tilfeller å bearbeide publikums forestillinger. Samtidig hadde de ikke råd til å fullstendig fremmedgjøre dem for misjonen. Dette førte til bestemte visuelle representasjoner og narrative strukturer: “Det var afrikanernes lidelse og dermed ikke misjonærens egen hjelpeløshet som stod i sentrum.”⁶³

Viss man sammenligner de tre forskningsretningene innenfor misjonshistorien, ser man flere likhetstrekk. Verkene som er gjennomgått omhandler hovedsakelig misjonsarbeidet i Afrika (Kamerun, Madagaskar og Zululand). Videre har forskningen i stor grad fokusert på virksomheten til NMS. Et annet gjennomgående trekk ved litteraturen har vært hvordan misjonærene påvirket lokalbefolkningen. Sjelden finner man litteratur som spør seg om lokalbefolkningen påvirket misjonærene.

Hva så med ulikheter mellom forskningsretningene? Mens de teologiske forskerne i stor grad konsentrerte seg om misjonens spredning og de hindringene den møtte, fokuserte den historisk-sosiologiske retningen i større grad på den politiske og sosiale interaksjonen mellom misjonærer og lokalbefolkningen. Den kvinnehistoriske og diskursanalytiske forskningsretningen har på sin side vært særlig opptatt av kvinnenens posisjon i misjonsarbeidet. Dette gjelder norske så vel som afrikanske kvinner.

En ulikhet mellom den teologiske- og den historisk-sosiologiske forskningsretningen, er hvordan de forklarer lokalbefolkningens tiltrekning til misjonsstasjonene. Talsmenn for den teologiske retningen mener at folket som oftest kom til stasjonene på grunn av evangeliets

⁶¹ Norseth 2007:396

⁶² Gullestad 2007:43

⁶³ Gullestad 2007:58, 66

gjennomslagskraft, uavhengig av ytre omstendigheter. Selv om også viktigheten av både skole- og helsearbeid blir nevnt, er det evangeliseringen som blir mest vektlagt.⁶⁴ Jarle Simensen og andre talsmenn for den historisk-sosiologiske forskningen, derimot, mener at man i større grad må ta i betraktning de andre tilbudene som også fantes på stasjonene; medisin, redskaper, inntekt og utdanning.⁶⁵ Også den kvinnehistoriske retningen så på misjonsstasjonens mange tilbud som en viktig årsak til folks overgang til kristendommen.⁶⁶

En del av litteraturen som går inn under den historisk-sosiologiske forskningen, omtaler den norske misjon i imperialistiske vendinger. I *Norsk misjon og afrikanske samfunn* skriver Jarle Simensen (red.) m.fl. at ”flertallet av de norske misjonærene betraktet med tilfredshet den ’fornedrelse’, ’ydmykelse’ og ’tuktelse’ som zuluene fikk erfare gjennom ødeleggelsen av deres næringsgrunnlag på 1880-tallet.”⁶⁷ Forfatterens negative ordbruk kan kanskje forklares ut fra deres politiske ståsted. I Simensens artikkel fra 2007 heter det således at ”de studentene som kom til afrikastudier på 1970-tallet var normalt godt venstreorienterte, og noen kanskje i starten ute etter å ta misjonærene.”⁶⁸

Svein Tobiassen (1971) kom også med kraftig kritikk mot misjonærene. Ut fra et konfliktperspektiv blir det gitt et ensidig bilde av misjonæren som en påtrenger, med manglende vilje til å imøtekomme den gassiske kultur.⁶⁹ Bildet som tegnes av misjonærene er likevel ikke helsvart. Både Tobiassen og Simensen (red.) m.fl. mener at misjonærene hadde krav på å bli forstått ut i fra deres forutsetninger og den tiden de levde i.⁷⁰

I motsetning til den historisk-sosiologiske retningen viser flere av talsmennene for den teologiske retningen en kritisk holdning til lokalbefolkningenes karakter og atferd. I *Muhammedanisme som misjonsproblem* (1949) heter det for eksempel om Indonesia at ”det varme klima og øyenes fruktbarhet etter hvert har formet en mennesketype som gjennom århundrer har lagt liten evne for dagen til å lede sin egen utvikling.”⁷¹ Denne holdningen kan forklarest ut fra hvilken tid verkene kom ut i. De teologiske verkene ble i stor grad skrevet under og like etter andre verdenskrig, da holdningen til omverdenen var mindre åpen enn i de

⁶⁴ Myklebust (red.) m.fl. 1949:30 og Myklebust (red.) m.fl. 1953:64

⁶⁵ Simensen (red.) m.fl. 1984:137

⁶⁶ Mellemsether 2003:158-159, 166

⁶⁷ Simensen (red.) m.fl. 1984:216

⁶⁸ Simensen 2007:4-5

⁶⁹ Tobiassen 1971:130

⁷⁰ Tobiassen 1971:13 og Simensen (red.) m.fl. 1984:178

⁷¹ Myklebust (red.) m.fl. 1949:67

mer kulturrelativistiske 1970- og 1980-årene, da de historisk-sosiologiske verkene ble til.

Den kvinnehistoriske retningen kritiserer ikke lokalbefolkningens karakter og atferd, men er heller ikke like nådeløs i sin kritikk mot misjonens arbeid som mange innenfor den historisk-sosiologiske forskningslitteraturen. De fleste gangene misjonen ble kritisert, var i forbindelse med kvinnenens posisjon i arbeidet.

1.3 Kildemateriale

Denne oppgaven er en kvalitativ studie basert på både private- og publiserte, skriftlige kilder. I Norsk Luthersk Misjonssambands arkiv i Oslo har jeg fått tilgang til de ulike årgangene av misjonsbladet ”Kineseren”. Jeg har også fått tilgang til et stort antall brev og dagbøker fra misjonærene. I tillegg kommer bøker som den ene misjonæren skrev i tiden etter hans virke i Kina.

1.3.1 Misjonsbladet ”Kineseren”

”Kineseren” kom for første gang ut i juli 1891. I løpet av de to første årene hadde misjonsbladet omlag 4 000 abonnenter, mens det ved århundreskiftet hadde steget til ca. 7 000. I 1891 kom bladet ut en gang i måneden, mens det fra 1892 kom ut to ganger i måneden. I 1915 ble formatet utvidet, og man la nå vekt på et mer allsidig innhold. Samtidig hadde antallet abonnenter økt til 13 000. I 1922 kom bladet ut i avisformat, fra 1937 under navnet ”Utsyn”. Bladet økte stadig sin lesermasse, og i 1946 ble ”Utsyn” trykket i hele 41 000 eksemplarer.⁷² Når tallet på lesere skal vurderes, må man ta hensyn til at det i denne tiden gjerne bare var en eller noen få i hver misjonsforening som så seg råd til å abonnere på misjonsbladene, og at det derfor ble lest høyt fra disse bladene på misjonsmøtene. Mange flere fikk dermed del i innholdet enn abonnementstallet skulle tilsi.

I ”Kineseren” kunne man lese om virksomheten i misjonen. I tillegg fant man kunngjøringer, leserinnlegg og oppbyggelige stykker. I 1917 fikk bladet også en spalte som kan karakteriseres som ”lederen”. Men bladets innhold var i hovedsak preget av Kinamisjonsforbundets arbeid i Kina. Misjonstidsskriftet fungerte på den måten som et informasjonsorgan for de norske kinamisjonærene. Man får her innblikk i misjonens skole- og møtevirksomhet, samt fremgangen man opplevde på feltet. Men man finner også artikler om

⁷² Kjøbekk 2002:1

land og folk, og om politisk- og sosial uro i perioden.

”Kineseren” er en skriftlig kilde som kan brukes som beretning. Men med tanke på misjonærenes vestlige bakgrunn og deres korte ”fartstid” i landet, vil dette ofte være en usikker kilde. Mer nyttig og relevant vil misjonsbladet være som en levning, som forteller om misjonærenes holdninger til land og folk.

Flertallet av artiklene i ”Kineseren” er førstehandsberetninger som er skrevet av misjonærer som var på feltet. I tillegg ble de som oftest skrevet i tidsrommet under eller rett etter at den aktuelle hendelsen fant sted. Dette styrker ”Kineseren” som historisk kilde. På den andre siden hadde disse artiklene ofte et bestemt formål. I likhet med Marianne Gullestad (2007), hevder misjonsforsker Seija Jalagin i artikkelsamlingen *Looking at the other* (2002), at misjonspublikasjonene inspirerte til forbønn og økonomisk støtte: “The letters by missionaries were regularly published in the magazines of missionary societies in order to maintain the missionary enthusiasm.”⁷³ Et annet moment var lojaliteten som misjonærene hadde ovenfor misjonen, og som ifølge Lisbet Mikaelssons *Kallets ekko* (2003) gjerne førte til taushet om vanskelige emner. At artiklene ble redigert, kunne nok også føre til at bladets innhold ikke alltid gav et helt dekkende bilde av forholdene.⁷⁴

1.3.2 Bøker

Det er kun Peder Eikrem av de fire misjonærene som har skrevet bøker. Sistnevntes forfatterskap representerer et titalls bøker. Han har skrevet flere biografier, blant annet om Kinamisjonsforbundets generalsekretær i perioden 1892-1931, Johannes Brandtzæg, og den engelske kinamisjonæren Hudson Taylor. De bøkene som jeg vil bruke, ble skrevet like etter hans hjemkomst til Norge i 1914. Den første og andre boken heter *Fortæl os fra Kina* (1918) og *Fortæl os fra Kina, anden del* (1920), mens den tredje heter *Kinas aapne dør* (1920). Sistnevnte ble skrevet sammen med misjonærkollega Andreas Fleischer. Et viktig poeng med disse bøkene er, som Mikaelsson påpeker, at det som oftest ikke er forfatteren selv ”men vedkommendes erfaringer fra misjonsvirksomheten som er hovedtema.”⁷⁵ Bøkene forteller således mye og ofte på en eksotisk måte, om kineserne, deres dagligliv og tradisjoner.

⁷³ Jalagin 2002:24

⁷⁴ Mikaelsson 2003:102

⁷⁵ Mikaelsson 2003:123

Bøkernes pålitelighet blir i stor grad underbygd, men også ”undergravd” av de samme faktorene som ble nevnt om misjonsbladet ”Kineseren”. Et problem som i større grad gjør seg gjeldende her, er at bøker ofte er skrevet på et senere tidspunkt i livet. Mikaelsson skriver at selvbiografiske tekster er en subjektiv sannhet i fortellingsform som både gjenspeiler, avdekker, skaper, omformer og tildekker forfatternes fortid, selvidentitet og ”opplevelsesvirkelighet”.⁷⁶ I hvor stor grad bøkene gjenspeiler eller omformer de holdninger og den virkelighet forfatteren var en del av, vil ofte være avhengig av tidspunktet boken ble skrevet på. Det er således gunstig at bøkene til Eikrem ble skrevet kort tid etter hans hjemkomst fra Kina.

1.3.3 Dagbøker

Når det gjelder dagbøker, har jeg fått tilgang til Sofie Istad og Peder Eikrems dagbøker, som omhandler årene 1932-1938 og 1904-1914. Eikrems dagbok er senere blitt språklig modernisert. Dagbokens innhold skal likevel være det samme som i originalen.⁷⁷

I motsetning til ”Kineseren” og selvbiografier, er ikke dagbøkene skrevet med tanke på publisering og offentliggjøring. På denne bakgrunn vil de kunne gi opplysninger som ikke finnes i de to andre kildene som er nevnt. Hva man skrev i dagboken, kunne også stå i kontrast til hva misjonærene skrev i artikler publisert i misjonsbladene. Lisbeth Mikaelsson mener at dagbøker og annet upublisert materiale ofte gir et mer nyansert bilde av misjonærenes liv og mellommenneskelige relasjoner enn ”de publiserte livsskildringene med deres bundethet til misjonspaktens konvensjoner.”⁷⁸ I noen tilfeller kan dagboken likevel ha blitt skrevet med tanke på senere offentliggjøring.⁷⁹

1.3.4 Brev

Den fjerde kilden som jeg ønsker å benytte, er brev skrevet av misjonærene. NLM har gitt meg tilgang til brev som de fire misjonærene skrev til Kinamisjonsforbundets ledere. I løpet av deres virke skrev de også brev til familie og venner. Jeg har fått tilgang til Knut Samsets private brev til foreldre og søsken.⁸⁰ I tillegg har hans barnebarn, cand. philol. Liv Dons Samset, gitt ut heftet *Kallet til Kina* (2007). Dette heftet tar for seg private brev og artikler

⁷⁶ Mikaelsson 2003:33

⁷⁷ Eikrems barnebarn og cand. theol. Kjartan Ruset i epost til Dag Thomas Kvalvik, 21.03.2009

⁷⁸ Mikaelsson 2003:133

⁷⁹ Kjeldstadli 1999:188

⁸⁰ I Liv Dons Samsets private eie

som Samset skrev i ”Kineseren”. Selv om dette er et sammendrag, skal innholdet være likt det som er i de originale brevene og artiklene.⁸¹

Som kilde har brevet mange likhetstrekk med dagboken. Siden brevene ofte ikke er skrevet med tanke på publisering og offentliggjøring, vil omstridte holdninger i større grad komme frem enn i artikler publisert i ”Kineseren”. Man skal likevel ikke undervurdere mottakerens rolle. Om et brev for eksempel ble skrevet i en periode preget av uroligheter, ville kanskje misjonæren i noen tilfeller bagatellisere urolighetene. Dette fordi han ikke ville skape frykt og engstelse hos sine nærmeste. Misjonæren ville kanskje også enkelte ganger være forsiktig i sine uttalelser til forbundets ledere, for ikke å skape uro og uoverensstemmelser mellom misjonæren og ledelsen hjemme i Norge. I tillegg kan misjonæren ha regnet med at brevene kunne bli lest av andre en gang i fremtiden. Til tross for slike reservasjoner er brevskrivningen en unik kilde som gjenspeiler misjonærenes holdninger til Kina og dens befolkning.

1.4 Utdyping av tema og problemstilling

Ut fra den vide hovedproblemstillingen, *Hvilke bilder av Kina og kineserne ble formidlet av norske misjonærer i perioden 1902-1938*, har jeg utledet en del underproblemstillinger som jeg ønsker å gå dypere inn i. For det første: Hvordan beskrev Engesland, Istad, Eikrem og Samset den kinesiske folkekarakteren? I tidligere tider var bildet av andre folkeslag ofte preget av det vi i dag vil betegne som fremmedfrykt og nedlatende holdninger. Det gjaldt både misjonærer og andre. Edward Said (1994) mener at europeernes verdensbilde og identitet ble styrt av stereotype fremstillinger av ”de andre”. Ifølge Said skapte europeerne en forestilling om Orienten som på mange måter var en motsetning og et negativt motbilde av Oksidenten.⁸² Lisbeth Mikaelsson (2003) hevder at de negative holdningene misjonen hadde til ”hedenskapet” til dels er en parallell til de holdningene som blir omtalt i Suids bok. Mikaelsson skriver: ”Dualismen mellom kategoriene ’Guds rike’ og den mørkhudete ’hedningeverden’ har dermed et rasistisk islett, der hvithet konnoterer orden, kristendom, sivilisasjon, rasjonalitet, modernitet, industri, huslighet og mørkhudete alle motsetningene.”⁸³

Var disse holdningene også gjeldende for europeernes fremstilling av Kina og kineserne? Ut fra det man vet i dag, ser det ut til at kineserne på 1600- og 1700-tallet ofte ble omtalt i

⁸¹ Samsets barnebarn Liv Dons Samset i epost til Dag Thomas Kvalvik, 29.03.2009

⁸² Said 1994:3, 13

⁸³ Mikaelsson 2003:212.

positive vendinger. Det var først på 1800-tallet at en negativ holdningsendring fant sted i Skandinavia og Europa forøvrig. I Elisabeth Eides bok *Vårt skjeve blikk på kineserne* (1995) heter det:

Europeerne var fullt av selvtillit, en tillit basert på en reel militær overlegenhet og på følelsen av at den hvite mann hadde en spesiell misjon: Ved hjelp av teknikk og tro skulle han redde resten av verden, uansett om verden ville det eller ei. Forestillingen om det opplyste Kina hadde forsvunnet fra europeisk bevissthet. Kinesere og japanere ble gradvis til gule mennesker som sto langt under europeerne i kulturell henseende.⁸⁴

Vestens negative holdninger kommer også frem i artikkelsamlingen *Looking at the other* (2002), som tar for seg vestlige kvinners syn på japanske kvinner. Her blir også europeernes bilder og oppfatninger av ”de andre” kritisert. Men en av forfatterne, Seija Jalagin, mener likevel at de vestlige verdiene og holdningene hos misjonærene gjorde seg mest gjeldene i begynnelsen. Da hadde de problemer med å forstå ting ut ifra japanernes syn og perspektiv.⁸⁵ Men etter som tiden gikk, fikk de et ganske annet syn på japanske kvinner. De lærte språket, samtidig som de også fikk en dypere innsikt i landets kultur. Dette førte til et mer positivt syn på japanerne. En av misjonærene skrev: “The Japanese were not savages but ‘polite, intelligent and progressive’”⁸⁶, mens en annen følte at “the years in Japan and affection toward the Japanese had made her more critical to the English way of life.”⁸⁷

Hvorvidt de fire misjonærene endret oppfatninger etter som de lærte folket og landet å kjenne, er noe jeg ønsker å vektlegge i denne oppgaven. Jalagin hevder altså at dette var tilfelle, mens Mikaelsson ikke gir noen slike indikasjoner. Dette kan skyldes at de bruker forskjellig kildemateriale. Mens Jalagin tok for seg ulike typer kilder, fokuserte Mikaelsson på misjonærenes utgitte bøker. I Hanna Mellemsether sin hovedoppgave (1994) som omhandler misjonæren Martha Sannes, kommer det frem at artikler publisert i misjonsbladet ”Missionæren” ofte skilte seg ut fra hennes beretninger skrevet i private dagbøker.⁸⁸ Om ulike kildetyper gir ulik informasjon, ønsker jeg å se nærmere på.

Videre vil jeg se nærmere på omtalen av den kristne lokalbefolkningen. Ifølge Mikaelsson ble

⁸⁴ Eide 1995:103

⁸⁵ Jalagin 2002:20

⁸⁶ Jalagin 2002:25

⁸⁷ Jalagin 2002:33

⁸⁸ Mellemsether 1994:130

også omvendte ofte negativt fremstilt: ”Den paternalistiske innstillingen som betrakter ikke-hvite som barn og misjonærene som deres oppdragere, selv etter omvendelsen, synes å ha ligget dypt.”⁸⁹ Denne holdningen var likevel ikke alltid den dominerende. En kvinnelig misjonær skrev: ”Vi ble som to søstre (...) Vi bodde sammen på reisene, spiste sammen, arbeidet sammen, ba sammen, gledet oss sammen – og sørget sammen. Vi tilhørte forskjellige raser. Men det tenkte vi aldri på! I Kristus var vi ett!”⁹⁰

I Lars Österlins *Korstågen till Kina* (2005) blir det også hevdet at de kristne kineserne ble omtalt i positive vendinger. En svensk misjonsdirektør hadde blitt mektig imponert over kinesiske medarbeidere og deres økte selvstendighet: ”Det som gjorde ett særskilt sterkt inntrykk på Dalquist var vad han fick höra om de kinesiska medarbetarna – om deres trosvissnet och om deras mod och ansvarsmedvedenhet i de positioner som man med förtroende hadde överlåtitt åt dem.”⁹¹

På misjonsstasjonen fikk misjonærene ofte hjelp av lokalbefolkningen. Mikaelsson hevder at misjonærenes praktiske sans, arbeidsglede, nøysomhet, og evne til å gjøre det beste ut av forholdene ble mer eller mindre sett på som ”norske” egenskaper.⁹² Stemmer dette bildet for de misjonærene jeg har valgt, eller var de mer nyanserte i sitt syn på den kinesiske arbeidsmoralen?

Jeg vil også gå nærmere inn på hva misjonærene skrev om den kinesiske kulturen, tradisjonene og religionene som befolkningen praktiserte. Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie hevder i artikkelsamlingen *Til jordens ender* (2008), at misjonærene ofte la vekt på det spennende og eksotiske, samtidig som det var viktig å få frem ”hedenskapets gru”. Deres fortellinger var derfor ofte preget av skikker, ritualer og tradisjoner, som de selv oppfattet som barbariske og grusomme.⁹³

I samme artikkel blir det hevdet at den kinesiske kultur ble rangert høyere enn for eksempel afrikanske lands, men at denne evolusjonsstigen var ”underordnet et grunnleggende skille mellom sivilisert og barbarisk, kristen og hedensk, eller kanskje mellom nordmenn og resten

⁸⁹ Mikaelsson 2003:213

⁹⁰ Mikaelsson 2003:207

⁹¹ Österlin 2005:330

⁹² Mikaelsson 2003:219

⁹³ Nielssen og Hestad Skeie 2008:13

av verden.”⁹⁴

Elisabeth Eide på sin side hevder at protestantiske misjonærer viste liten interesse for den kinesiske kultur. I tillegg var det ”få misjonærer [som] overskuet rekkevidden av de krav de stilte til det fremmede samfunn, og enda færre hadde tilstrekkelig kjennskap til kinesisk kultur til å foreta den nødvendige grenseoppgang.”⁹⁵ At misjonærene ikke var villig til å sette seg tilstrekkelig inn i landets kultur, førte ofte til misforståelser med negativt utfall.⁹⁶

Det fantes likevel misjonærer som også var villig til å sette seg inn i Kinas kultur og religioner. Den fremste på dette feltet var Karl Ludvig Reichfelt, som gikk dypt inn i den kinesiske væremåte, deres filosofi og kultur. Ifølge Eide var han opptatt av ”hvilke egenskaper som skulle til for å nå kineserne i deres eget land, hvilke hjemlige vaner misjonærene måtte gi avkall på, og hvordan de skulle klare å skille mellom det sentrale i kristendommen og mer perifere dogmer.”⁹⁷ Reichfelts syn var så kontroversielt at han senere ble presset ut av Det Norske Misjonsselskap. I 1922 opprettet han et eget misjonsselskap: Den nordiske kristne buddhistmisjon.

Beskrivelsene av dagliglivet så vel som mer spesifikke hendelser fra det daglige liv vil også være av interesse i oppgaven. Hvordan beskrev man kinesernes levestandard, innbefattet sanitære forhold og boligforhold? Og hva skrev man om sultekatastrofer som fant sted? Jean-Paul Wiest hevder i artikkelsamlingen *United States attitudes and policies toward China* (1990) at katolske misjonærer som tilhørte Maryknoll [Catholic Foreign Mission Society of America] ofte gav et uriktig bilde av forholdene kineserne levde under. Dette ble blant annet gjort for å bli kvitt fordommer som amerikanerne hadde om Kina og kineserne.⁹⁸ Samtidig blir det i artikkelen hevdet at misjonærenes brev og dagbøker, ofte skilte seg fra publiserte artiklers innhold:

Even the Chinese farmhouse he described, with its several courtyards, rooms, patios, and cool corners, was not a common sight in South China. Most villagers were too poor to maintain such a home. Instead, they lived in small one- or two-room houses that were so dark and humid that tuberculosis was endemic. This ‘reality’ of Chinese life, well depicted in

⁹⁴ Nielssen og Hestad Skeie 2008:16

⁹⁵ Eide 1995:106

⁹⁶ Eide 1995:109

⁹⁷ Eide 1995:116

⁹⁸ Wiest 1990:171-172

Maryknollers' diaries and letters, was rarely allowed to surface in Maryknollers publications.⁹⁹

Lars Österlin skriver derimot om svenske misjonærer som formidlet et dystert bilde av leveforholdene i Kina. Ifølge svenske misjonærer som blir omtalt i boken, var det sykdom og elendighet som preget de kinesiske bydelene i Hankow og Shanghai.¹⁰⁰

Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie skriver at "misjonens fortelling om 'de andres' rop, forutsatte en vektlegging av de andres lidelse og nød og elendighet. Ellers ville det jo ikke være behov for misjon, eller misjonærenes og misjonsvennenes giverglede og selvpoppofrelser."¹⁰¹ Österlin hevder også at misjonærene ofte hadde til hensikt å vekke medlidenhet, for dermed å oppnå økonomisk støtte blant misjonsvennene hjemme i Sverige.¹⁰² I den forbindelse vil det være interessant å se om formidlingen av sult og fattigdom var spesielt fremtredende i bøker og artikler som ble publisert i "Kineseren", sammenlignet med hva som kom frem i misjonærenes private brev og dagbøker.

Hvordan misjonærene formidlet sult og elendighet er også av interesse. I Karina Hestad Skeies egen artikkel, som også er å finne i artikkelsamlingen *Til jordens ender* (2008), heter det:

Hvor kort veien kan være mellom uttrykket for menneskelig empati og omsorg og en nedgradering av andre mennesker, ligger i det norske ordet 'stakkar'. Det kan bety både arm, elendig og ynkelig. Medfølelse og barmhjertighet opphever avstand. Å synes synd på framkaller avstand.¹⁰³

Hva bar Engesland, Istad, Eikrem og Samsets formidling preg av? Var de empatiske og sympatiske i sin formidling av leveforhold, eller var det et mer stakkarslig og paternalistisk bilde som ble tegnet?

Et annet interessant aspekt er bildet de fire misjonærene formidlet av det politiske landskapet i Kina. Sympatiserte misjonærene med Mandsjudynastiet, som mistet makten i 1912, eller hadde de forståelse for opprøret mot dette dynastiet som da fant sted? Murray A. Rubinstein

⁹⁹ Wiest 1990:189

¹⁰⁰ Österlin 2005:209-210

¹⁰¹ Nielssen og Hestad Skeie 2008:19

¹⁰² Österlin 2005:25

¹⁰³ Hestad Skeie 2008:73

hevder i artikkelsamlingen *United States attitudes and policies toward China* (1990) at de amerikanske baptistmisjonærene hadde vært avventende, men etter hvert sympatisert med de republikanske opprørerne. I misjonstidsskriftet "Foreign Mission Journal" het det: "The rebellion (...) is the most momentous and far reaching in its effects (...) for it is not only an outward movement for the overthrow of the usurper. The most vital point is the inward yearning of a mighty people for a better day."¹⁰⁴ I tillegg oppfattet flere den nye republikken som positivt innstilt til religionsfrihet. Var de norske misjonærene av samme oppfatning?

På samme måte kan det være interessant å se på misjonærenes bilde av de etter hvert stridende nasjonalistene og kommunistene. Kommunistene var mest negative til misjon, og fordrev fra 1947 misjonærene fra landet. Hvordan preget dette misjonærenes holdninger? Og hvilket bilde gav man av kommunistenes motpart, nasjonalistene? Paul A. Varg hevder i *The missionary enterprise in China and America* (1974), at flertallet av misjonærene ofte favoriserte nasjonalistene.¹⁰⁵ Motsatt ble kommunistene ofte sett på som en trussel, og derfor omtalt i negative vendinger: "Their [misjonærenes] publications recited gruesome tales of murder and kidnapping. No distinction was drawn between Communist party policy and the actions of the troops."¹⁰⁶

I tillegg til den politiske turbulensen var det sentrale Kina i store deler av perioden preget av omfattende røverherjinger. Om dette skriver Österlin: "At färdas från Changsa i den sydligaste av Centralkinas provinser ända upp till Beijing i norr innebar en lång och besvärlig resa. Kina var dessutom vid denna tid fullt av röverband och stridande lokala krigsherrar."¹⁰⁷ I den forbindelse vil det være interessant å se hvordan de norske misjonærene opplevde og formidlet røverne og deres herjinger.

Misjonærene ble også rammet av kinesernes fremmedfrykt. Ifølge Lars Österlin varierte den i omfang og styrke. Enkelte misjonærer opplevde nysgjerrige, men vennlige kinesere, mens andre opplevde motstand, forfølgelser og ondsinnede rykter om drap og barnedrap. Samtidig blir det i boken hevdet at den mest alvorlige motstanden ofte kom fra embetsmenn, mandariner og andre intellektuelle.¹⁰⁸ Hvordan stemmer dette bildet overens med Engesland,

¹⁰⁴ Rubinstein 1990:150

¹⁰⁵ Varg 1974:320

¹⁰⁶ Varg 1974:318-319

¹⁰⁷ Österlin 2005:226

¹⁰⁸ Österlin 2005:40, 60, 66

Istad, Eikrem og Samsets bilder av kinesernes fremmedfrykt og hat mot utlendinger?

Det var ikke bare europeerne som møtte motstand og uvilje. Ifølge Charles W. Weber, som også har skrevet en artikkel i *United States attitudes and policies toward China*, måtte kristne kinesere tåle trakassering for sin kristne tro og sosiale omgang med misjonærene.¹⁰⁹ I hvor stor grad omtalte de norske misjonærene dette fenomenet, og hvilke holdninger hadde de til det?

Et annet viktig aspekt i oppgaven er forholdet mellom kvinner og menn. Selv om det var langt igjen til full likestilling på begynnelsen av 1900-tallet, styrket norske kvinner i denne perioden sin posisjon gjennom høyere utdanning og allmenn stemmerett. Når det gjaldt forholdene i misjonslandene, hevder Mikaelsson at misjonærene tegnet et dystert bilde av kvinnenens situasjon. Ifølge Mikaelsson handlet ofte fremstillingene om undertrykkelse i ulike former: mishandlede svigerdøtre som levde som slaver i egne hjem, seksuelt misbruk, konemishandling, utslitte mødre til sultede barneflokker, som mannen hadde forlatt og om kvinner som var umyndig i alle sammenhenger.¹¹⁰

Marianne Gullestad hevder på sin side at misjonærene ofte fremstilte kvinner som hjelpeløse ofre for kultur og religion.¹¹¹ Litt i motsetning til dette hevder Seija Jalagin at synet på kvinnene endret seg over tid: "Ballagh assured that she had seen so much of the country's customs that she knew the women commonly to rule the housekeeping and to be her husband's companion both during good and bad times".¹¹²

Lisbeth Mikaelsson skriver i artikkelen "Med frigjørende kunnskap til kvinner i Kina: misjonæren Hanna Holthe og hennes skole i Yiyang" (2003), at kinamisjonær Hanna Holthe var særlig opptatt av fotbindingen som kinesiske jenter ble utsatt for.¹¹³ I dette henseende vil det være interessant å se nærmere på hva Engesland, Istad, Eikrem og Samset skrev om samme tema. Den tusen år gamle skikken må ha virket fremmed og skremmende på de unge misjonærene. I Jonathan Spence og Annping Chins *Kinas århundre* (1996) heter det:

¹⁰⁹ Weber 1990:41

¹¹⁰ Mikaelsson 2003:222

¹¹¹ Gullestad 2007:170, 172

¹¹² Jalagin 2002:26

¹¹³ Mikaelsson 2003:173

Jenter på tre-fire år fikk føttene bandasjert, med alle tærne unntatt stortåen brettet opp under fotsålen så foten skulle bli slank og spiss. Etter noen år ble stortåen og hælen bøyd mot hverandre, noe som bød på konstante smerter og hindret fri bevegelse. Synet av en kvinne som trippet på de små, spisse føttene sine og svaiet fra side til side 'som et ungt piletre' for å holde balansen, ble sagt å virke erotisk på menn.¹¹⁴

Her vil det være naturlig å se på forskjeller mellom de kvinnelige og mannlige misjonærene. Engesland og Istad hadde sikkert mye omgang med de kinesiske kvinnene. Skrev de derfor mer om kvinnes situasjon enn hva Eikrem og Samset gjorde? Motsatt kan vi spørre om de mannlige misjonærene, som trolig oftere var i kontakt med lokale myndigheter, skrev mer om den politiske situasjonen i landet enn deres kvinnelige kolleger?

I tillegg vil det selvsagt også kunne være snakk om individuelle forskjeller. Om dette skriver Elisabeth Eide:

I sin gjerning måtte misjonærene kombinere kjærlighet til Guds skaperverk, den store nød de så i Kina (...) og det de så som et rop om frelse. Noen av de skandinaviske misjonærene formidler ikke mer av sine inntrykk enn dette – de holder tilbake eventuelle personlige synspunkter på kineserne – andre er mer frie i sin omgang med inntrykk. Sagt på en annen måte, noen er mest opptatt av å overbevise hjemmemarkedet om den store oppgave de har i Kina, andre vil gjerne fortelle noe om landet Kina, mens atter andre også formidler sin kjærlighet eller sin avstandtagen til folket, dets kultur, seder og skikker.¹¹⁵

Dersom det samme var tilfelle for Engesland, Istad, Eikrem og Samset, vil det være interessant å vurdere årsakene til at de skrev forskjellig. Var misjonærenes bilder av Kina og kineserne et resultat av deres sosiale bakgrunn, eller var det deres interesser og personlighet som hadde størst betydning? Det aktuelle tidspunktet og i hvilket område misjonærene befant seg, kan også ha hatt innvirkning på deres fremstillinger.

Før jeg går videre til oppgavens hoveddel, vil jeg begrunne valget av antallet misjonærer. På grunn av den vide problemstillingen og det omfattende kildematerialet, har det vært klart at jeg måtte begrense antallet. Å skrive om en eller to misjonærer ville likevel vært for lite. Det ville da vært vanskelig å si noe allment om formidlinga som fant sted. Samtidig ville det med

¹¹⁴ Spence og Chin 1996:20

¹¹⁵ Eide 1995:109

flere enn fire misjonærer, vært svært vanskelig å gå i dybden på den enkelte misjonær. Jeg har derfor valgt å skrive om fire misjonærer. På grunn av kjønnsperspektivet har jeg valgt to kvinnelige- og to mannlige misjonærer.

En grunn til at jeg valgte Eikrem og Samset er det særdeles rike kildematerialet etter disse to misjonærene; dagboknotater, brev til familien og brev til generalsekretær Johannes Brandtzæg i Kinamisjonsforbundet. At Eikrem og Samset kom samtidig til Kina, og opprettet hver sin misjonsstasjon var også avgjørende for valget av de to. I stedet for at kolleger hjalp dem i kontakt med lokalbefolkningen, måtte Eikrem og Samset selv sørge for å komme i kontakt med den lokale befolkningen. Bildet som ble formidlet av Kina og kineserne var således i større grad enn fra andre basert på deres egne observasjoner.

Sofie Istad valgte jeg først og fremst fordi få andre kvinnelige misjonærer virket over så lang tid (1908-1938). I tillegg har jeg fått tilgang til en dagbok som Istad førte i perioden 1932-1938. Slike dagbøker fant jeg ikke mange av blant de andre kvinnelige misjonærene. Den andre kvinnelige misjonæren, Amanda Engesland, virket som misjonær i en mer begrenset periode (1908-1915), og kildematerialet som hun etterlot seg var derfor av mindre omfang enn Istad, Eikrem og Samsets. Med tanke på oppgavens avgrensede omfang, var det begrensede kildematerialet en medvirkende årsak til at jeg valgte Engesland. At hun kom til Kina samtidig som Istad, hadde også innvirkning på valget av Engesland.

2.0 Peder Johannes Simonsen Eikrem

2.1 Biografi

Peder Johannes Simonsen Eikrem ble født i 1876 på Syvde, som i dag er en del av Vanylven kommune på Sunnmøre. Moren het Anne Helene Pedersdatter Eikrem, mens faren, som var fisker og gårdbruker, het Simon Baardsen Nordal. At faren var gårdbruker og fisker, kan tyde på at Eikrem vokste opp i et typiske vestnorsk fiskerbondemiljø. Faren døde av en ukjent sykdom i 1886, da Peder bare var 10 år gammel. Uten trygder av noe slag kan dette ha hatt negativ innvirkning på familiens økonomiske situasjon. At Eikrem vokste opp under relativt trange kår, er derfor ikke usannsynlig.¹¹⁶

Peder Johannes Simonsen Eikrem (NLM-arkivet, hovedkontoret, Oslo)

Farens død hadde også innvirkning på hans åndelige liv. I sin søknad til misjonsskolen i 1898 skrev Eikrem at han etter farens død følte seg mer fri. Faren som hadde vært en kristen, kunne ikke lengre påvirke Peder, og han valgte ”at leve uden sammenkomster med Jesus i bøn.”¹¹⁷ Ifølge ham selv levde han et liv i synd til han ble 19 år. Da ble han en ”ny”: ”At dø var mig en rædsel; thi jeg vidste, at jeg gikk fortabt. Jeg råbte til Gud om frelse, og jeg fik naade at tro, at Jesus Kristus havde betalt for alle mine synder.”¹¹⁸ En stund etter omvendelsen kom også misjonsskallet, et kall som ble sterkere og sterkere.¹¹⁹

I sine unge år tok Eikrem en såkalt lavere lærerprøve ved Volda seminar. Senere søkte han på misjonsskolen i Stavanger, hvor han også kom inn. Problemet var at Eikrem aldri fikk brevet som bekreftet denne studieplassen. Derfor søkte han seg i 1898 inn på misjonsskolen som Kinamisjonsforbundet drev på Framnes i Hardanger. Etter studiene på Framnes og et

¹¹⁶ Eikrems brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021 og Birkeli (red.) 1965:79

¹¹⁷ Eikrems brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021

¹¹⁸ Eikrems brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021

¹¹⁹ Eikrems brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021

kortere studieopphold i England ble Eikrem innviet som misjonær i Bergen i 1902. Samme år ble han utsendt til Kina.¹²⁰

Eikrem ankom Kina høsten 1902, og i januar 1903 var han vel etablert på hovedstasjonen i Laohokow. Etter en forberedende periode i Laohokow gikk turen videre til byen Tengchow [Dengzhou] i Honan-provinsen i 1904. I denne byen, som lå seks mil i fra Laohokow, fikk Eikrem i oppdrag å etablere en ny misjonsstasjon. Dette ble for øvrig den aller første misjonsstasjonen på Honan-feltet, og lenge også den mest fremgangsrike.¹²¹ Om Tengchow het det i en beskrivelse fra misjonærkollega Tiltnes i 1946: ”Tengchow fylke er middels stort, men er et av de mest folkerike i Honan. Det hadde minst 800 000 innbyggere før revolusjonen. Men de senere års vanstyre og røverherjinger har ’likvidert’ over 200 000. (...) Byen har omkring 30 000 mennesker og er eldgammel.”¹²²

Et halvt år etter at Eikrem kom til Tengchow, giftet han seg med Marie Elisabet Sætvedt, som etter et opphold ved China Inland Mission sin misjonsskole i London, ble utsendt til Kina i 1903. Marie Elisabet var født i Bergen i 1880. Hennes mor het Hanna (født Magnussen), mens hennes far, som var skipper, het Samson Sætvedt.¹²³

Marie Elisabet og Peder Eikrem ble i Kina frem til 1914. I løpet av disse 12 årene fikk de to barn, i 1908 datteren Hanna, og i 1911 sønnen Sigmund. Etter at de kom tilbake til Norge fikk de fire barn til. Men de opplevde også mye motgang i Kina. I tillegg til de ustabile forholdene som preget landet i form av fremmedhat, røverherjinger og borgerkrig, opplevde de sykdom og død i familien. Utenom Hanna og Sigmund, mistet de to barn under tiden i Kina.

Selv om dette må ha vært en tung tid for Eikrem, var det likevel først på slutten av hans virke at sykdom og død virkelig preget ham. I 1913 opplevde Eikrem selv å bli syk for første gang i Kina. Han hadde da fått lungebetennelse og lå flere dager bevisstløs og ”talte i villedelse.”¹²⁴ Det var likevel ikke denne sykdommen som plaget ham mest. På grunn av svært urolige forhold og røverherjinger led nemlig Eikrem også av søvnløshet og nervøsitet. I et brev til generalsekretær Brandtzæg i august 1913 het det:

¹²⁰ Eikrems brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021 og Birkeli (red.) 1965:79

¹²¹ Tiltnes 1946:87

¹²² Tiltnes 1946:88

¹²³ *Misjonsalbumet, Norsk Luthersk Misjonssambands misjonærer og misjonsmarker* (ukjent forfatter) 1958:80

¹²⁴ Eikrems dagbok 1913:86. NLM-arkivet, hovedkontoret

Ja for at sige det rent ud, – saa synes jeg være klar over, at jeg er tilendes med mit arbeide i Kina. Denne sætning er ikke netop formet i dag, – den har lydt for 'ørene' tydeligere og tydeligere i de to sidste aar. (...) jeg føler at skal det fortsætte længe, – saa kan det bli skjæbnesvangert. Det tager paa hovedet næmlig. Og det er heller ikke bare de legemlige kræfter som svinder; men ogsaa de aandelige. (...) Jeg må bort fra arbeidet, dets sorger og uro.¹²⁵

I tillegg ble også Marie og datteren Hanna alvorlig syke i denne perioden. I oktober 1913 skrev Eikrem i dagboken: ”Det er sykdom som dominerer. (...) Doktoren sa det vil ta månedsvi før min hustru kommer seg. Vesle Hanna har kronisk malaria. Det er en veritabel sykestue.”¹²⁶ Få uker senere var det ikke noen bedring å spore. De nettene Eikrem ikke tok sovemedisin, lå han våken. Det verste var likevel nervøsiteten som tok overhånd. Tanken om hjemreise gjorde seg derfor mer gjeldende. Etter råd fra lege ble det til slutt hjemreise for Eikrem og hans familie. I januar 1914 skrev han:

Det er gråt i oss hele dagen og dagene. Det blir hjemreise (...) Men hvor tungt det var å skilles fra Tengchow, og min hustru fikk ikke en gang si farvel (...) Vi spør oss selv: Skal vi få se Kina igjen? (...) Jeg har en følelse av at det blir ikke så like til å få komme ut igjen. Min hustru har en klimatsykdom, og mine nerver er i vill uorden. – Men vi kan nå håpe. – Likevel var det noe med avskjeden i Tengchow som jeg la merke til. Det føltes som båndene var løste. De sier at en døende føler dette stundom. Det føltes iallfall noe tilsvarende for meg.¹²⁷

Selv om Eikrem etter oppholdet i Kina må ha vært svært langt nede, ser det ut til at han ble bedre etter at han kom tilbake til Øystese og Norge i 1914. Han fortsatte nemlig sitt arbeid for Kinamisjonsforbundet i mange år fremover. I tillegg til å ha vært forkynner og forbundets sekretær i Hardanger og Sunnhordlands krets i 18 år, var han også bestyrer ved Bibelskolen i Bergen i perioden 1924-1925 og i 1931. Samtidig må også hans litterære virksomhet nevnes. Eikrem skrev som tidligere nevnt flere bøker om Kina, kineserne og forbundets virksomhet i landet.¹²⁸

Eikrem døde i 1956, 80 år gammel. Hans innsats for Kinamisjonsforbundet hadde ikke gått upåaktet hen. I et minneord av hans venn og medarbeider Thorvald Skraastad het det: ”Han

¹²⁵ Eikrems brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

¹²⁶ Eikrems dagbok 1913:90. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹²⁷ Eikrems dagbok 1913:93. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹²⁸ *Misjonsalbumet, Norsk Luthersk Misjonssambands misjonærer og misjonsmarker* (ukjent forfatter) 1958:79

var en meget god arbeider og hadde et godt lag med kineserne. – De likte ham. Eikrem kunne vær skarp, men han var *rettferdig*.”¹²⁹ Hans kone, Marie, døde ti år senere, i 1966.

2.2 Bilder av Kina og kineserne

2.2.1 Folkekarakter

Eikrem omtalte ofte kinesernes egenskaper og karaktertrekk. I den forbindelse ble deres løgnaktighet ofte nevnt. Etter et besøk hos en kristen kineser skrev Eikrem i dagboken:

En dag i denne uken besøkte jeg en av de kristne (...) Det var en uregelmessighet jeg hadde hørt om ham og ville si ham et formaningsord. (...) Han ble så overrasket over en sådan kjærlighet, som han sa, at han brast i gråt, og han fortalte hele historien uten omsvøp, – hva som er sjelden for en kineser.¹³⁰

Påstander om at kineserne hadde vanskelig for å fortelle sannheten kom også frem i ”Kineseren” og i brevene han skrev.¹³¹ Etter at Eikrem kom hjem til Norge skrev han også om deres løgnaktighet. I *Fortæl os fra Kina, anden del* (1920) het det at upålitelighet var roten til deres fordervelse og det som preget ”rasen” mest.¹³²

I boken *Kinas aapne dør* (1920) ble også kinesernes karaktertrekk kritisert. Eikrem mente at kineserne var innesluttet og sjelden viste føleleser. I tillegg var de hjerterå: ”De kan se et menneske ligge utenfor døren og dø, uten at blunke og uten at række ham en kop te; – de kan se paa forbrydere, at de lemlæstes og pines langsomt til døde, uten at det grøsser i dem og gjør dem ondt.”¹³³

Kineserne ble også omtalt som usiviliserte og uhøflige. Dette var særlig gjeldende den første tiden etter ankomsten til Tengchow. Ifølge Eikrem ble møtene fullt opp av nysgjerrige kinesere som kom inn med både hønsekurver og smågriser: ”Stillheten kan en tenke seg. De sitter og røker og prater. Står jeg på talerstolen, kommer de spaserende opp til den og innleder en samtale med meg. Ikke om åndelige ting, men spør om mitt ærverdige navn, om mitt store

¹²⁹ ”Utsyn” nr 12, 1956: ”Misjonær P.S. Eikrem”

¹³⁰ Eikrems dagbok 1913:86. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹³¹ ”Kineseren” nr 19, 1906: ”Fra Kina” og Eikrems brev 1904. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0006

¹³² Eikrem 1920:11

¹³³ Eikrem og Fleischer 1920:26-27

land, min ærverdige alder, hvor mange barn jeg har – etc.”¹³⁴

Men kineserne ble ikke omtalt i bare negative vendinger. I en artikkel i ”Kineseren” skrev Eikrem om selvhjulpne kinesere som ikke ønsket og vær til byrde for andre. I tillegg fikk de ros for at de sjelden lot ting gå til spille: ”Enhver ting er brukt op, enhver ting er brugbar, og hva vi vilde kaste bort som unyttig skrammel, er der lagt op for fremtidig brug.”¹³⁵ Også i andre sammenhenger uttrykte Eikrem tydelig respekt for kineserne. I forbindelse med urolighetene under revolusjonen i 1911-1912 skrev han: ”Lat oss tro at han [Gud] har tenkt på en bedre og lysere fremtid for dette store og prektige folk.”¹³⁶ I sin bok *Fortæl os fra Kina* (1918) omtalte Eikrem kineserne som et selvbevisst folk som hadde mye å være stolt over. Det ble også antydnet at Vesten hadde noe å lære av landet i øst.¹³⁷

Respekten som Eikrem hadde ovenfor folket han arbeidet blant, var ikke enestående innenfor Kinamisjonsforbundet. I forbindelse med en middag hos forbundets tilsynsmann (Ole Martin Sama) skrev Eikrem:

Vi skal ikke bebreides at vi ikke er demokratiske nok. – I Edinburgh på verdenskonferansen der i 1910 hørte jeg en indisk pastor si at en eneste gang i sitt liv hadde han sett at en innfødt satt ved samme bord som en misjonær. Her er det en vanlig ting. – I dette tilfellet satt de til og med øverst, jeg nederst. Antar at Sama hadde en hensikt med det.¹³⁸

Selv om Eikrem ofte viste respekt og ydmykhet ovenfor kineserne, var han likevel klar på at de hadde en lang vei å gå. Ja, han mente at det ville gå årtier før kineserne hadde fått den ”sindets likevekt, som vestens folk har.”¹³⁹ At Eikrem var delt i sitt syn på kineserne, kom også frem i bøkene. I *Fortæl os fra Kina* (1918) skrev han om kineserne som likemenn, samtidig som han var klar på at de var et underlig folkeslag.¹⁴⁰

En gruppe som ofte ble nevnt, var de kinesiske bygningsarbeiderne. Første året var Eikrem misfornøyd med arbeiderne, som han mente var løgnaktige og bedrageriske.¹⁴¹ Med unntak av

¹³⁴ Eikrems dagbok 1904:6. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹³⁵ ”Kineseren” nr 10, 1910: ”Fattigfolk og tiggere i Kina”

¹³⁶ Eikrems dagbok 1911:73. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹³⁷ Eikrem 1918:5, 10

¹³⁸ Eikrems dagbok 1913:91. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹³⁹ ”Kineseren” nr 6, 1907: ”Fra Kina”

¹⁴⁰ Eikrem 1918:3

¹⁴¹ Eikrems dagbok 1904:5. NLM-arkivet, hovedkontoret og ”Kineseren” nr 23, 1904: ”Fra Kina”

en teglstenbrenner var Eikrems omtale av bygningsarbeidere utelukkende negativ. Men allerede året etter ble de omtalt i langt mer positive vendinger: ”Arbeiderne har gjort, hva de har kunnet (...) Hidtil har det gaaet bedre, end jeg havde ventet. Det har virkelig været bra arbeidere. De har ikke røgt opium, noget, jeg havde betinget meg på forhaand.”¹⁴²

Endringen i omtale skyldtes trolig bytte av arbeidere. I *Fortæl os fra Kina* (1918) het det: ”Og saa var det at bygge. Et endnu verre mas. Arbeidslag efter arbeidslag blev prøvet og avskediget, de bedste blev tat ut, og av dem blev der dannet et nytt, – og dette lag har vi hat opigjennem alle aar.”¹⁴³ At Eikrem etter hvert ble fornøyd kom for øvrig klart frem i samme bok. Det het blant annet at de kinesiske arbeidere gjennomgående var arbeidsvillige og utholdende, og med en god arbeidsleder kunne få utført det rent utrolige.¹⁴⁴ Dette skiller seg klart fra hva Eikrem skrev i ”Kineseren” 14 år tidligere (1904): ”Det fortælles fra Amerika, at man der regner 300 kineseres arbeide ligt med 40 amerikanske, og jeg holder det omtrent rimelig.”¹⁴⁵

Det var sjelden Eikrem omtalte kristne kinesere i offentlige artikler. I dagboken, derimot, skrev han ofte om de kristne som var knyttet til misjonsstasjonene. Bildet som Eikrem hadde dannet seg var i hovedsak positivt. Helt i begynnelsen skrev han: ”De faste som går på møtene, tror jeg hører til de beste som finnes på stedet. Ja, slik tror vel hver om sine.”¹⁴⁶ September neste år skulle bli en trist måned for Eikrem. Hans fødende kone, Marie, ble alvorlig syk:

Det har vært tunge dager. En natt var Marie så dårlig at vi tok farvel med hverandre. Blodet jog gjennom legemet, det var umulig å telle pulsen. (...) ansiktet ble hvitt, ånderettet også borte, tilsynelatende. (...) Jeg stod med hånden min og så på ansiktet (...) da begynte pulsen å slå (...) blodet i ansiktet kom tilbake, likeså ånderettet. (...) For Marie er det håp mot håp. (...) Da er det verre for barnet. Tålte ikke boksemelken, så fikk vi en kinesisk amme, om det blir bedre.¹⁴⁷

Samtidig som at Marie ble bedre, hadde barnet blitt dårligere. Kort tid etter døde det: ”I dag

¹⁴² ”Kineseren” nr 19, 1905: ”Fra Kina”

¹⁴³ Eikrem 1918:51

¹⁴⁴ Eikrem 1918:28

¹⁴⁵ ”Kineseren” nr 23, 1904: ”Fra Kina”

¹⁴⁶ Eikrems dagbok 1904:7. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁴⁷ Eikrems dagbok 1905:17. NLM-arkivet, hovedkontoret

døde lille Sverre Martin. En liten søt gutt.”¹⁴⁸ I løpet av det som må ha vært en tung tid for Eikrem, fant han trøst i vennskapet som hadde utviklet seg mellom han selv og de kristne i menigheten: ”Det har vært en tung tid. Men det har gjort godt å se det hjertelag de mange av kameratene har lagt for dagen, ja, kineserne også.”¹⁴⁹

Den positive omtalen av kristne kinesere fortsatte frem til Eikrems hjemreise i 1914. Det var ikke bare kristne generelt, men også enkeltpersoner som fikk rosende omtale: ”I dag var jeg også ute på landet i besøk til en av de kristne. Bare de lot være å spandere mat på oss så var det bedre, for det har de sørgelig liten råd til alle av dem omtrent. Men hjertelaget er der og gleden.”¹⁵⁰ Særlig i forbindelse med urolige tider og reiser til Norge satte Eikrem ord på sine følelser ovenfor kineserne. Etter et av oppholdene i Norge skrev han ved tilbakekomsten til Kina: ”Kom hertil i går – vil helst si hjem – fra ferien i hjemlandet. (...) Alle [sier] til oss: velkommen hjem! Og ansiktene lyser. Det er vidunderlig å være velkommen. Ja, det er vidunderlig å være tilbake her igjen etter 1 ½ års fravær.”¹⁵¹

De kristne kineserne ble også omtalt i brevene til generalsekretær Brandtzæg, men på en annen måte enn i dagboken. Eikrems nære og positive forhold til kineserne ble ikke nevnt her. I stedet ble det fokusert på kinesernes åndelige liv. Om fremtidige kinesiske prester skrev Eikrem: ”Naar vi rundt om os faar kinesiske prester, disse selvgode kinesere, – de ved om sin værdighet – og vor uværdighet.”¹⁵² Den negative omtalen var også gjeldende i et brev skrevet i 1908. Her skrev Eikrem om kristne kinesere som hadde ”alt andet end let for at se sin ondskab.”¹⁵³ Med Brandtzægs bakgrunn og posisjon i forbundet var det naturlig for Eikrem å gå inn på sine betenkeligheter på dette området. I artikler i ”Kineseren”, derimot, la Eikrem mest vekt på å rose sine kinesiske medarbeidere:

For mit vedkommende har jeg bare godt at si om vore kinesiske evangelister og lærere, ja bibelkvinder ogsaa. (...) Jeg tror vi gjør ret i det at vi husker paa vore indfødte arbeidere likesaa meget som vi husker paa missionærene. De tar sin del av arbeidet, som de føler ansvaret for. Og de er ikke saa sterke, saa selv en liten byrde kan føles tung nok.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Eikrems dagbok 1905:17. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁴⁹ Eikrems dagbok 1905:17. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁵⁰ Eikrems dagbok 1907:37. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁵¹ Eikrems dagbok 1910:62. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁵² Eikrems brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

¹⁵³ Eikrems brev 1908. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0008

¹⁵⁴ ”Kineseren” nr 23, 1914: ”Vore kinesiske medarbeidere”

2.2.2 Kultur

Noe som opptok Eikrem, var Kinas store festdager; bryllup og kinesisk nyttår.¹⁵⁵ Et kjennetegn ved de kinesiske bryllupstradisjonene var at folk ofte giftet seg så fort de fikk anledning, en tradisjon Eikrem ønsket en ende på.¹⁵⁶ I dagboken beskrev han et spesielt bryllup:

Så var det brudevielse ute på landet. – Mannen var kristen, piken ikke. Hennes pårørende gjorde da alt vrøvl som de kunne. (...) Vi ble så enige om å dele værelset i to ved en midletidig mattevegg. Bruden satt på den ene siden med sitt følge, vi på den annen. Det kunne så allikevel ikke bli tale om en kristen vielse etter ritualet siden bare den ene part var kristen. Ja, det gikk nå. Men noen høytid! Nei.¹⁵⁷

Eikrem var mer positiv til kinesernes nyttårstradisjoner. I dagboken ble det kinesiske nyttår omtalt som en ”folkefest av de store.” Videre het det: ”Det syner hva kulturfolk kineserne er. Hva er våre fester sammenlignet med dette!”¹⁵⁸ På tross av dette hadde Eikrem likevel et ønske om at julen skulle erstatte den kinesiske nyttårsfesten.¹⁵⁹ Et ambivalent forhold til det kinesiske nyttår kom også frem i en artikkel i ”Kineseren”:

I landsbyene gaar høitidsklædte folk, paa markedspladsene er kakesælgere, gjøglerboder og teater, – langs veiene kommer pilegrimmer i gaasegang med sine bylter paa ryggen og utskaarne stoffer over skulderen, – og naar jeg ser og sammenligner med de svundne aar, sier min forstand, at dette folk ikke har nogen fremtid foran seg, det er tvert om viet til sønderlemmelse og undergang; men mitt hjerte indrømmer det en fremragende plads blant verdens store og mægtige.¹⁶⁰

Eikrem omtalte også den enorme interesse kineserne hadde for teater. I *Fortæl os fra Kina, anden del* het det: ”Som regel har de ingen tid til adspredelse (...) Men det er en forlystelse kineserne har hat og som det hele folk deltar i, og det er at se paa skuespill. Og fra en side set saa kan du saa godt unde dem den avveksling de kan faa i sit daglige slit.”¹⁶¹ Selv om det her kom frem en viss forståelse for det kinesiske teatret, mente Eikrem stykkene var umoralske, i

¹⁵⁵ Eikrem 1920:30

¹⁵⁶ ”Kineseren” nr 29, 1914: ”Arbeiderne i Tengchow 3”

¹⁵⁷ Eikrems dagbok 1907:43. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁵⁸ Eikrems dagbok 1908:45. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁵⁹ Eikrems dagbok 1908:54. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁶⁰ ”Kineseren” nr 9, 1913: ”Paa nyaarsbesøk”

¹⁶¹ Eikrem 1920:18

likhet med mange teaterstykker ”paa vore egne teatre” i Norge.¹⁶² Eikrems skepsis til teater kom også frem i dagboken. For selv om det ikke var noe forbud for de kristne å gå på teater, var Eikrem klar på at man ikke burde gå der.¹⁶³

På andre områder var gamle tradisjoner i endring. Etter Mandsjudynastiets fall i 1912 skrev Eikrem om kinesere som ivret etter å kaste fra seg det gamle. Folk skiftet både klær og hodeplagg, og templer ble omdannet til skoler og kirker.¹⁶⁴ I et brev til Brandtzæg var han inne på det samme: ”Her i Hankow var nesten ikke en haarpisk klippet av da vi kom hid; nu er det lige sjelden at se en med den som det da var at se nogen uden den. Med fodbindingen og mange andre skikker vil det gaa samme vei.”¹⁶⁵

En mørk side ved Kinas kultur og tradisjon var offentlige henrettelser. Slike henrettelser var som en teaterforestilling ifølge Eikrem: Det fantes ingen tegn på sorg og sympati. I stedet kom tilskuerne støyende og leende til henrettelsesstedet, midt i en trafikkert gate.¹⁶⁶ Enda større inntrykk gjorde praktiseringen av barnedrap:

I dag har jeg dessverre fått en sikker bekreftelse på at man dreper spedbarn og at det aldri ansees for å være noe galt i det. Sønn til en av våre menighetsmedlemmer, Han-chen-lai, har drept sin lille datter. Jeg kalte Han-chen-lai til meg og spurte ham om ikke han som kristen forbød sin sønn å gjøre sådant (...) Han svarte at det var gjort mens han var borte, og at det var sønnens hustru som selv gjorde det, altså barnets mor! Hennes grunn var rett og slett at hadde hun den lille, ble hennes hender bundne når hun skulle passe den lille, hun kunne ikke utføre så meget arbeide som ellers.¹⁶⁷

Knappe to år senere nevnte Eikrem igjen barnedrap. Nok en gang var det barnets mor som hadde begått udåden: ”Mistanken kom da hun forrige år drepte sitt barn, og da hadde hun uttalt at hun ikke ville ha flere døtre. Dette var også en pike (...) Ellers er stedet her kjent for barnemord. Omtrent hver eneste familie har et eller flere.”¹⁶⁸

Når det gjaldt andre religioner som ble praktisert i Kina, gikk Eikrem lite inn på disse. Det var

¹⁶² Eikrem 1920:21-22

¹⁶³ Eikrems dagbok 1907:39. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁶⁴ ”Kineseren” nr 5, 1913: ”Fra Tengchow”

¹⁶⁵ Eikrems brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

¹⁶⁶ Eikrems dagbok 1908:48. NLM-arkivet, hovedkontoret.

¹⁶⁷ Eikrems dagbok 1906:29. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁶⁸ Eikrems dagbok 1908:48-49. NLM-arkivet, hovedkontoret

bare rett etter ankomsten til Tengchow at han kom inn på kinesernes religiøse praksis. I 1904 nevnte han en stor, religiøs prosisjon og hvordan deres iver og pengeutlegg var til fånytt. ¹⁶⁹ Når Eikrem ikke skrev i mer kritiske ordelag om dette temaet, kan det ha hatt sammenheng med at han kjente lite til Østens religioner. Noen ganger virket det som om han var frustrert over sin manglende kunnskap om Kina og kineserne: ”Verst er det at vi er så litet inne i folks tankegang, sed og skikk. Bare etter denne tid ser jeg mange ting som kunne være unngått om jeg visste mer.” ¹⁷⁰

2.2.3 Leveforhold

I 1910 var Eikrem og familien på et hjemmeopphold i Norge. På turen tilbake til Kina ble datteren Hanna syk siste del av veien. I den forbindelse skrev Eikrem: ”Det nytter ikke å stanse opp på veien til hun blir bra igjen. Ingen å ta inn til: ingen lege. Det er vemodig å tenke på de gode forhold i Norge.” ¹⁷¹ Året etter het det at en misjonær burde vært både doktor og predikant. Mange hadde blitt syke av tuberkulose og Eikrem var frustrert over at det kostet både tid og penger. Han fikk seg likevel ikke til å ta betaling, fordi det var mest fattigfolk som kom for behandling. I 1912 ble de sanitære og hygieniske forhold i Kina omtalt i en artikkel av Eikrem i ”Kineseren”:

Naar en by er afbrændt, er der mange husvilde og meget nød. (...) Men kanskje det værste staar igjen, – det er pesten. Ingen uden Gud har talt de tusinder, som har mistet livet de sidste maaneder i Hankow. Usund som byen oprindelig er (...) Og naar de halvt begravne døde begynder at opløses av solvarmen, – da kommer menneskets sidste fiende ogsaa til disse haardt prøvede. ¹⁷²

Den manglende hygienien kom også frem i bøkene. I *Kinas aapne dør* het det at kinesernes mangel på renslighet var en direkte årsak til sykdom og død. ¹⁷³ Den manglende hygienien kom også frem i *Fortæl os fra Kina, anden del*. Her skrev han om barn som fra barnsben av lærte å slurve: ”De ser det hængende spindel fra tak og vægger, de ser sot og sprækker og ophopet skrap, og rundt huset grøfter og groper fulde av mudder, av sleipt stinkende vand.” ¹⁷⁴

¹⁶⁹ Eikrems dagbok 1904:4. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁷⁰ Eikrems dagbok 1905:9. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁷¹ Eikrems dagbok 1910:62. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁷² ”Kineseren” nr 7, 1912: ”Mellem Hankows ruiner”

¹⁷³ Eikrem og Fleischer 1920:10

¹⁷⁴ Eikrem 1920:12

Enda større inntrykk gjorde sulten og fattigdommen. Etter et besøk hos en familie skrev Eikrem om sultne og halvnakne barn og en mor i samme forfatning.¹⁷⁵ Mest utførlig ble sulten og fattigdommen beskrevet under og etter borgerkrigen i 1911-1912. I disse årene ble Kina også rammet av en økonomisk nedgangskonjunktur, samt mye dårlig vær. I et brev til Brandtzæg het det: ”Her paa stedet blir alt saa dyrt nu, at jeg forstaar mig ikke paa hvorledes folk kan leve! (...) Maa vi bli skaanet for en altfor stor hungersnød.”¹⁷⁶

På grunn av den pågående borgerkrigen, måtte flertallet av de norske misjonærene flykte til Hankow. I et brev ved tilbakekomsten til Tengchow noen måneder senere fortalte Eikrem om tusenvis av mennesker som levde av bark og røtter. Gatene var overfylte av tiggere, og nesten alle trengte hjelp.¹⁷⁷ Samme dag skrev han i dagboken:

Det er en ynke å se folk – bare benraden med hud over og så stor oppsvulmende mage. Vi har nesten ikke godt av maten vi spiser, når vi ser på elendigheten. (...) I ettermiddag var her et stort oppløp i gaten. Det var en rik familie som ville gi noen penger til disse ulykkelige (...) Folket kom i hundretall og alle fikk. Men så syntes de det var for lite og forlangte mere. (...) Vi tør ikke vise tegn til gavmildhet. (...) Verst er det å møte disse benrader til barn. Det gråter i oss til en hver tid. Vi klarer ikke å riste inntrykket av oss.¹⁷⁸

Eikrem hadde forståelse for at folk i sin kamp for tilværelsen kom til møtene for å få mat. Det samme mente han at han selv ville ha gjort om han var i deres sted.¹⁷⁹ Utover våren 1912 bedret været seg, og etter hvert avtok sulten: ”Dette har bragt store forandringer med seg. Fattigfolk er her nok, men alle hungerslidende er forsvunnet. Dette er en stor lette.”¹⁸⁰

Selv om Eikrem hadde vondt av sulten og fattigdommen som preget landet, uttrykte han av og til frustrasjonen over kinesernes fokus på det materielle: ”Samme antall mennesker på møtene. Dette viser tydelig at interessen for evangeliet ikke er i stor vekst. Det er med dyp bedrøvelse jeg ser dette. Mat, drikke, klær, – alt går opp i det. Her må være materialismens land.”¹⁸¹ Den første tiden virker det også som om Eikrem i noen grad mente at kinesernes sult og fattigdom var selvforskyldt: ”Bare folket vilde arbeide, saa kunde de ernære sig svært godt;

¹⁷⁵ Eikrems dagbok 1905:14. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁷⁶ Eikrems brev 1911. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0009

¹⁷⁷ Eikrems brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

¹⁷⁸ Eikrems dagbok 1912:76. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁷⁹ Eikrems dagbok 1912:77. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁸⁰ Eikrems dagbok 1912:78. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁸¹ Eikrems dagbok 1907:40. NLM-arkivet, hovedkontoret

men det er det, de ikke vil, ialfald ikke slig, som vi er vant til.”¹⁸²

En annen grunn til kinesernes ulykke fant Eikrem i folks utstrakte opiumsbruk. Han kom ofte med eksempler på de som hadde misbrukt det narkotiske stoffet:

I dag kom de og hentet meg til en som hadde tatt opium. Men dessverre, det var for sent. Vi skyller ut maven i slike tilfeller eller gir et brekkmiddel. Men oss henter de som siste utvei – etter å ha prøvet alt annet. For et syn det var. Moren satt der fortvilet av anger, sønnen, 22 år, lå på sengen og drog de siste åndedrag, faren ute på reise. Hva vil han si, når han kommer hjem og får høre sammenhengen? Det begynte med en trette, det ene ord tok det annet, og så tok gutten opium for å hevne seg på moren.¹⁸³

Særlig i begynnelsen prøvde Eikrem å hjelpe opiumsopfrene, men etter hvert ble han ganske oppgitt over den manglende fremgangen som hans forebyggende arbeid hadde. I dagboken skrev han at hver eneste opiumspasient hadde begynt å røyke igjen. Eikrem konkluderte med at en opiumsslave verken hadde tro eller vilje.¹⁸⁴

2.2.4 Borgerkrig og røverherjinger

Mandsjudynastiets fall i 1912 opptok Eikrem, og han skrev mye om sine tanker og erfaringer vedrørende revolusjonen. I et brev til Brandtzæg fortalte han om den nye situasjonen som var oppstått, samtidig som han var klar på hvem han støttet:

Hvorledes det end blir, et fremskridt blir det. Det maa være Gud som staar for det, - det kan ikke være djævelen, som bare tænker paa at ødelægge et saa rigt begavet folk. For mit vedkommede er mit hjærte med oprørerne. Manchuerne har intet mere at lære verken folk her eller de øvrige nationer. (...) Hvad oprøret vil skade eller hjælpe vort arbeide er vanskeligt at sige; jeg tror, at det ikke vil skade – forudsagt at de ikke begynder en sekulær forfølgelse.¹⁸⁵

Selv om Eikrem ikke var direkte berørt av krigen, merket han at forholdene strammet seg til. Folk var urolige og nervøse. Soldater patruljerte gatene og våpenbruken var kreativ: ”De tar det de finner – en hakke, en hammer, en hakkekniv.”¹⁸⁶ Fengslinger og henrettelser ble mer og

¹⁸² ”Kineseren” nr 23, 1904: ”Fra Kina”

¹⁸³ Eikrems dagbok 1905:14. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁸⁴ Eikrems dagbok 1907:38. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁸⁵ Eikrems brev 1911. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0009

¹⁸⁶ Eikrems dagbok 1911:71. NLM-arkivet, hovedkontoret

mer dagligdags. I tillegg hadde soldater fra provinshovedstaden ankommet byen. Til slutt hadde Eikrem og hans familie ikke lenger noe valg. I dagboken skrev han:

I morgen reiser vi herfra til Laohokow (...) Verst er det for kvinnene at min hustru skal reise (...) De har så ofte sagt: 'Skal vi død, så la oss dø sammen'. Denne tanke vinner gjenklang også hos oss. Her er dog intet som tyder på at revolusjonen har dette mål. – Her er ikke den minste uvilje mot oss misjonærer, heller ikke mot de kristne. Men framtiden er usikker. En så pass stor omveltning som avsettelsen av keiserhus og republikkens innførelse, det kan ikke godt tenkes forløpe i fred og ro.¹⁸⁷

Fra Laohokow gikk ferden til Hankow, der krigen hadde ført til store ødeleggelser. Eikrem omtalte byen som en ruinhaug.¹⁸⁸ I tre måneder bisto han i byens hjelpearbeid, hvor han daglig fikk se en elendighet som han hadde vanskelig for å beskrive. I denne perioden fikk Eikrem møte visepresident Li Yuanhong, som senere var president i to perioder og en ledende politisk skikkelse i Kina. Bakgrunnen var at Eikrem skulle fungere som tolk mellom visepresidenten og en norsk journalist. Eikrem omtalte møtet som ”meget interessant”, og betegnet Yuanhong som en jovial, vennlig og imøtekommende mann.¹⁸⁹

En måned senere var Eikrem igjen på visitt hos Yuanhong. Det gjaldt delvis forholdene på misjonsfeltet og delvis et oppdrag han utførte i privat ærend:

Presidenten bodde på det samme sted som før. Men vaktholdet var meget mindre. (...) Unge gutter gikk til og fra og syntes å være hans rådgivere. De syntes om makt og brukte den visst også. De hersket over liv og død, inn- og avsatte embedsmenn i stor skala. (...) Den som hadde med utenriksavdelingen å gjøre, var en kristen og ca. 20 år gammel. Han fortalte at her var flere kristne i kontorene, og det er rimelig, det var elever fra misjonsskolene mesteparten. (...) Mest sympati fikk jeg for presidenten (...) Var han en kristen? Jeg vet ikke. Er pietismen adgang til himmelen, så er det nok tvilsomt om han holder mål, men han gav inntrykk av å være en rettsindig, velmenende mann. At han var ferdig med avgudsdyrkelsen, kan det ikke tviles på. Jeg ønsket ham alt godt da vi skiltes, og jeg mente det av hele mitt hjerte.¹⁹⁰

Besøket hos visepresidenten gikk ikke upåaktet hen i området hvor Eikrem befant seg. En

¹⁸⁷ Eikrems dagbok 1911:73. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁸⁸ Eikrems dagbok 1912:74. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁸⁹ Eikrems dagbok 1912:74. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁹⁰ Eikrems dagbok 1912:75. NLM-arkivet, hovedkontoret

måned etter besøket beskrev han tilbakekomsten til Tengchow: ”En militæravdeling tok i mot meg med flyvende faner og klingende spill. Jeg satt bare og måpte, så overraskende var det.”¹⁹¹ Få dager senere fikk Eikrem vite at hans besøk hos Li Yuanhong hadde blitt nevnt i flere kinesiske aviser. Dette hadde også den øverste mandarinen i Tengchow fått med seg, og Eikrem var straks blitt ”den store mann”.¹⁹²

Etter noen uker i Hankow ble telegrafforbindelsen mellom sistnevnte by og Laohokow gjenopprettet. Eikrem fikk nå vite at alt stod bra til med de andre misjonærene, og at provinsen Honan hadde tilfalt republikken. I et brev skrev han at forholdene på Hupeh-feltet var ”mere end almindelig rolige. (...) [M]en god høst og et bedre folkelykke forklarer det.”¹⁹³ I Honan-provinsen, derimot, hadde det vært mye uro, ikke minst i byen Tengchow, der mandarinen var blitt skutt.¹⁹⁴ I det samme brevet kom Eikrem med kritikk mot de nye makthaverne, som han hadde satt så store forhåpninger til:

I de sidste dager har flere byer blit plyndret og delvis brændt (...) Aldrig har faren for landets uafhængighed voret større; det er uforstaaeligt at magterne ikke har grebet mere ind. Men saa skal man ialfald slippe at sige, – at magterne ikke har ladet Kina denne gang faa tid at endre sine forhold uden deres indblanding. Blir Kina delt, saa er det selvforskyldt. Og det viser sig ogsaa, at republikanerne, det er i mange tilfælde bare et navn som dækker nogen store slyngler. (...) Dette har for en stor del kjølnet min begeistring for dem.¹⁹⁵

At Eikrem ikke lenger var like begeistret for de revolusjonære kom også frem i dagboken. Blant annet fortalte han om en offiser som bad om sølv hos de rike, krigsskatt som det ble kalt. Dette var de ikke villig til. En av de rikeste ble da fengslet, og han fikk valget mellom sølv og halshugging: ”’Hugger du hodet av meg, så flyter det blod, men ikke sølv’, sa han. Han ble halshugget.”¹⁹⁶

Selv om krigen mellom mandsjuene og de revolusjonære gradvis opphørte, skulle de urolige tidene vedvare. I et brev til Brandtzæg ett år etter revolusjonen fortalte Eikrem blant annet om det lokale valget på ny nasjonalforsamling:

¹⁹¹ Eikrems dagbok 1912:75. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁹² Eikrems dagbok 1912:76. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁹³ Eikrems brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

¹⁹⁴ Eikrems brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

¹⁹⁵ Eikrems brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

¹⁹⁶ Eikrems dagbok 1912:77. NLM-arkivet, hovedkontoret

Blant folk her er stor gjæring. Det er så meget nytt og så mange pålegg og tillegg at det er ikke å vente at de kan finne seg til rette. Så har her også vært valg på nasjonalforsamlingen. Det ble selvsagt rene karikaturen. Her var intet manntall. De kom og stemte, gikk ut og byttet hatt og inn igjen og stemte. De kunne også legge flere stemmesedler ned i. Men dette kommer seg nok med tiden. Et folk må ha sin læretid.¹⁹⁷

Urolighetene som Eikrem omtalte var ikke kun forårsaket av revolusjonen. Også herjende røverbander ble beskrevet som et stort problem i området hvor Eikrem befant seg. Allerede i 1905 skrev han: ”Tengchow-distriktet er et røverrede. (...) Det kommer seg derav at distriktet grenser opp til en annen provins. Da går de inn i Hupeh-provinsen og røver, trekker seg tilbake til denne og øvrigheten i Hupeh har ingen myndighet i en annen provins.”¹⁹⁸ Selv om røverne og deres herjinger ble omtalt med jevne mellomrom, var det først etter Mandsjudynastiets fall at røverherjingene ble et vedvarende problem. Røverherjingene økte nå i antall og styrke, og gikk som før nevnt utover Eikrems psykiske helse. I oktober 1912 skrev han om et møte med en røverbande:

Jeg skalv som aspeløv. (...) Jeg tok opp bibelen, lukket øynene, slo opp, satte fingeren på et sted på bladet, åpnet øynene og leste: ’Frykt ikke, men tal og ti ikke! Jeg er med deg, og ingen skal røre deg for å gjøre deg ondt.’ (...) Jeg red inn i flokken, og de omringet hesten. Vi sto som sild i tønne. Jeg begynte å godprate med dem (...) Jeg fikk dem til å gå i en bestemt retning, å åpne veien var det ikke tale om. Vi fortsatte slik gjennom hele gaten (...) De fulgte utenom landsbyen og plutselig delte de seg i to, og en dyp hulvei lå åpen foran meg – et farvel og et rapp på hesten og jeg var utenom rekkevidde. De sendte noen kuler etter meg, men de traff ikke. – Det ble sent på kveld før jeg våget å spørre om hus.¹⁹⁹

Det neste året skrev Eikrem ofte om det økende antall røverherjinger og hvordan det berørte hans familie: ”Her forekommer stadig røverier. (...) I dag gikk der rykte om at en røverflokk var kommet inn i byen. Vår lille Hanna hadde hørt noen snakke om dette og kom og fortalte det, og så la hun til: Jeg er så redd, pappa.”²⁰⁰

Etter å ha vært på ferie i Haishan ett år senere, skrev Eikrem om urolige tider og røverier som

¹⁹⁷ Eikrems dagbok 1913:84. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁹⁸ Eikrems dagbok 1905:18. NLM-arkivet, hovedkontoret

¹⁹⁹ Eikrems dagbok 1912:79-80. NLM-arkivet, hovedkontoret

²⁰⁰ Eikrems dagbok 1912:82. NLM-arkivet, hovedkontoret

stadig vokste i omfang. Det kom også frem at røverne samlet seg i store bander med kjente menn som ledere. De urolige forholdene skulle etter hvert kuliminere med røverhøvdningen ”Hvite ulvs” [Beh-lang] plyndringer i og rundt Tengchow. Myndighetene prøvde å gripe inn, men mislyktes. ”Hvite ulv” inntok også Tengchow:

Kl. 5 i dag morges ble vi vekket av svær skyting og banking på døren med skrik og rop. (...) Kulene slo inn i vegger og tak. Plyndringen var begynt. (...) Det går en sidegate på den ene siden av stasjonen. Den var meget benyttet. De stanset ofte opp, så på huset og sa: ’Her bor utlendinger.’ Jeg ventet dem hvert øyeblikk. Kl. 11 hørte jeg et signal og på noen øyeblikk var byen tom. (...) Det var som jeg ikke ville tro mine egne øyne. Ikke en eneste steg innenfor stasjonen; og de hadde dog plyndret hver stasjon før og delvis drept og fanget misjonærer.²⁰¹

Etter ”Hvite ulvs” plyndring ble det roligere, selv om Eikrem fortsatt uttrykte bekymring for nye opptøyer og herjinger. At det var urolige tider, kom også frem i brevene til Brandtzæg: ”For nærværende er her svært uroligt. Det værste spetakkel i min tid. (...) Utallige landsbyer ligger i aske, og endnu flere er plyndret.”²⁰²

2.2.5 Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere

Eikrems første tid i Kina var stort sett preget av vennligsinnede kinesere.²⁰³ I dagboken skrev han om økt tilstrømming til stasjonen, noe som til dels skyldtes den medisinske hjelpen han kunne tilby. Samtidig var han klar på at det også fantes en viss skepsis blant folk:

Det hadde seg slik at her kom kvinner i flokk og følge og ville hilse på fruen og frøkenen. De hadde også barna med seg. Husene og gårdene ble helt overfylte. Så kom barna fra mødrene, så begynte de å rope på barna, de hadde glemt. Så begynte spetakkelet. Den gamle mistanke våknet, nå dreper de barna våre. Det ble skrik og røre.²⁰⁴

Ved årsskiftet 1904/1905 noterte Eikrem et økende fiendskap, noe som spesielt rammet kvinnene. Etter en tur utenfor stasjonen hadde folk på gaten ropt ”Slå dem, drep dem!”²⁰⁵ Kort tid etter ble Eikrem selv utsatt for en kinesers fremmedhat. Under et møte hadde en kineser kommet frem til talerstolen. Eikrem hadde da stilt et spørsmål og fått følgende svar: ”Jeg vet

²⁰¹ Eikrems dagbok 1913:89-90. NLM-arkivet, hovedkontoret

²⁰² Eikrems brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

²⁰³ Eikrems brev 1903. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0005, Eikrems brev 1904. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0004 og Eikrems dagbok 1904:9. NLM-arkivet, hovedkontoret

²⁰⁴ Eikrems dagbok 1904:8. NLM-arkivet, hovedkontoret

²⁰⁵ Eikrems dagbok 1904:9. NLM-arkivet, hovedkontoret

ikke, men du din utenlandske djevel vet det.”²⁰⁶

Året etter, i 1906, ble lokalbefolkningens hat mot utlendinger enda mer uttalt ifølge Eikrem. Samtidig var det også uro rettet mot Mandsjudynastiet. I et brev til generalsekretær Brandtzæg het det: ”Her paa disse kanter er uroen rettet mod dynastiet; har ikke hørt et ord eller seet en stavelse om, at de vilde de kristne noget. Derimod har vort – udlændingernes navn ofte vært paa listen.”²⁰⁷ I samme brev ble Brandtzæg bedt om ikke å nevne noe om uroen i ”Kineseren”, det kunne ”saa let virke tilbake.”²⁰⁸ I 1905 hadde likevel Eikrem selv en artikkel i ”Kineseren” som berørte dette temaet:

Det stod i sidste no. af ’Kineseren’: ’Det maa være gildt at faa fortælle evangeliet for hedningene.’ – Ja vist er det gildt; men det koster nu lidt ogsaa undertiden (...) Bo iblandt dem, hjælpe dem, tale til dem – uden at ville ha nogen timelig fordel, – det er det, de ikke kan tro. Nei, politiske agenter eller noget i den retning, det er hva vi er. Og jeg har mer og mer faaet et indblik i det had, som literaterne nærer til alt udenlansk. De spørger ikke om god eller ond, til nytte eller unytte, – nei, han er udlænding; derfor maa han bort.²⁰⁹

Uroen som var rettet mot utlendingene og de lokale makthaverne skulle fortsette. Om den lokale mandarinen skrev Eikrem: ”Mandarinen trues på livet. Folk er uforskammet mot ham. De slår opp plakater og sier han skal halshugges.”²¹⁰ Mandarinen var i motsetning til mange andre positivt innstilt til Eikrem og hans kolleger i denne perioden. Få måneder senere fikk byen en ny mandarin. Han var ikke like vennlig innstilt mot utlendingene: ”Det er således første gang mandarinen ikke ville ta imot meg, likeledes første gang han har nektet å hjelpe oss (...) Her har også vært urolig med svære trusler om å rive stasjonen og drepe oss. Men mandarinen later som ingenting.”²¹¹

Selv om Eikrem ble utsatt for verbal trakassering, var det sjelden at han ble angrepet fysisk. Høsten 1907 nevnte han likevel en slik episode i dagboken: ”Folkemassen [kastet] sten etter meg som jeg red forbi og ropte hånsord etter meg, og det til trods for at gaten var full av soldater. (...) De gjorde ikke det minste for å avverge det. Tvert om. De deltok i

²⁰⁶ Eikrems dagbok 1905:11. NLM-arkivet, hovedkontoret

²⁰⁷ Eikrems brev 1906. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0007

²⁰⁸ Eikrems brev 1906. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0007

²⁰⁹ ”Kineseren” nr 9, 1905: ”Fra Kina”

²¹⁰ Eikrems dagbok 1906:26. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹¹ Eikrems dagbok 1907:33. NLM-arkivet, hovedkontoret

skjellsordene.”²¹² Et par uker før hadde Eikrem uttrykt forståelse for fremmedhatet: ”Mandarinene har pålagt en ny toll eller avgift på storfe. Han tar inn store summer, men så går det rykte at pengene går til erstatning til utlendingene. Og det tror de. Er det underlig de hater oss?”²¹³ At Eikrem kunne forstå hatet mot utlendingene, kom også frem andre steder i dagboken:

Uroen og ryktene holder folk tilbake. (...) De som jeg trodde ville stå opp og bekjenne at de gikk over til Kristus – veier på det. De tør ikke ta konsekvensen, og jeg forstår dem. De ledende er imot alle utlendinger. De mistenker alt og alle. Jo bedre vi er, til farligere er vi, – til større framgang ti større fare. Slik hadde vel vi også tenkt om vi var i deres sted; for utlendingene har utsuget Kina.²¹⁴

Her blir også forfølgelsen av kristne kinesere nevnt. Som trakasseringen av Eikrem og hans kolleger var denne forfølgelsen hardest i årene 1906-1907. I januar 1906 skrev Eikrem: ”Har vært ute på landet og besøkt et par kristne. (...) De føler seg nok som fremmede blant sine egne. Det vanker vel ofte hån og spott. De blir betraktet som fremmede.”²¹⁵ Et par måneder senere fortalte Eikrem om regelrette forfølgelser av dem som tilhørte menigheten. Det het at de kristne kineserne følte seg som ”får blant ulver.”²¹⁶

Et sted hadde forfølgelsen et ekstra stort omfang. Det var i byen Lin-chia-pan, hvor Eikrem hadde etablert en utstasjon. Etter et besøk i denne byen skrev han: ”De [kristne] kan ikke gå på et møte uten der ropes ukvemsord etter dem. Meg kaller de en utenlandsk djevel, men dem en utenlandsk hund. Det er verre. En djevel frykter de, en hund er det bare å sparke til.”²¹⁷ Litt senere fortalte Eikrem om kristne fra Lin-chia-pan som hadde blitt slått til blods: ”Motparten var mange, og de få. Så fikk de pryl.”²¹⁸

Etter 1907 virker både fremmedhatet og trakasseringen av de kristne til å ha avtatt, selv om det fortsatt ble nevnt. I en artikkel i ”Kineseren” i 1908 het det:

²¹² Eikrems dagbok 1907:43. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹³ Eikrems dagbok 1907:43. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹⁴ Eikrems dagbok 1906:26. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹⁵ Eikrems dagbok 1906:21. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹⁶ Eikrems dagbok 1906:27. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹⁷ Eikrems dagbok 1907:35. NLM-arkivet, hovedkontoret

²¹⁸ Eikrems dagbok 1906:38-39. NLM-arkivet, hovedkontoret

For nærværende er det ingen forret at være født kineser, og gjælder dette i almindelighed, saa kan det i særdeleshed siges om den kineser, som er blit kristen. (...) Naboer og slægtninge reiser sig imod ham og lar ham ingen fred faa. Længe er det ikke, før de stempler ham som 'fremmed', udlændingens træl; de ved altid at sige noget, som rammer. De er mange, og han kanskje alene.²¹⁹

Under borgerkrigen i 1911-1912 nevnte Eikrem lite om kinesernes hat til utlendinger. Ofte fant han tegn på det motsatte, som i et brev til Brandtzæg der lokalbefolkningen i Tengchow ble beskrevet som "uhyre venlige".²²⁰ Det samme kom frem i en artikkel i "Kineseren": "Mod os var folk venlige; i virkeligheden har aldrig folket der oppe vist sig fra en bedre side mod os."²²¹ En mulig årsak til denne velviljen var ifølge Eikrem at vestlige styresmakter forholdt seg nøytrale under borgerkrigen. I tillegg hadde lokalbefolkningen blitt fortrolig med Eikrem og hans virke. Etter tilbakekomsten fra Norge til Kina i 1911 skrev han i "Kineseren": "Jeg kunde ikke andet enn sammenligne den første gang jeg kom til Tengchow med nu. Forskjellen var iøinefaldende. (...) Blant vore motstandere den gang var mange af vore venner nu. (...) Det var saa let at komme tilbage. Kanske ikke mindst, fordi vi var velkomne."²²²

2.2.6 De kinesiske kvinnene

Det var Eikrems kvinnelige medarbeidere og konen Marie som hadde mest omgang med de kinesiske kvinnene. Likevel skrev han også selv, spesielt i dagboken, om de forhold kinesiske kvinner levde under. I 1905 omtalte han blant annet den "kjøp- og salg-" mentalitet som preget kinesiske ekteskap: "I det siste har jeg holdt på med å få en kone til portneren; men det kommer an på prisen. (...) Det er bokstavelig som kjøp og salg av dyr når en skal ha en kone i voksen alder."²²³ Året etter hadde portneren funnet en yngre, pent utseende kvinne, som både kunne lese og skrive. Dette var ifølge Eikrem så sjelden at det vakte oppsikt. Etter nærmere undersøkelse viste det seg at hun hadde hatt fem forskjellige menn, og at portneren var den sjette i rekken. Om det første ekteskapet het det: "Da hun ikke fikk barn, dertil var doven og fordringsfull og kanskje litt lunefull, solgte han henne til en annen."²²⁴

Eikrem omtalte også kvinnenenes manglende frihet: "Visstnok er vel kvinnene ikke så avstengt

²¹⁹ "Kineseren" nr 14, 1908: "Vore kristnes kaar"

²²⁰ Eikrems brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

²²¹ "Kineseren" nr 5, 1912: "Stillingen paa missionsmarken"

²²² "Kineseren" nr 3, 1911: "I Kina igjen"

²²³ Eikrems dagbok 1905:10. NLM-arkivet, hovedkontoret

²²⁴ Eikrems dagbok 1906:21-22. NLM-arkivet, hovedkontoret

som i India; men allikevel gjelder det at kvinner må ta seg av kvinner. Det er nesten ikke en stund på dagen hun er fri. Og hun har ikke det letteste arbeide. Kvinnene ligger langt tilbake for menn.”²²⁵ I *Fortæl os fra Kina, anden del* (1920) tegner Eikrem et enda mer dystert bilde av kvinnenens stilling:

Der har fra gamle dager været et dypt skille mellom gutter og piker i Kina. En gut er for det første en velkommen skapning i den kinesiske familie. Han begynder livet med den store forret at han skal faa alt hvad han ønsker, og dette praktiseres baade av forældrene, hans søstre og ellers de som passer ham i barneaarene. En kinesisk mor er bokstavelig en slave for gutterne sine, og annerledes kan det ikke være i et land hvor manden er alt og kvinden et taalt onde – uten navn, uten forret og uten sjæl.²²⁶

Et resultat av kvinnenens frihetsberøvelse var deres manglende utdanning. I dagboken skrev Eikrem at svært få kvinner kunne lese eller skrive.²²⁷ Hva det skyldtes kom klart frem et par år senere: ”Dessuten forstaar han [menighetsarbeider] sin tid bedre end mange andre. For ham gjaldt det saaledes ikke bare at utdanne sig selv; men han vilde ha sin forlovede ogsaa til at lære noget.”²²⁸

Eikrem gikk også inn på kinesernes holdninger til de ugifte norske kvinnelige arbeiderne, som han mente ikke hadde det lett. For det første fordi de var ugift, det stod ikke høyt i kurs i Kina. Dernest fordi en del trodde at de var misjonærhustru nummer to, noe som opplevdes pinlig. Eikrem forventet ikke noen snarlig forandring: ”Det vil gå år før folkeopplysningen kommer så langt at den forstår å verdsette våre kvinnelige arbeidere etter fortjeneste. De er i sannheten våre elitetropper.”²²⁹

2.3 Drøfting og oppsummering

Noe av det mest typiske i Eikrems formidling var hans tvetydighet ovenfor Kina og kineserne. Dette kommer blant annet frem i omtalen av den kinesiske folkekarakteren. I begynnelsen kom Eikrem ofte med negative kommentarer. Senere ble han gradvis mer positiv. Ikke bare kristne kinesere, men også kinesere generelt ble omtalt som et prektig og stolt folkeslag.

²²⁵ Eikrems dagbok 1905:10. NLM-arkivet, hovedkontoret

²²⁶ Eikrem 1920:37

²²⁷ Eikrems dagbok 1910:64. NLM-arkivet, hovedkontoret

²²⁸ ”Kineseren” nr 29, 1914: ”Arbeiderne i Tengchow 3”

²²⁹ Eikrems dagbok 1908:53. NLM-arkivet, hovedkontoret

Den positive omtalen av kristne kinesere skyldtes nok delvis de endringer som fant sted når disse etter hvert tilegnet seg et mer kristelig og vestlig atferdsmønster. Eller slik Eikrem selv formulerte det i et brev: ”Det er saa gildt at se at kineserne ogsaa faar forstaaelse af baade daab og nadverd. Før kom de baade i skidne klæder og sad urolige, men nu kommer de i rene og sidder aldeles stille.”²³⁰

Dette kan likevel ikke forklare den gradvis mer positive omtalen av kineserne generelt. Trolig må den forklares på grunnlag av endringer hos Eikrem selv. Det må ha vært en enorm overgang for den unge misjonæren å ha kommet fra det pietistiske miljøet på Framnes misjonsskole til det ”hedenske” landet i øst. Overgangen må i begynnelsen ha ført til utallige sammenligninger. Med tanke på hans sosiale bakgrunn og hva han trolig visste om kineserne før han reiste, var det kanskje naturlig at folkekarakteren i begynnelsen ble omtalt i negative vendinger.

Heller ikke senere var bildet av kineserne utelukkende positivt. Tvetydigheten må i noen grad forklares ut fra Eikrems temperament og svingende følelser. Som regel skrev Eikrem ut fra følelser og intuisjon, uten å ta hensyn til det han tidligere hadde skrevet om samme tema. At hans psykiske helse kan ha hatt innvirkning, er derfor sannsynlig. Når Eikrems bilde av Kina og kineserne i årenes løp ble mer nyansert og positivt, er det likevel mest naturlig å se dette på bakgrunn av hans stadig tettere tilknytning til land og folk. I noen grad kan det se ut til at han tok selvkritikk på ting han hadde skrevet tidligere. Et eksempel er et lite avsnitt i *Fortæl os fra Kina, anden del* (1920). Her kom han inn på hvor vanskelig det er å være rettferdig i bedømmelsen av andre folk og kulturer: ”Det er vistnok umulig for nogen at være fuldt og helt sand naar det gjælder bedømmelsen av folk og forholde, ialfald et folk som er saa fuldt av selvmotsigelser og overraskelser som kineserne.”²³¹

I ettertid virker det nokså innlysende at misjonærene ut fra sin sosiale og religiøse bakgrunn måtte få problem med å forholde seg nøytrale i sine vurderinger. I samtiden var dette neppe like selvsagt. Slik sett kan det se ut til at Eikrems stod for uvanlig reflekterte holdninger. En del elementer i kinesisk kultur ble likevel den unge misjonæren fra Sunnmøre aldri fortrolig med. Dette gjaldt særlig de kinesiske henrettelsestradisjonene og barnedrapene. Når det gjaldt de siste, ble disse likevel bare nevnt to ganger, og da i dagboken. At Eikrem unnlot å gå inn på

²³⁰ Eikrems brev 1908. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0008

²³¹ Eikrem 1920:84, 86

barnedrapene i artikler i "Kineseren", kan skyldes at det var de kristnes slektninger som hadde utført udåden. Å gå inn på dette i "Kineseren" kunne virke mot sin hensikt med tanke på støtten fra misjonsfolket hjemme i Norge. I likhet med mange av sine kolleger var nemlig Eikrem svært bevisst på hva han skrev i "Kineseren".

Selv om barnedrapene ikke ble nevnt i "Kineseren", skrev Eikrem generelt mye om kultur i misjonsbladet. Særlig gjaldt dette etter 1908. I begynnelsen, da han ikke hadde den samme kunnskap om folks seder og skikker, var han mer tilbakeholden med å utdype sine meninger om slike forhold. Kinesisk kultur måtte for øvrig ansees som et litt "eksotisk" tema som ville interessere misjonsvennene hjemme i Norge. Det kan også ha vært en av årsakene til at Kinas kultur og tradisjoner fikk bred omtale i bøkene Eikrem gav ut etter at hadde han vendt tilbake til Norge.

Enda mer opptatt var Eikrem av kinesernes levetilstand. Ofte skrev han om hendelser som dominerte hverdagsbildet både for han selv og lokalbefolkningen. I omtalen av slike hendelser var han medlidende og forståelsesfull. Ikke minst ved besøk i hjemmene kom han kineserne tett inn på livet:

Aldrig lærer en at forstaa folkets kaar saa godt som paa saadanne besøk. Du gaar sammen med dem, sitter rundt det samme bord, drikker den samme beske te og spiser den samme mat. De ser ikke lenger paa dig som en fremmed og stor herre, som det gjælder at skjule mest mulig for; men som en kamerat og ven. De fortæller dig sine bekymringer og sin tvil, og du forstaaer, at de har tusen bekymringer, som er ukjendte for dig.²³²

I tillegg til å forstå var Eikrem opptatt av å hjelpe. Et eksempel på dette var den medisinske hjelpen han gratis gav til fattigfolk. Den første tiden ble nok dette til dels gjort for å lokke skeptiske kinesere til misjonsstasjonen. Samtidig kan det ha vært et resultat av at han selv vokste opp under relativt fattigslige kår. Kanskje hadde Eikrems familie selv vært i samme situasjon da far til Eikrem døde mens sønnen bare var 10 år gammel? I søknaden til misjonsskolen skrev Eikrem at faren døde av en ukjent sykdom. En mulighet er at familien ikke hadde midler til å oppsøke lege. I alle fall er det grunn til å tro at Eikrem bar med seg den smerten han hadde opplevd da faren døde.

²³² "Kineseren" nr 9, 1913: "Paa nytårsbesøk"

Det er naturlig å koble omtanken og forståelsen som han ofte viste for folket til de sterke båndene han etter hvert knyttet til Kina. Eikrem følte seg således like hjemme blant kristne kinesere som blant kristne hjemme i Norge.²³³ De urolige forholdene med røverherjinger og fremmedhat, og at Eikrem selv fikk oppleve både hungersnød og borgerkrigens herjinger, var nok også en grunn til at han skrev i så sterke vendinger om forholdene som det kinesiske folk levde under.

Som på så mange andre områder var likevel Eikrem litt tvetydig. Dette kom blant annet frem når han omtalte materialistiske kinesere som kun tenkte på mat, drikke og klær. Hvorfor han skrev dette er usikkert. Man kan likevel ane en viss frustrasjon i det Eikrem skrev. Dette var i en periode med liten vekst i menigheten, noe som også påvirket Eikrems notater i dagboken. Men å gi kinesernes materialisme skylden for det dårlige fremmøtet, virker noe lettvindt av den elles reflekterte Eikrem. Det var nemlig i denne perioden at kristne kinesere ofte ble trakassert av sine medborgere. At folk ikke gikk på møter når de så behandlingen andre kristne fikk, var derfor forståelig.

Eikrem skrev generelt mer i dagboken, enn hva han gjorde i brev og artikler i "Kineseren". Hva han skrev i de publiserte artiklene skiller seg enkelte ganger ut fra hva han skrev i brev- og dagbøker. Det tydeligste skillet er "Kineserens" og bøkens brede omtale av kultur og religion. For Eikrem, var sikkert ikke dette like eksotisk som for leserne, og omtalen var derfor begrenset i brevene og dagbøkene. Motsatt finne vi lite om Eikrems private liv i det publiserte materialet. I dagboken og brevene, derimot, finner vi ofte eksempler på Eikrems private følelsesliv og vanskeligheter han bar på i hverdagen.

²³³ Eikrems brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

3.0 Knut Iversen Samset

3.1 Biografi

Knut Iversen Samset (1879-1937) vokste opp som odelsgutt på gården Samset i Månedalen i Romsdal. Han var sønn av Anne, født Venge, og Iver Knutson Samset. Sammen fikk de ni barn, hvorav to døde i tidlig alder. Far til Knut var lærer og gårdbruker. I tillegg hadde han ulike verv i den lokale menigheten.²³⁴

Knut Iversen Samset (NLM-arkivet, hovedkontoret, Oslo).

Selv om Samsets familie var kristen, ville han i sine unge år ikke bekjenne seg til Gud. I søknaden til misjonsskolen på Framnes het det: ”Da jeg var 14 ½ aar gammel, blev jeg konfirmert. Guds aand virkede haardt og stadig paa mig, men jeg syntes, at jeg endnu var for ung til at omvende mig og vilde ikke adlyde Guds kald.”²³⁵

Etter amtsskolen (folkehøyskole, drevet av amtskommunen) gikk turen videre til middelskolen i Volda, hvor han tok et ettårig kurs med avsluttende eksamener i 1898. Om tiden i Volda skrev Samset i sin misjonssøknad: ”Jeg har aldri tænkt mig verden saa ond og fuld af usædelighed, raaskab og i det heletaget

udskeielser. Ogsaa jeg var med kameraterne i det jeg syntes gikk an, men aldrig med paa det forannævnte, det har jeg aldri i mitt liv.”²³⁶

Samsets misjonskall kom etter et møte ledet av kinamisjonær Henrik Seyffarth, som var på rundreise i Norge. Seyffarth hadde talt om alle kineserne som kunne bli frelst og behovet for flere misjonærer. I misjonssøknaden til Samset het det:

²³⁴ *Misjonalbumet, Norsk Luthersk Misjonssambands misjonærer og misjonsmarker* (ukjent forfatter) 1958:82

²³⁵ Samsets brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021

²³⁶ Samsets brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021

Da blev Gud mig forsterk, og jeg besluttede, at jeg herefter vilde høre Gud til. Jeg gik vakt, men ikke igjennfødt, en 3 ugers tid og var meget tung om hjertet. Men en dag, da jeg kom hjem fra skolen, gikk det endelig op for mig, at Jesus var min frelser, og jeg fikk se alle mine synder udslettet og rensat i lammets blod.²³⁷

Etter å ha fått tildelt studieplass på misjonsskolen i 1898, sa Samset i fra seg odelsretten til gården, og reiste til misjonsskolen på Framnes. Etter fire års studier der, samt et tremåneders langt medisinkurs i London, reiste Samset sammen med Eikrem og åtte andre nyutdannede misjonærer til Kina.

Etter en forberedende periode i Laohokow gikk turen til Honan-provinsen og byen Neihsiang i 1904. Her skulle Samset etablere en ny misjonsstasjon. I motsetning til Eikrem, som stort sett opplevde vennligsinnede kinesere, var det motsatte tilfelle for Samset. Folk var mistenksomme både ovenfor Samset og hans misjonsgjerning. I *Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund gjennom 50 år, bind 2*, heter det: ”Det hadde vært så vanskelig å få fotfeste. Motstanden var nemlig sterkere her enn på noen av de andre nye stedene i Honan.”²³⁸

Våren 1905 var Samset og kollega Olav Espegren på en reise i det nordøstlige Honan. Deler av dette området var uoppdaget og hadde ikke hatt andre protestantiske misjonærer.²³⁹ Lushan med sine om lag 25 000 innbyggere var en av disse ”uoppdagede” byene. Den gav et godt inntrykk, med relativt stor velstand.²⁴⁰ Samset mente at dette distriktet hadde et stort potensial som fremtidig misjonsmark. Det ble derfor bestemt at Neihsiang stasjon skulle bli en utstasjon tilknyttet Chenping hovedstasjon, og at Samset skulle opprette en ny misjonsstasjon i Lushan i 1907.

Selv om Samset gav uttrykk for at han trivdes blant kineserne og i sitt virke som misjonær, følte han seg i begynnelsen alene i arbeidet. Allerede før ankomsten til Neihsiang fryktet han at arbeidsmengden skulle bli for stor.²⁴¹ Noen av de samme tankene kom også frem to år senere. I et brev til Brandtzæg benektet han først savnet av en kone, men senere i brevet måtte han innrømme at så ikke var tilfelle. I samme brev kom også savnet etter en arbeidskamerat

²³⁷ Samsets brev 1898. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-0021

²³⁸ Tiltnes 1946:98

²³⁹ Tiltnes 1946:99

²⁴⁰ ”Kineseren” nr 6, 1906: ”En undersøgelsesreise i Honan”

²⁴¹ Samsets brev 1904. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0006

frem. Alt dette virket inn på hans sinnstilstand:

Men om der imellem kommer triste stunder saa kan dog ikke tristheden faa overhaand. (...) Og jeg kan nok med sandhed sige at de fleste timer er glade timer om jeg end ikke altid faar kalde dem lykkelige. En ting har dog voret svært brysom. Det var især i fjor. Det er modløshed. Jeg tror dog det var mere en fristelse end en egenskap. (...) Den holdt rent paa at gjøre mig arbeidsudygtig. Gud ga mig dog seier tilslut.²⁴²

Den etterlengtede hjelpen kom kort tid etter. Våren 1908 ble Johannes Karstad sendt til Lushan som nyutdannet misjonær. Dette var en positiv opplevelse for Samset. Han var nå ikke alene om alt. Få måneder etter skrev han en søknad til fellesstyret om å få gifte seg med Karoline Holm. De giftet seg i desember samme år. To år senere ble sønnen Ragnar født. Flere barn fikk de ikke.

Karoline Holm var født i Lørenskog i Akershus i 1874. Moren het Karen, mens faren som var gårdbruker, het Christian. Etter et kort opphold ved Kvinneklinikken i Oslo, tok Karoline jordmordeksamen i London i 1899. To år senere kom hun til Bergen. Etter å ha blitt innvidd som misjonær av Kinamisjonsforbundet, ble hun utsendt til Kina samme år.²⁴³

I 1917 ble det bestemt at familien skulle flytte til Tengchow, en avgjørelse Samset var fortrolig med. Om tiden i Lushan, som hadde vært preget av medgang og en stadig voksende menighet, skrev han: ”Vi har havt gode og lykkelige aar her oppe og alltid følt os hjemme.”²⁴⁴ I Tengchow ble familien ikke lenge. Ved avskjeden i 1921 var det møtt frem 120 skolebarn og et par hundre voksne kinesere.²⁴⁵

Da de kom tilbake etter et hjemmeopphold i Norge, ble de plassert i Laohokow. Tiden i sistnevnte by var preget av borgerkrig og fremmedhat. Som følge av de urolige forholdene måtte Karoline og Ragnar forlate landet og reise hjem til Norge i 1927. I sine siste år var Samset tilknyttet flere misjonsstasjoner, først Künchow [Junxian] i 1929, deretter Tengchow i 1933. Da hadde også Karoline kommet tilbake til Kina (i 1932), mens sønnen Ragnar ble

²⁴² Samsets brev 1906. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0007

²⁴³ *Misjonsalbumet, Norsk Luthersk Misjonssambands misjonærer og misjonsmarker* (ukjent forfatter) 1958:82

²⁴⁴ Samsets brev 1908. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0015

²⁴⁵ ”Kineseren” nr 34, 1921: ”Hjemreise”

igjen i Norge på grunn av skolegang.²⁴⁶ I 1935 måtte de igjen flytte til Laohokow og arbeide ved Punninggai stasjon.

I 1920 hadde forbundet bestemt at flere nordiske salmer skulle bli oversatt til det kinesiske skriftspråket. Ifølge Jakob Straumes bok *Martyrmisjonærene* (1959) var Samset ”den største arbeidsmauren ved skrivebordet og fremste språkmannen i misjonærflokken når det gjaldt skriftspråket.”²⁴⁷ Oppgaven, som oversetter falt derfor på Samset. Seksten år senere var han endelig blitt ferdig med oversettelsen og dro til Hankow og Shanghai for å trykke salmeboken. Underveis ble bussen overfalt av en gruppe kommunistiske soldater. Denne hendelsen ble beskrevet på følgende måte av misjonærkollega Tiltnes:

Ulykken skjedde ca. 30 mil fra vårt felt. (...) Ingen tenkte egentlig på noen fare. Men en stund over middag, da bussen bare var noen mil fra jernbanen, ble den stoppet og omringet av en rød avdeling, som var kommet ut av fjellene øst for linjen. Flere av passasjerene ble drept, alt plyndret, manuskriptet strødd utover, og til slutt ble bussen og alt sammen brent, mens de gjenlevende, og deriblant Samset, førtes bort som fanger.²⁴⁸

For å bli løslatt, krevde kommunistene løsepenger. Dette var krav som Kinamisjonsforbundet ikke klarte å imøtekomme. Ettersom forhandlingene trakk ut i tid, ble Samsets helse forverret og i 1937, 58 år gammel, døde han. Ingen vet eksakt hva han døde av eller hvor han døde. Det mest sannsynlige er likevel at han døde av sykdom i begynnelsen av februar 1937.

Samset hadde gjennom sine 34 år i Kina (avbrutt av tre korte opphold i Norge) blitt en svært anerkjent misjonær i Kina. I løpet av hans virke hadde han hatt et sterkt engasjement for skolearbeidet. I tillegg hadde han gitt ut flere lærebøker. Han ble også i lang tid husket for salmeboken han utarbeidet (som heldigvis hadde blitt kopiert i to eksemplarer). Et uttrykk for hans posisjon var at han i perioden 1929-1935 var Kinamisjonsforbundets tilsynsmann i Kina.²⁴⁹

Samsets kone, Karoline Samset, reiste hjem til Norge året etter hans død. Hun døde i Oslo i 1960, 86 år gammel.

²⁴⁶ Dons Samset 2007:261, 265

²⁴⁷ Straume 1959:106-107

²⁴⁸ Tiltnes 1946:234

²⁴⁹ Tiltnes 1946:236

3.2 Bilder av Kina og kineserne

3.2.1 Folkekarakter

Det var særlig de første årene at kinesernes karaktertrekk ble nevnt av Samset. I 1902 skrev han til foreldrene at kineserne var svært interessante og merkelig nysgjerrige.²⁵⁰ Kort tid etter var det en positivt overrasket Samset som skrev til generalsekretær Brandtzæg:

Forresten er vist mange enige med mig i, at vi i mange maader i stedet for at bli skuffet snarere blev overrasket [over Kina og kineserne]. Det er sandt, jeg for min del havde tenkt mig Kina saa skrækkelig, at da jeg kom hid, saa jeg, at jeg i mange maader havde narret mig selv. (...) I det hele taget finder jeg mig meget godt til rette i de kinesiske forholde. (...) Jeg synes meget godt om kineserne. Det er aldeles merkelig at se hvor vennlige de er (...) [De] er lige saa behagelige at omgaaes som europeerne. Jeg synes, at jeg er i mit æs, naar jeg er sammen med dem.²⁵¹

Samset var likevel ikke utelukkende positiv. Blant annet mente han at uærlighet og hykleri var egenskaper som preget folket. Dessuten var det mange ”åndelige fiender” som påvirket folket i negativ retning.²⁵²

Samset skrev også om folket i ”Kineseren”. I en artikkel ble kineserne omtalt som tålmodige, merkelig vennlige, muntre og glade. Videre het det: ”Jeg ved ikke engang endnu at have truffet en kineser, jeg kjendte, uden at han venlig bukkede og smilte mig imøde.”²⁵³ Dette var karakteristikkene som ikke kun var gjeldende for kristne kinesere, også ikke-kristne ble omtalt som vennlige og hederlige mennesker. Om artikkelens første del var positiv, var siste del tilsvarende negativ:

De har hængt paa sig en kaabe, som udentil ser pen ud, men hvis indvendige side ser ganske annerledes mørk og fæl ut. Noget av dette gaar igjen i alt, hvad de gjør. Bygges et hus, er det viktigst at faa det pent udentil. Tilsvarende er det ogsaa med deres klædedragt. (...) Disse små træk stemmer til dels sammen med Europas skikke, men alligevel er der noget paafallende med dem. Opdragelsen gaar i samme retning. Den kinesiske dannelses grundlag vil jeg kalde

²⁵⁰ Samsets brev til foreldrene 1902. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

²⁵¹ Samsets brev 1903. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0005

²⁵² Samsets brev 1903. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0005

²⁵³ ”Kineseren” nr 16, 1903: ”Fra Samset”

falskhed. (...) Hykleri og falskhed gaar igjen fra den høieste embedsmand til den laveste tigger.²⁵⁴

Den negative omtalen økte i omfang etter at Samset kom til Neihsiang i 1904. De positive egenskapene han i begynnelsen hadde tillagt folket, var ofte resultat av at man ikke kjente dem tilstrekkelig, hevdet han: ”Faa kinesere holder sig ved langt kjendskab. Havde man i begyndelsen stor tanker om dem, synker de i ens øine efterhaanden saa uhyre meget.”²⁵⁵

I tillegg til å være falske, var Samset også kritisk til kinesernes høflighet, som han mente var overdreven. Ifølge Konfucius var rettferdighet utført i praksis det samme som høflighet. Samset mente at denne tankegangen var til stor byrde for mange kinesere. Et eksempel var en kristen, som en gang hadde fått besøk av en fortrolig venn. Samset skrev:

[Da vennen kom] maatte Li for at være høflig sætte opiumslampen og by vin. Efter en kort tid maatte Li som en høflig mand besøke sin ven igjen. Denne maatte for høflighets skyld gjøre den samme opvartning, som Li hadde gjort. Li maatte høfligheten tro røke opium og drikke vin, om han var aldrig saa ulysten paa det. Han hadde forresten flere andre venner, som holdt meget sammen. Naar nytaaret kom, maatte alle av høflighetshensyn holde hver sit drikkegilde, og alle maatte de høfligheten tro drikke det, de orket, d.v.s., til de var pærefulde. – Et brudd med nogen av disse skikke var brudd paa høfligheten. Et brudd paa høfligheten var brudd paa retfærdigheten. Et uretfærdig menneske er et daarlig menneske, som man kan foragte, saa meget man vil.²⁵⁶

I sin vurdering av kineserne fant Samset imidlertid store geografiske forskjeller. I en artikkel i ”Kineseren” ble folk i Neihsiang omtalt som harde og umedgjørliche, og i høyere lag aristokratisk og overlegent.²⁵⁷ I motsetning til dette, ble folket litt lengre nord omtalt som trofaste og ærlige med et likefremt vesen.²⁵⁸ Sistnevnte hadde heller ikke ”saa meget af dette falske, glatte væsen. De siger heller lige ud, hvad de mener.”²⁵⁹ Det var derfor en lettet og fornøyd Samset som kom til Lushan i 1907. Den lokale befolkningen ble her omtalt som både vennlige og varmhjertede. I tillegg hadde flere av dem også blitt hans venner.²⁶⁰

²⁵⁴ ”Kineseren” nr 16, 1903: ”Fra Samset”

²⁵⁵ ”Kineseren” nr 23, 1905: ”Fra Kina”

²⁵⁶ ”Kineseren” nr 5, 1914: ”Otte sjæle”

²⁵⁷ ”Kineseren” nr 24, 1907: ”Fra Kina”

²⁵⁸ ”Kineseren” nr 6, 1906: ”En undersøgelsesreise i Honan”

²⁵⁹ ”Kineseren” nr 6, 1906: ”En undersøgelsesreise i Honan”

²⁶⁰ ”Kineseren” nr 24, 1907: ”Fra Kina”

I 1930 gjorde Samset en ny sammenligning, men denne gang av Hupeh- og Honan-folket. Samset hadde i lengre tid vært svært kritisk til menighetsarbeidet og de kristne kinesiske lederne i Laohokow. En årsak til problemene var ifølge Samset Hupeh-folkets karakter. I et brev til Brandtzæg kalte ham dem egoistiske og beregnende. I tillegg hadde de vanskelig for å være åpne og ærlige. Som en kontrast ble Honan-folket omtalt som både åpne og liketil.²⁶¹

Kinesernes negative egenskaper ble enkelte ganger forklart ut fra at de ikke var kristne. På en reise traff Samset tre kinesere som hadde vist interesse for kristendommen. Etter en stund begynte en av dem å røyke opium. I et brev til sine foreldre skrev Samset: ”Det var næsten saa, at jeg holdt paa at tabe godheten for han, men saa kom jeg paa at han var en hedning, og at jeg fik vænne mig til at se noget af hvert af sligt.”²⁶²

I en artikkel i ”Kineseren” var han inne på det samme. Under befaringen til Honan i 1905 hadde Samset og kollega Olav Espegren besøkt en by. Ifølge Samset hadde tusener samlet seg rundt de to norske misjonærene. Om denne hendelsen skrev Samset:

[D]et var ikke længe, før mængdens hyl overdøvede alt, – disse uhyggelige hyl, som er saa almindelige blant raa hedninger. (...) De er slet ikke altid ondt ment. Men der ligger noget saa raat og ukultivert i dem, at det gaar mig ofte til marv og ben. Det er ingen ting, synes jeg, som gir et saa godt udtryk, for et hedningehjerte, som disse hyl.²⁶³

For øvrig kunne Samset være enda mer kritisk i sin omtale av andre folkeslag. I et reisebrev, på vei fra Norge til Kina, skrev han om srilankere som laget mat om bord på båten: ”Alt skjer med henderne, mens de sitter med korslagte ben paa dekket. Hvor slike seder og skikke dog har bragt oss mennesker paa avstand fra hverandre, saa vi endog kan føle det motbydelig aa komme hverandre nær.”²⁶⁴

Samset skrev også om kinesiske arbeidere. Velstanden i Lushan forklarte han blant annet med en flittig og arbeidsom lokalbefolkning. Om en av byens rike menn het det: ”Han gikk i arbeiderens simple dragt, saa det aldrig skulde falde mig ind, at han var byens millionær. (...)”

²⁶¹ Samsets brev 1930. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁶² Samsets brev til foreldrene 1902. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

²⁶³ ”Kineseren” nr 6, 1906: ”En undersøgelsesreise i Honan”

²⁶⁴ ”Kineseren” nr 48, 1922: ”Reisebrev”

Han er et eksempel paa, hvad udholdenhed og flid kan drive det til.”²⁶⁵

Det motsatte var tilfelle med noen av stasjonens bygningsarbeidere. Samset beskrev dem som svake arbeidere, som ikke følte noen forpliktelse til å bli ferdig med arbeidet de hadde påbegynt. Dertil var de dovne og vrangvillige, ”saa de ved den mindste ting, som ikke falder i deres smag, tar sine redskaber og gaar.”²⁶⁶

De kristne kineserne ble ikke omtalt i nevneverdig grad før i 1914, 12 år etter Samsets ankomst til Kina. I artikkelen ”Otte sjele” fikk ”Kineserens” lesere stifte bekjentskap med åtte av hans menighetsmedlemmer. Kontrasten mellom de kristne og deres ikke-kristne familier var stor. Om en kvinne som het Chang, het det: ”Hendes mand er dranker og har adskillig imot at hans hustru er blit kristen. Hun har holdt ut alle forfølgelser og er mere end før fast bestemt paa at ville tro paa og tjene sin herre og mester.”²⁶⁷ En annen kvinne måtte også lide for sin tro. Hun hadde en spillelegal og opiumsrøkende ektemann som hatet kristendommen.²⁶⁸

Samtidig som det kostet å bli kristen, skrev Samset også om gevinsten for å bli det. I et brev til Brandtzægs etterfølger, generalsekretær Ludvig Hope, nevnte Samset en tidligere radikal kommunist, som nylig hadde blitt frelst og som derfor hadde fått et nytt sinn.²⁶⁹ De kristne ble enkelte ganger også nevnt på et mer generelt grunnlag, uten hensyn til deres forhistorier. Denne omtalen var som oftest positiv.

I brevene hendte det imidlertid at de kristne også ble omtalt i negative ordelag. I 1924 var Samset frustrert over forholdene i Laohokow. I et brev til Brandtzæg skrev han om vekslende mot, og at Satan hadde prøvd å ødelegge hans arbeide. Videre het det: ”Rett mange er det også i disse to menigheter som synes aa være hans trelle. Der er de som røker opium, andre som spiller, atter andre som paa en urettferdig maate tilvender sig andres penger. I det hele taket maa en imellem undre sig hvordan de er kommet inn i menigheten.”²⁷⁰

I tillegg til den negative atferden ble det også formidlet et bilde av materialistiske kinesere som ofte meldte seg ut av menigheten. Arbeidsforholdene i Laohokow var derfor svært

²⁶⁵ ”Kineseren” nr 24, 1907: ”Fra Kina”

²⁶⁶ ”Kineseren” nr 17, 1910: ”Fra Lushan”

²⁶⁷ ”Kineseren” nr 5, 1914: ”Otte sjele”

²⁶⁸ ”Kineseren” nr 5, 1914: ”Otte sjele”

²⁶⁹ Samsets brev 1933. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0031

²⁷⁰ Samsets brev 1924. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

vanskelige: ”Det er saa meget som drar sinnene bort fra det ene fornødne. Da er det langt bedre ute i landsdistriktene.”²⁷¹

Samset kritiserte også kristne kinesere som urettmessig ba om hjelp. Et eksempel var en kristen mann som hadde en soldatsønn. Under et røveroverfall hadde gutten kastet våpenet og løpt sin vei. På grunn av dette, hadde de lokale myndighetene krevd at han skulle betale halve prisen for å ha vært en slik ”kujon”. Faren hadde da kommet til Samset og bedt om hjelp. Samset synes imidlertid at dommen var rettferdig og ville derfor ikke hjelpe gutten.²⁷² Seks år senere var Samset enda mer tydelig på hva han mente om den utbredte praksisen med å hjelpe kristne kinesere i vanskeligheter. I et brev til Brandtzæg het det:

Den taktikk aa betrakte dem som arme, fortrykte og hjelpesløse sjæle, som man bør yde all mulig hjelp og støtte: Som aa laane dem penger, gi fri medicin, hjelpe deres barn paa skoler og hjelpe dem mot all forfølgelse, ikke minst naar det gjelder rettsaker. Det blev nemlig alltid fremstilt som forfølgelse for evangeliets skyld naar de hadde en sak. Sistnevnte praksis har vært en forferdelig snare i misjonsarbeidet.²⁷³

I 1927 førte en ny kirkeordning til at kristne kinesiske ledere fikk mer makt. Dette var noe Samset var kritisk til. Lederne og menighetsmedlemmene i Laohokow var ifølge Samset ofte vrang og kritiske mennesker. Han hadde derfor ofte vært fristet til å avslutte sitt arbeide.²⁷⁴ Etter en oppløftende tur til Lushan var Samset likevel klar på at dette var holdninger han ikke kunne være bekjent av:

Hvad menighetsarbeidet angaar, saa blev det klarere enn før for mig, at vi ogsaa der fremdeles maa hjelpe vaare kjære innfødte venner og ledere adskillig skal det kunne gaa. Som ledere er de barn. Det underlige er at paa enkelte steder paa vaart felt, saa er en del kristne i aandelig utvikling kommet lenger enn noen av deres ledere.²⁷⁵

Om kritikken i foregående brev var forsiktig, var det motsatte tilfelle i et brev skrevet ti måneder senere: ”Ja, forholdene i Laohokow er isannhet blitt grufulde. Men slik er det naar vi setter ondskapen fri. Vi kan takke oss selv for det. Der har vi et av resultatene av vaar

²⁷¹ Samsets brev 1924. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷² Samsets brev 1924. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷³ Samsets brev 1930. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷⁴ Samsets brev 1929. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷⁵ Samsets brev 1929. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

lovpriste nyordning.”²⁷⁶ I brevet ble særlig to kinesere beskyldt for å stå bak uroen. Selv om de ikke var menighetens øverste ledere, var det dem som styrte store deler av virksomheten. De to var lite opptatt av menighetens fremgang. I stedet var det penger og makt som opptok deres sinn, ifølge Samset.²⁷⁷

I et nytt brev året etter ble de urolige forholdene i Laohokow igjen omtalt. På grunn av den nye kirkeordningen hadde man ifølge Samset fått kinesiske ledere som på en svært uheldig og tyranniserende måte utøvde makt. De som opponerte, ble truet: ”Ja, lærlinger som vaaget aa uttale sig om de mislige forholde blev endog negtet daap, da man ikke ønsket dem i menigheten.”²⁷⁸

Det var likevel ikke bare inkompetente ledere som hadde skyld i de urolige forholdene som preget Laohokow. Om de kristne i Laohokow het det mer generelt:

De kristne her nede kan ofte være mindre nøieregnende i sin livsførsel. Om noen drikker sig fuld, ja, endog spiser opium eller selger opiumssaker og avgudsgreier, saa er det sjelden aa høre røster hæve sig imot den slaks praksis. I brylluper og begravelser finner en overalt hedensk praksis som knapt nok kan staa paa grensen av det tilladelige. Men jeg har sett liten eller ingen oposisjon mot det. Jeg har imellem talt imot, men saa har kristne som har vært nærværende bare ledd til mig, idet de har sagt det ikke var saa farlig ment, bare en skikk.²⁷⁹

I Honan, derimot, var linjene klarere optrukket for hva som hva tillatt og ikke tillatt: ”Er der en som forsynder sig, saa er der altid røster som hæver sig imot synderen og hans synd. Og de holder sig borte fra ham, om han ikke omvender sig.”²⁸⁰

Selv om Samset i perioder var kritisk til de kristne, hadde han også et nært forhold til mange av dem. Dette var også noe han gav uttrykk for. I likhet med Eikrem, var det ofte i forbindelse med uro og lengre reiser at hans nære forhold til de kristne kineserne kom frem. Etter evakueringen og tilbakekomsten på feltet i 1927 het det: ”Det var rørende å merke, hvor glade de kristne var over å ha oss tilbake. En stor glede var det for mig å se dem alle igjen.”²⁸¹

²⁷⁶ Samsets brev 1929. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷⁷ Samsets brev 1929. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷⁸ Samsets brev 1930. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁷⁹ Samsets brev 1930. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁸⁰ Samsets brev 1930. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

²⁸¹ ”Kineseren” nr 3, 1928: ”På vei til misjonsfeltet”

3.2.2 Kultur

I løpet av Samsets første år i Kina omtalte han flere ganger den kinesiske kultur i artikler i ”Kineseren”. Det var særlig kinesernes religioner og ulike livssyn som den unge misjonæren var bevisst på å bli kjent med. Samset mente at det var av stor betydning for en misjonær ”at kjende det folks guder, man arbeider iblandt.”²⁸² I en artikkel i 1905 skrev Samset om en religiøs prosesjon i Tengchow:

Tidlig om morgenen sattes guden Chenghoang i en pent udstyret bærestol. (...) Klokken henimod 8 begyndte processjonen. I sandhed en broget forsamling – fra mænd i den fineste silke til den fattigste arbejdsmand, der knapt havde klæder paa kroppen, og nøgne børn i massevis. (...) En kan i en slig fest se skrækkelige ting. Det hænder ikke saa sjelden, at en mand, hvis han har noget særlig, han vil bede om, stikker en lang syl gennem begge kinder saa den staar du til siderne. Derved hindrer han sig fra at spise og udtrykker da for Guden, hvor om at gjøre det er for ham at faa sin bøn opfyldt.²⁸³

I samme artikkel ble også den kinesiske ”djadsø” omtalt. Dette var et brett med et hull i midten. I det daglige ble det brukt på folk som hadde begått en forbrytelse. Personens navn og forbrytelse ble skrevet på brettet, før vedkommende måtte gå fra dør til dør for å bli vanæret. På grunn av brettets størrelse var det umulig å få hånden opp til munnen. Mat ble det derfor lite av. Under prosesjonen var det ifølge Samset flere hundre barn og voksne som frivillig bar dette brettet, for at deres synd skulle utslettes.²⁸⁴

Samset var kritisk til alle former for religioner og livssyn som gikk utover luthersk kristendom. Om en lærer som var tilhenger av konfucianismen, het det: ”All hans forstaaelse af at blive et godt menneske samler sig derfor i et: Gjæringer. (...) Jeg har forsøgt at aabne hans øine for, at der ogsaa hos [konfucianismen] er ting, som svigter, naar det skal prøves, og at gjærningenes vei fører did, som afgudstilbedernes fører.”²⁸⁵

Det var likevel katolikkene Samset gav hardest medfart. I en artikkel i ”Kineseren” kalte ham dem misjonens verste fiender. I samme artikkel kom det frem at katolikkene forsøkte å skade

²⁸² ”Kineseren nr 23, 1904: ”Fra Kina”

²⁸³ ”Kineseren” nr 2, 1905: ”Fra Honan”

²⁸⁴ ”Kineseren” nr 2, 1905: ”Fra Honan”

²⁸⁵ ”Kineseren” nr 23, 1905: ”Fra Kina”

de norske misjonærenes virke.²⁸⁶ Seksten år senere var Samset på vei fra Norge til Kina. Et av landene de besøkte var Frankrike. Etter et kirkebesøk skrev Samset følgende: ”Her og der paa benkene sat det tilbedere. Det hele gjorde et dystert indtryk og mindet om det mørke som hviler over hele den katolske verden. (...) Stakkars land!”²⁸⁷

Utenom det religiøse var det sjeldent at Samset omtalte kinesisk kultur. I en artikkel i 1915 fikk ”Kineseren” lesere likevel stifte bekjentskap med Samsets syn på det kinesiske nyttår. Samset var fascinert over feststemningen, men samtidig klar på at festen hadde negative konsekvenser for mange kristne. I artikkelen het det: ”Saa mangel lærling vi hadde godt haab om, har i de tider igjen beilet til verden og sagt Kristus farvel.”²⁸⁸

To år senere kom Samset inn på den kinesiske teaterkulturen og skuespilleryrket. Bildet som ble formidlet var udelt negativ. Ifølge Samset var de fleste skuespillerne lei av det som ble betegnet som et æreløst og slitsom liv. De fleste ønsket seg derfor bort ifra yrket, hevdet han.²⁸⁹

Om det sjeldent ble formidlet et bilde av den kinesiske kultur i ”Kineseren”, var dette enda sjeldnere tilfelle i brevene han skrev. Kort tid etter sin ankomst til Kina, skrev Samset likevel et lengre brev til Brandtzæg, hvor han blant annet sammenliknet Kinas religiøse forhold med de forhold han var vant med hjemme. I dette brevet ble også den kinesiske maten kort omtalt. Samset var nemlig begeistret for den: ”Det er moro at spise med pinder. Jeg synes godt om den kinesiske mad. Det er ikke alle det falder lige let for. Selv flesk som før var min værste fiende i madveien, har været nogenlunde smagelig. Det er næsten interessant!”²⁹⁰

3.2.3 Leveforhold

Kinas hygieniske og helsemessige forhold ble sjeldent omtalt av Samset. Med et unntak ble de aldri nevnt i brevene. Heller ikke i ”Kineseren” ble dette temaet ofte nevnt. I en artikkel i 1907 gav likevel Samset en kort beskrivelse av de skitne gatene man hadde i Kina. Samset var på det aktuelle tidspunktet i Hankow. I den forbindelse skrev han at det var godt å komme til en by i utenlandsk stil, med rene og pene gater. Vanligvis måtte han holde seg for nesen når

²⁸⁶ ”Kineseren” nr 6, 1906: ”En undersøgelsesreise i Honan”

²⁸⁷ ”Kineseren” nr 47, 1922: ”Reisebrev”

²⁸⁸ ”Kineseren” nr 23, 1915: ”En kinesisk nytårsdag”

²⁸⁹ ”Kineseren” nr 17, 1917: ”En tur ut”

²⁹⁰ Samsets brev 1903. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0005

han gikk i gatene.²⁹¹

Mange år senere, i 1929, skrev Samset om kinesernes endrede holdninger til renslighet. Chiang Kai-shek og hans parti Guomindang hadde overtatt makten og hadde ifølge Samset en oppdragende hånd med alt. I artikkelen ”Formynderskapsperioden” het det at ”sanitært” var ordet man prøvde å innprente folk på alle områder: ”Man skal hver morgen feie for sin egen dør. (...) Ingen må følge den gamle praksis å helle noe ut på gaten og ve den synder som drister seg til ennu større frihet på det sanitære område.”²⁹²

På det sanitære området var det boforholdene som oftest ble omtalt. Kort tid etter ankomst til Lushan bestemte Samset seg for å bygge en misjonsstasjon i utenlandsk stil. Samset mente nemlig at det var usundt å bo i kinesiske hus.²⁹³ I en artikkel skrevet ett år senere ble kinesiske hus beskrevet som ”raa, med jordgulv, og de er inneklemt mellom andre hus, så lys og ren luft ikke kan slippe ordentlig inn og mellom husene er det saa daarlig lukt at man maa holde sig for nesen.”²⁹⁴

Sykdom og helse ble helst nevnt i forbindelse med folks utstrakte opiumbruk. I årsberetningen for 1906 skrev Samset at han i alt hadde hatt 22 opiumspasienter. De fleste hadde sluttet, men i likhet med Eikrem hadde Samset skuffet måttet konstatere at de fleste hadde begynt igjen. Ifølge Samset var det ikke trangen for opium, men fristende venner som hadde fått dem til å begynne igjen.²⁹⁵

Opiumsrøyking ble ikke kun brukt som nytelsesmiddel. I samme årsberetning skrev Samset om flere selvmord og selvmordsforsøk, hvor det mest brukte giftmiddel hadde vært opium. I tillegg ble opium også brukt for å lindre folks smerter:

Det var astmaen, som havde ledet ham ind i den fristelse at begynde med opium. (...) Det syntes aa hjælpe mod sygdommen; men stimulancen varede ikke længe. (...) Paa denne maade vokste forbruget af opium (...) Han bad, om jeg vilde hjælpe ham af med lasten. (...) Jeg vidste meget godt faren. De mediciner (piller), vi har som modgift, bestaar væsentlig af morfin. For at overvinde hans opiumstrang skulde der saa meget til, at det var at frygte, at han

²⁹¹ Dons Samset 2007:48

²⁹² ”Kineseren” nr 22, 1929: ”Formynderskapsperioden”

²⁹³ Samsets brev 1908. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0008

²⁹⁴ Dons Samset 2007:56

²⁹⁵ ”Kineseren” 1907: ”16de aarsberetning for Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund 1906”

fik en endnu verre trang, nemlig trangen til morfin, og at han saaledes kunde bli en morfinist. (...) Kina kjæmper jo nu af al magt mod indførelsen av den frygtelige gift, da man er ræd, at folket skal gaa over fra en mildere last – opiumslasten – til en verre last – morfinlasten.²⁹⁶

Kinesernes sult og fattigdom ble lite nevnt før i 1913. I et brev til Brandtzæg skrev Samset om trange tider for deler av befolkningen. Spesielt på en av utstasjonene var nøden stor. Her hadde flere måttet selge alt de eide, for deretter å livnære seg av tigging. I samme brev ble også byens hjelpeprogram omtalt. Blant annet hadde provinsregjeringen sendt penger som skulle bli brukt til innkjøp av korn. Dermed kunne også de fattigste få i seg nok mat. Om kornet het det: ”Det er meget daarlig mat da den som regel pleier at være gammel og muggen.”²⁹⁷

I 1919 ble det igjen tegnet et dystert bilde av landets sult og fattigdom. Ifølge Samset led landet av omfattende prisøkninger. I tillegg hadde man i Tengchow hvor Samset befant seg, hatt en svær flom. To elver hadde gått over sine bredder og gjort store materielle ødeleggelser. Det verste var likevel at hvete høsten hadde blitt ødelagt.²⁹⁸ I et brev til moren året etter het det om utstasjonen Daying: ”I vaar fik de ikke mere end en femtepart av hveten og nu blir efter høsten enda daarligere. Derfor er der en hel del mennesker, som allerede nu er matløs og maa derfor ut paa tiggerstien: De kristne er naturligvis like vanskelig situeret.”²⁹⁹

3.2.4 Borgerkrig og røverherjinger

Da borgerkrigen brøt ut i 1911, var Samset i Norge. Her fikk han rapporter om urolige forhold både i og utenfor Lushan.³⁰⁰ Men det var en positiv overrasket Samset som kom tilbake til Lushan våren 1913. I en artikkel i ”Kineseren” hevdet han at revolusjonen hadde ført til positive endringer. Menigheten hadde vokst og folk var blitt vennligere innstilt til kristendommen.³⁰¹ I et brev til Brandtzæg et halvt år senere var Samset mer nyansert:

Trods urolige forhold, kan vi dog glæde os ved god søkning til møterne. Dog arbeider vi under tryk. Man har saaledes nu ikke lov at vise seg paa gaden efter klokken 8. Ulydighet blir straffet med døden. (...) Det er de rike som især faar sin dom. Deres gods røves og deres

²⁹⁶ ”Kineseren” nr 10, 1909: ”Træk fra det daglige liv”

²⁹⁷ Samsets brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

²⁹⁸ Samsets brev 1919. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0015

²⁹⁹ Samsets brev til moren 1920. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

³⁰⁰ ”Kineseren” nr 11, 1912: ”Breve fra kinesiske arbeidere”

³⁰¹ Dons Samset 2007:68

familier dræbes. (...) Paa den anden side, saa faar fattigmanden sit. (...) Maa Gud forbarme sig over dette folk. Noget vil han med det. Kanskje derefter de magre aar vil komme aar med stor og rik indhøstning ogsaa for Guds rike.³⁰²

Uoverensstemmelser mellom nord og sør førte som tidligere nevnt til en ny borgerkrig i landet (se side 8). Det var likevel først da misjonærene måtte evakueres fra feltet i 1927, at Samset opplevde borgerkrigens herjinger på nært hold. På vei tilbake til misjonsfeltet skrev han:

I Taiping Road – en av Hankows hovedgater – var omtrent halvparten av forretningene lukket. (...) Det var nesten trist aa se de mange kulier gaa omkring, tilsynelatende uten arbeide. Det er nok mange som venter med længsel paa, at handelen skal bringes paa fote igjen. Ellers var det mange ting som tydet paa forfald og tilbakegang.³⁰³

Tilbake på stasjonen i Laohokow var det utrivelige forhold som møtte Samset og de andre misjonærene. Selv om borgerkrigen nærmet seg slutten og Honan- og Hupeh-provinsen hadde gått over til sør-siden (Chiang Kai-shek og hans parti Guomindang), var der fortsatt soldater i byene. I brev til Brandtzæg skrev Samset om Honan-misjonærer som ikke kunne reise tilbake på grunn av soldater som hadde okkupert misjonsstasjonene. Det kom også frem at flere av forbundets bygninger i Laohokow hadde blitt okkupert av soldater.³⁰⁴

De urolige forholdene i Laohokow skulle vedvare. I en artikkel i ”Kineseren” ble en general og hans soldater omtalt som undertrykkende og tyranniserende. Om okkupasjon av misjonsstasjonen het det:

De lovte på ære og samvittighet, at de ikke skulle røke opium, men de var ikke før kommet inn, før pipen kom frem og de røker slik, at det lukter innover hele gården og inne i huset vårt, når vinden står denne vei. Kirken var full av opiumslukt på søndag da vi var samlet til møte der. Snart kom officeren også med sine hester – 8 i alt – og bandt dem uten videre til altanstolpene foran vårt hus. Her har de nu stått i flere dage, så det lukter ’stald’ alle steder – også inni det lille kjellerrum like innenfor, så melk, smør og andre matvarer har måttet fjernes derifra, for ikke å bli uspiselig.³⁰⁵

³⁰² Samsets brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

³⁰³ ”Kineseren” nr 46-47, 1927: ”På vei til misjonsfeltet 1”

³⁰⁴ Samsets brev 1927. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³⁰⁵ ”Kineseren” nr 38, 1928: ”Krigsskyer og fredsskyer ”

Etter et år med overfylte misjonsstasjoner var det en lykkelig Samset som høsten 1928 kunne konstatere at de fleste av forbundets misjonsstasjoner hadde blitt frigitt. I Honan hadde den kristne generalen Feng Yuxiang nå kommet til makten. Samset var begeistret for ham og hans soldater: ”Det var rent velgjørende å komme til Honan og treffe de rene, friske og fyrige soldater, der møtte oss med vennlighet overalt. Like overfor folket er de som en av folket, betaler for det de skal ha og plager ikke noen på noe vis.”³⁰⁶

Det var ellers sjelden at Samset omtalte den kinesiske soldat i positive ordelag. Oftest ble de omtalt som feige, frekke og røveraktige. At de stjal skyldtes i stor grad at mange av dem hadde vært røvere. Og selv om de vervet seg i hæren, fortsatte mange av dem å stjele: ”Soldatene er ofte svært nærgående. I fjor høst kom de inn på stasjonene med en trillebår og tok 1500 soltørkete stein, som vi verken har fått tilbake eller fått betaling for. Kineserne sier: Røverne er røvere i det skjulte, soldatene er røvere i det åpenbare.”³⁰⁷

Selv om Chiang Kai-shek fikk formelt herredømme over Kina i 1928 og borgerkrigen mellom nord og sør opphørte, brøt en ny ut året etter. General Feng Yuxiang hadde tidligere støttet Kai-shek i hans felttog nordover. Nå var de i krig mot hverandre. Samset, som da var i Künchow, fikk oppleve krigens herjinger på nært hold. Kai-sheks regjeringstropper hadde blant annet bombet byen med fly. Om dette skrev Samset: ”Og frykten bragte forskjellige forstyrrelser i organismen – ikke minst etter at de hadde hørt og sett virkningene av bombene. (...) Den første bombe drepte en okse og dens gjeter – en liten gutt – like over for stasjonen på den annen side av floden.”³⁰⁸

Perioden mellom 1927 og 1930 må ha vært svært krevende for Samset og hans kolleger. Ut fra Samsets notater var det stadige kamper og maktskifter i byene. I tillegg hadde man soldatene som til stadighet okkuperte misjonsstasjonene: ”Imellem saa er det rent som jeg skjelver ved tanken paa de unge som kommer ut i høst. De vet lite hvad de kommer til. Ja ogsaa de som har vært her før.”³⁰⁹

Sommeren 1930 dro Samset på sin tredje hjemreise til Norge. Da han kom tilbake til Kina i desember 1932, var det en ny usikkerhetsfaktor som hadde gjort seg gjeldende: Kommunist-

³⁰⁶ ”Kineseren” nr 42, 1928: ”En ny tid”

³⁰⁷ ”Kineseren” nr 31-32, 1925: ”Fra Kina”

³⁰⁸ ”Kineseren” nr 2, 1930: ”Fra misjonsmarken”

³⁰⁹ Samsets brev 1928. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

ene. Mens Samset hadde vært hjemme i Norge, hadde kommunistene herjet det norske feltet. Ifølge Tiltnes (1946) hadde kommunistiske hæravdelinger utført et mislykket angrep på stasjonsbyen Yünyang. I tillegg hadde Shiwakai- [Shiuagai], Künchow- og Fangshien [Fangxian] misjonsstasjon blitt røvet og plyndret. I sistnevnte by hadde også et par evangelister omkommet.³¹⁰

Allerede i 1928 hadde Samset omtalt kommunistiske bønder i forbindelse med en plyndring av forbundets feriested, Haishan.³¹¹ Samme sommer nevnte han andre bondereisninger som var influert av kommunismen. Røde grupperinger hadde samlet seg og gjort opprør mot upopulære soldater: ”De har slaat soldatene flere gange og dræpt over 1000 av dem. De gaar paa med slikt et raseri, at de forvirrer soldatene. Saa kaster de geværene og løper sin vei.”³¹²

I 1933 nevnte Samset i et brev mulighetene for en japansk invasjon. Samset hadde lite til overs for Japan, som han mente higet etter makten både i Kina og Østen for øvrig.³¹³ I dette brevet ble det likevel presisert at det mest urovekkende var kommunistenes tiltakende makt i landet. Regjeringens overhode, Wan Ging-wei, ble omtalt som kommunist sympatisør. Samset var likevel klar på at forholdene kunne endre seg, og at praktisk politikk ikke alltid var så radikal som den teoretiske.³¹⁴

I 1935 skrev Samset et brev til moren. Der kom det frem at kommunister hadde truet misjonsfeltet. Selv om ikke misjonærene var blitt berørt, hadde kristne i en liten landsby utenfor Lushan måttet flykte opp i fjellene. En del av deres hus hadde blitt nedbrent. Om kommunistene skrev Samset: ”De er noen forferdelige mennesker, som ikke er redd for å ta menneskeliv eller mishandle en stakkars kvinne.”³¹⁵ Samme måned skrev han et brev til sine søsken. I brevet sammenlignet han kommunismen og dens natur med ”den røde hest” som står skrevet om i Johannes åpenbaring:

Verden synes mere en før å være kommet helt i ulage. Det er uro og krig på så mange steder. Urettfærdigheten tiltar mere og mere. Den røde hest som det står om i åpenbaringen kap. 6 kommer mere og mere til syne. Kommunismen representerer jo i den røde hest. Og dens

³¹⁰ Tiltnes 1946:228, 233

³¹¹ ”Kineseren” nr 31, 1928: ”Haishan ødelegges”

³¹² Samsets brev 1928. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³¹³ Samsets brev til søsknene 1935. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

³¹⁴ Samsets brev 1933. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0031

³¹⁵ Samsets brev til moren 1935. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

egentlige natur er å drepe. Ikke just at kommunismens ledere dreper så mange. Nei, de får folk til å drepe hverandre. (...) Kommunistene hadde jo makten i et par tre distrikter på vårt felt for tre-fire år siden. I ett distrikt blev der drept titusenviis av bønder. Ikke så meget av de egentlige ledere, som av bønderne selv. Den ene drepte den andre. Og dette er just kommunismens vesen, just som åpenbaringen viser.³¹⁶

Samset opplevde også røverherjinger. Det var likevel først under røverhøvdingen ”Hvite ulvs” herjinger i 1913 at Samset jevnlig omtalte røvervesenet i Kina. I et brev til Brandtzæg skrev Samset om røverhøvdingens mislykkede forsøk på å bestige bymurene. Samsets stasjon lå, i motsetning til Eikrems stasjon i Tengchow, innenfor bymurene og ble derfor ikke berørt.³¹⁷

Etter ”Hvite ulvs” angivelige død høsten 1914, skrev ikke Samset om røvervesenet igjen før på 1920-tallet.³¹⁸ På grunn av borgerkrig og politisk uro måtte soldatene da forflyttes til fronten. Dermed fikk ofte røverne fritt spillerom.³¹⁹ I 1927 måtte misjonærene som tidligere nevnt flykte ifra feltet. På vei til Shanghai skrev Samset om et utbredt røvervesen langs floden. Røverhorder herjet alle steder og båtene måtte derfor slå seg sammen i store flåter for å ikke bli angrepet.³²⁰ Da han et år senere var tilbake på misjonsstasjonen i Laohokow, skrev han til Brandtzæg:

Røverne er svært paagaende alle steder.(...) Imellem er de like under bymuren, herjer, brender og trekker av sted med gidsler. Utenfor bymuren vover omtrent ingen kineser aa sove om nættene (...) Kommer saa en røverbande, saa er det aa løpe for livet (...) Men de vover ikke aa løpe mot bymuren, for saa begynner soldatene aa skyte paa dem. To flygtninge ble saaledes skudt til døde for noen dage siden.³²¹

Også i Lushan var situasjonen dystert. Røverne hadde ifølge Samset fått herredømme over folket. Folk sov under åpen himmel og stadig var det noens hjem som ble lagt i ruiner. De militære fikk også mye kritikk: ”Foruten å leve på folket var det en almindelig praksis blant deres officerer å bære ut geværer og ammunisjon til røvere i landdistriktene mot å få sin rike andel i ’utbyttet’.”³²²

³¹⁶ Samsets brev til søsknene 1935. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

³¹⁷ Samsets brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

³¹⁸ Samsets brev 1914. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0012

³¹⁹ ”Kineseren” nr 13, 1923: ”Fra Shanghai til Laohokow”

³²⁰ Samsets brev til moren 1927. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

³²¹ Samsets brev 1928. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³²² ”Kineseren” nr 48-49, 1928: ”Guds verk har fremgang”

I tillegg til lokalbefolkningens møter med røvere beskrev Samset også hans eget møte med røvervesenet. Sommeren 1930 ble Samset og hans kollega Martin Andestad overfalt av røvere på vei til Shanghai. I løpet av reisen hadde de ofte vært vitne til røvernes herjinger, men selv sluppet fra det. Den fjerde dagen ble de imidlertid overfalt og flere verdisaker gikk tapt. Samset skrev: ”En kule fløi over hode paa os, dog uten å treffe båten. Der var intet annet å gjøre, vi måtte legge til. Før vi viste ordet av det blev døren revet op og en revolver og et gevær blev rettet mot våre hoder med ordre om å komme ut.”³²³

I Samsets siste år som misjonær var der mindre røverherjinger. Selv om de enkelte ganger truet feltet, kom regjeringstropper dem som regel til unnsetning.³²⁴

3.2.5 Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere

Som før nevnt møtte Samset tidlig motstand i Neihsiang. Etter et av flere besøk i byen kom det frem at de som tilsynelatende hadde støttet ham, gjorde det motsatte. Ifølge Samset var det nettopp disse, byens ledere og intellektuelle, som baktalte ham. I tillegg hadde de skremt huseiere og frarådet dem å leie ut til Samset.³²⁵ I en artikkel i ”Kineseren”, skrevet samme dag som nevnte brev, het det:

Før en missionær kommer til byen, udsprede alle slags underlige og til dels uhyggelige rygter om ham. Saaledes gikk det rygte om mig, at hvis nogen vovede at leie bort sit hus til mig, vilde jeg for det første ikke betale den aarlige leie. For det andet vilde jeg bo der alle mine dage, og saaledes vilde eieren miste sit hus. (...) En videre blev det sagt, at mine ’udenlandske’ hunde – dermed mente de min lærer og kokken – levede af udenlandske mediciner. Næsten morsomt.³²⁶

To år senere hadde Samset opparbeidet seg mer tillit, blant annet ved å gi lokale innbyggere medisinsk hjelp: ”Folk er blet mere venlig stemt mod mig overalt, har faaet mere tiltro til mig, og ikke mindst er man blet opmærksom paa, at naar vi missionærer er her, saa er det for at gjøre godt og hjælpe folk.”³²⁷

³²³ Samsets brev 1930. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³²⁴ ”Kineseren” nr 26, 1936: ”Brev fra Samset”

³²⁵ Samsets brev 1904. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0006

³²⁶ ”Kineseren” nr 1, 1905: ”Fra Honan”

³²⁷ ”Kineseren” 1907: ”16de aarsberetning for Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund 1906”

Etter at Samset kom til Lushan, var det sjelden han omtalte folks fremmedfrykt og fiendtlighet mot misjonærene. Det er derfor mye som tyder på at dette ikke var noe stort problem i områdene hvor Samset befant seg. Det var først på 1920-tallet at forholdene endret seg til det verre. I et brev til "Kineserens" redaksjonssekretær, Oscar Handeland, skrev Samset om kinesiske ungdommer som hadde beslaglagt olje tilhørende et engelsk oljefirma. Samtidig het det: "Lørdagskveld fulgte en hel flokk [ungdommer] etter mig og bandte mig med de verste skjeldsord. (...) Hadde jeg gaatt til fods, saa hadde kanskje noen faret paa mig og slaatt mig fordervet. Jeg krysser dem dog ikke og ferdes stadig i gaterne som før."³²⁸

Som et resultat av de urolige forholdene måtte misjonærene som tidligere nevnt evakueres til Shanghai våren 1927. I forkant av evakueringen skrev Samset om rasende kinesere som ikke lengre gjorde forskjell på nasjonene. Ifølge Samset var det nok å være hvit. I byen Nanking hadde flere utlendinger blitt drept og misjonsstasjoner hadde blitt nedbrent. Om forholdene i Laohokow skrev han: "Det hørte til dagens orden aa bli bannet og kaldt med de verste sjeldsord, naar vi gikk paa gaten. I det kinesiske nyttaar holdt de rent paa aa gjøre kaal paa Karoline og mig. Jeg fikk flere slag, og en stygg fyr lag sig i en ubehagelig diskusjon med Karoline."³²⁹

De norske misjonærene ble også trakassert av kineserne på vei til Shanghai:

Vi la til et sted om eftermiddagen. Der samlet sig snart en svær menneskemasse, der først stod og saa paa oss, men det gikk ikke lenge før de begyndte aa kalle oss med de verste udtrykk de kunde finne paa. Og til slutt begyndte de aa kaste jordklumper paa oss og annet de kunde finne. Til slutt blev de saa voldsom at vi maatte forlate stedet og ta over paa den anden side av floden.³³⁰

Et halvt år senere var det en frustrert Samset som befant seg i Shanghai, og som utålmodig ventet på å få vende tilbake til feltet. I et brev til Brandtzæg het det: "Men stillingen er ikke lys. Ja det er i grunnen tristere enn nogen av oss egentlig riktig vil erkjenne. Der er absolutt ingen utsikt til bedre forhold, ialfald saapas at hele misjonærstyrken kan vende tilbake."³³¹ Dette brevet stod i sterk kontrast til en artikkel av Samset som ble publisert i "Kineseren" i

³²⁸ Samsets brev 1925. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³²⁹ Samsets brev til moren 1927. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

³³⁰ Samset brev til moren 1927. I privat eie (Liv Dons Samset, Oslo)

³³¹ Samsets brev 1927. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

samme periode. Selv om artikkelen bekreftet de urolige forholdene, var Samset mer positiv enn i foregående brev. I artikkelen ble det påpekt at fremmedhatet ikke var noe nytt, men at det hadde eksistert siden utlendingene kom til Kina. Og videre:

Det hat som har vært lagt for dagen ovenfor misjonærene i innlandet de siste par år er bare *påtatt*. Det er fremstått på grunn av agitasjon fra noen få og forsvinner så snart den er over (...) For to år siden kom der i juli måned 12 unge menn op til Laohokow for å opagitere folk (...) Enda agitasjonen ikke var mot oss nordmenn, så følte jeg uviljen mot mig ganske sterk, og man tok mig uten videre for å være en englander (enda de visste bedre), og kalte mig med alle de skjeldsord de kunde finne på (...) Tilslutt blev uviljen så sterk, at en skolegutt en dag jeg passerte 'agitasjonscentralen', fant for godt å slå mig over ryggen med en pisk alt det han orket. Men noen dage efterpå – efter at agitatorene var reist – falt alt tilbake til sitt gamle gjenge, så det blev like fredelig som før. Og folk smilte igjen like vennlig til mig som om de vilde si: Huttetu! Det var da en voldsom storm, – godt den er over!³³²

I oktober 1927 var Samset endelig på vei tilbake til feltet. Forholdene ble omtalt som rolige. Ifølge Samset var kineserne like vennlige ”overalt som i gamle dage.”³³³ I tillegg viste også styresmaktene seg fra en positiv side. Etter å ha fått tillatelse til å passere en bevoktet stasjon, skrev Samset: ”Denne og andre hendelser på vår reise har vist, at ennu er utlendingene respektert og vel ansett av myndighetene i Kina.”³³⁴

I motsetning til Eikrem nevnte Samset sjelden kristne kinesere som ble trakassert av den lokale befolkningen. Først i 1917, etter et besøk i Nanchao, kom han inn på dette i en artikkel i ”Kineseren”: ”Fikk derved litt indtryk av de kampe hver har at utkjæmpe hver paa sin plads. Det er ikke altid let at være kristen i et hedningeland.”³³⁵ Litt oftere omtalte Samset den motstanden den enkelte møtte i sin egen familie. Men noen stor plass hadde heller ikke dette i det han skrev.

³³² ”Kineseren” nr 38, 1927: ”Et par ord om vår misjons stilling i Kina”

³³³ ”Kineseren” nr 46-47, 1927: ”På vei til misjonsfeltet 1”

³³⁴ ”Kineseren” nr 3, 1928: ”På vei til misjonsfeltet 2”

³³⁵ ”Kineseren nr 17, 1917: ”En tur ut”

3.3 Drøfting og oppsummering

I likhet med Eikrem var Samset ikke entydig i sin omtale av Kina og kineserne. Hovedgrunnen til Samsets tvetydighet ovenfor kineserne var ulike egenskaper han tilla folket. Mens Hupeh-folket ble omtalt som både egoistiske og beregnende, ble Honan-folket beskrevet som ærlige og liketil. For øvrig kunne også innbyggere innenfor en og samme provins bli omtalt i forskjellige vendinger (se side 61).

Den varierende omtalen av kinesere synes også å ha hatt sammenheng med perioden det ble skrevet i. Når det gjaldt den positive siden, var det spesielt to perioder som utmerket seg. Den ene var rett etter Samsets ankomst til Kina. På grunn av fremmedfiendtligheten som nettopp hadde preget landet (bokseropprøret), var det kanskje en litt nervøs Samset som fryktet møtet med den lokale befolkningen. Høfligheten og vennligheten han møtte, gjorde at det derfor var en oppglødd og positivt overrasket Samset som skrev hjem til Norge.

Tiden i Lushan var også preget av positiv omtale. Det var her Samset virket lengst (12 år) og det var her han trivdes best, noe som også gjenspeilte seg i hans omtale av folket. Allerede under befaringen i 1905 var han svært positiv til byen og folket. At han utviklet varme følelser, særlig for de kristne, kom også klart frem i artikler i "Kineseren" og i brevene han skrev.

Motsatt var det to perioder som ofte bar preg av negativ omtale. Den første perioden var i Neihsiang. Samset fant seg aldri helt til rette i denne byen, noe som også gjenspeilte seg i negative karakteristikk av folket der. Tiden i Laohokow var preget av mye av det samme. Dette var en periode i kinesisk historie som var preget av fremmedhat. I årene før evakueringen i 1927 opplevde Samset både verbal utskjelling og fysiske overgrep. Dette gjorde utvilsomt inntrykk på Samset og påvirket nok hans fremstilling av kineserne i den aktuelle perioden.

I det Samset skrev, var det likevel de kristne i Laohokow som fikk gjennomgå mest. Den negative omtalen av de kristne kan delvis ha kommet av fremmedhatet i disse årene. I *Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund gjennom 50 år, bind 2* blir det fortalt om forhenværende evangelister som ropte: "Ned med kristendommen" og "Ned med

misjonen!”³³⁶ Selv om dette må ha vært sårt for de norske misjonærene, ble det likevel ikke bemerket av Samset. Jeg tror heller at den nye kirkeordningen i 1927 må ta mye av skylden for de negative karakteristikene. Det var først etter denne ordningen, at han ble ensidig negativ.

Det er således vanskelig å spore noen tydelig utvikling over tid i Samsets holdninger. At han etter hvert ble bedre kjent med kineserne, ser altså ikke ut til å ha hatt stor betydning. I stedet var det kinesernes holdninger til Samset som i stor grad preget hans omtale av dem.

Samsets tanker og handlinger synes ofte å ha vært styrt av hans pietistiske bakgrunn. Trolig hadde han et sterkt ønske om at kineserne skulle utvikle et tilsvarende livssyn. Samset stilte derfor høye krav til de kristne kineserne. Dette førte blant annet til at flere menighetsmedlemmer ble utstøtt i Laohokow.³³⁷ Om denne praksisen, som senere skulle tilta, skrev misjonærkollega Tiltnes: ”Det må dog nevnes at opprydningen i menighetsprotokollene, med utstøtelse og strykning, ble gjort mest hardhendt på Hupeh-feltet, i somme tilfelle kanskje litt for hardhendt.”³³⁸ Samset var også kritisk til den utbredte praksisen med å hjelpe kristne kinesere som var i vanskeligheter. Samset hadde her en annen tilnærming enn for eksempel Eikrem.

Kanskje hadde Samset vanskelig for å sette seg inn i kinesernes vanskelige livssituasjon? Selv kom han fra en relativt velstående familie, og hadde heller aldri vært alvorlig syk. At han sjelden nevnte tragiske hendelser, kan også ha med den måten han utøvde sitt misjonærvirke på. I misjonær Olav Espegrens minneord om Samset het det: ”Men han var ikke av dem som fant seg lett til rette blant folket. Skitt og uorden forble alltid en lidelse for ham, og han ønsket heller kineserne velkommen til samtaler på stasjonen. Istedenfor å gå ned til kineserne, forsøkte han heller å heve dem opp.”³³⁹ Dermed fikk han neppe oppleve like mange rystende historier som for eksempel Eikrem på sine mange besøk blant kristne kinesere.

En annen årsak til at Samset ikke nevnte tragiske hendelser eller omtalte dem på en mer følelsesladd måte, kan ha vært at han ikke etterlot seg dagboknotater, som i Eikrem sitt tilfelle ofte var mer private og følelsesladde. Samsets tilsynelatende sterke psyke kan også ha hatt

³³⁶ Tiltnes 1946:210

³³⁷ Samsets brev 1924. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³³⁸ Tiltnes 1946:258

³³⁹ ”Utsyn” nr 51-52, 1937: ”Martyr-misjonær K. I. Samset”

innvirkning. Dramatiske- og tragiske hendelser som rammet ham selv eller kineserne, virker sjelden til å ha gått hardt innpå ham. Et eksempel var da Samset og Andestad ble overfalt av røvere. En hendelse som Samset omtalte, men som tilsynelatende ikke preget ham i nevneverdig grad.

Mental styrke gjorde også at Samset ikke var redd for å si i fra om kritikkverdige forhold. Dette kom klart og tydelig frem i årene etter kirkeordningen, hvor Samset var svært kritisk til noen av de kristne kineserne. Selv om denne kritikken kan tolkes negativt, viser den samtidig at Samset var åpen og ærlig og sa fra om forhold han mislikte. Å rapportere om forhold som var preget av så mye kritikk og negativitet, var likevel krevende. I den perioden Samset var tilsynsmann for misjonærene i Kina, skrev han i minst ett tilfelle at han hadde kvidd seg for å skrive innberetningen til hovedkontoret.³⁴⁰

På tross av sin direkte form kunne også Samset vise følelser. Det viser brev både til Brandtzæg og foreldrene. I et brev fra 1905 kom hans sterke følelser for familien frem:

I dag har tankene gått så mye til dere hjemme, at jeg måtte gråte. Jeg synes jeg har fått være så lite til velsignelse for dere. Som gutt var jeg ofte ustyrlig og lite kjærlig mot både dere og mine søsken. Da jeg begynte å få forstand, reiste jeg bort og fikk derfor ikke riktig bli til noen glede for dere hjemme. Dere og mine søsken har gjort meg så uhyre mye godt, og det er meg som står i gjeld til dere.³⁴¹

I brevene til Brandtzæg kom Samsets frustrasjon over ulike forhold tydelig frem. Her la han ikke skjul på verken tristhet eller oppgitthet. I artiklene i "Kineseren", derimot, var han mer positiv til forholdene og mulighetene for misjonen i Kina. Selv om Samset mente at misjonsvennene burde få vite det vesentligste, ser det ut til at han prøvde å unngå å skape unødige bekymringer (se side 75-76). Et mer usminket bilde kunne kanskje ha fått enkelte til å stille spørsmål ved kristendommens fremtid i landet, og dermed ved støtten til Kinamisjonsforbundet. Hvilke tanker Samset selv gjorde seg om en slik sammenheng, vet vi likevel ikke.

Man må også ta i betraktning at en del artikler til "Kineseren" kan ha blitt redigert. I et brev til

³⁴⁰ Samsets brev 1929. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

³⁴¹ Dons Samset 2007:33

Samset takket Brandtzæg for en artikkel, men samtidig ble Samset gjort oppmerksom på at noe kunne bli strøket.³⁴² Selv om Brandtzæg forklarte dette ut ifra faren for gjentakelser av en annen artikkel som hadde blitt publisert, kan det også være at noe av innholdet ble sett på som kontroversielt eller omstridt for ”Kineserens” lesere.

Det var ellers flere temaer som Samset ikke berørte. Dette gjaldt ikke minst kinesisk kultur og tradisjoner. En barbarisk tradisjon som barnedrap ble for eksempel ikke nevnt, heller ikke mer positive sider av Kinas kultur fikk mye oppmerksomhet. Derimot kom Samset relativt mye inn på religionene i Kina.

Ett av de temaene som Samset ikke berørte, var kvinnene. Derimot skrev hans kone, Karoline, artikler i ”Kineseren” som omhandlet kvinnearbeidet og de kinesiske kvinnene. Dette var nok en viktig grunn til at Samset selv ikke gikk inn på dette. For mannlige misjonærer var det en lite utbredt praksis å ta del i kvinnearbeidet. Dette gjaldt for øvrig også for de av misjonærene som ikke var gift.

³⁴² Brandtzægs brev 1927. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0030

4.0 Amanda Engesland

4.1 Biografi

Amanda Engesland (NLM-arkivet, hovedkontoret, Oslo)

Amanda Engesland ble født i 1884 i Iveland i Aust-Agder fylke. Faren het Jon, mens moren het Anna (født Møll). I tillegg til et lite småbruk, arbeidet faren som lærer ved den lokale folkeskolen. De fikk åtte barn sammen.³⁴³

Etter folkeskolen gikk Amanda på en fire ukers forsettelsesskole i Iveland. Senere, i 1903, reiste hun til lærerskolen på Stord, hvor hun tok en ettårig lærerskole. Engesland var svært flink på skolen, noe som gjenspeilte seg i gode karakterer og svært positive referanser.³⁴⁴ Etter forsettelsesskolen skrev lærer Dønnestad: ”Hun er en evnerig ung pike, der i denne tid har vist en sjelden interesse efter at samle kundskab, paa samme tid som det ogsaa kan siges, at hun

virkelig bevarer det tilegnede. (...) Hendes moralske vandel har i alle henseender vært efterlignelsesværdig.”³⁴⁵

Etter oppholdet på Stord reiste Engesland tilbake til hjembygden Iveland, hvor hun fikk arbeid som lærer. I samme periode stiftet hun også en barneforening, som ifølge Erik Kjebekks bok om henne eksisterte inntil nylig.³⁴⁶

Allerede som 17-åring hadde Engesland fått et ”kall” om å bli misjonær. I 1902 hadde hun derfor søkt om å bli opptatt til tjeneste i Kinamisjonsforbundet. Misjonærene som hadde måttet reise hjem til Norge under bokseropprøret, hadde da reist tilbake til Kina. I tillegg var Eikrem, Samset og de andre misjonærkandidatene på Framnes ferdig utdannet. Engesland ble

³⁴³ Kjebekk 2003:15

³⁴⁴ Kjebekk 2003:15, 21

³⁴⁵ Engeslands skolekarakterer og referanser. NLM-arkivet, hovedkontoret. Da-022

³⁴⁶ Kjebekk 2003:22, 24-25

derfor ikke antatt som Kinamisjonær i 1902.³⁴⁷

Det var først fem år etter, i 1907, at Engesland ble antatt. I hennes søknad het det: ”Jeg tror bestemt Gud vil det. Å kunne arbeide for Gud blant hedningene har fra jeg var liten stått for meg som det herligste av alt arbeid. Det var dog først i 17-årsalderen jeg ble klar over at Gud ville jeg skulde sendes ut.”³⁴⁸

I misjonssøknaden kom det også frem at foreldrene var imot hennes ønske om å bli misjonær: ”De finner det svært tungt å la meg reise så langt, og de tror ikke jeg forstår mitt eget beste når jeg vil oppgi posten og alt det gode jeg har her for å arbeide blant hedningene. – Men når jeg ser det som mitt kall fra Gud verken vil eller kan de nekte meg, sier de.”³⁴⁹

I november 1907 ble Engesland sammen med Sofie Istad antatt som misjonærer til Kina. Dette skjedde på et møte i Kinamisjonsforbundets fellesstyre, hvor det også ble bestemt at Engesland skulle reise til England for å gjennomgå et språkkurs og jordmorkurs. Etter et halvt års studieopphold i England og et kort opphold i Norge gikk turen videre til Kina høsten 1908. Her tok Engesland først et kurs i kinesisk ved misjonsstasjonen i Yünyang, som lå i Hupeh-provinsen. Misjonærkollega Arne Tiltnes beskrev byen slik:

Yünyang er vel den vakreste byen på vårt felt. (...) Folket i Yünyang syntes fra først å være svært fremmedfiendtlig. Flere C.I.M.- misjonærer som reiste der forbi, ble stenet og jagd. (...) [Men] etterhvert ble det mindre fremmedfiendtlighet i Yünyang enn i nesten noen annen by på vårt felt.³⁵⁰

På nyåret i 1910 ble Engesland sendt videre til Puninggai misjonsstasjon i Laohokow, hvor hun virket som lærer på en pikekostskole.³⁵¹ Ett år senere hadde hun overtatt som bestyrer ved samme skole.

I siste halvdel av 1913 ble Engesland hardt rammet av tuberkulose. Det var i denne perioden at ”Hvite ulv” herjet på det norske misjonsfeltet. På grunn av faren for overfall valgte misjonærene på Puninggai misjonsstasjon å flukte. Engesland, som da var syk, må ha opplevd

³⁴⁷ Kjebekk 2003:20

³⁴⁸ Kjebekk 2003:23

³⁴⁹ Kjebekk 2003:25

³⁵⁰ Tiltnes 1946:82-83

³⁵¹ Kjebekk 2003:27-31

flukten som både dramatisk og smertefull. Misjonærkollega Inga Hovden skrev: ”Ut på formiddagen fik vi anledning til at flygte, men der var ingen bærere at faa og Amanda maatte slæpe sig igjennem mudderet og sølen. Jeg glemmer aldrig da jeg naadde hende igjen utenfor bymuren. To kinesere drog hende bogstavelig talt imellem sig.”³⁵²

Kort tid etter ble det bestemt at Engesland skulle reise hjem til Norge. Da hun var klar til avreise, ble imidlertid hennes tilstand betydelig forverret. Hun ble derfor rådet til å reise til Hankow, hvor hun kunne få tilsyn av leger. Etter tiden i Hankow befant Engesland seg på flere steder, først på Kuling, så Punninggai, før hun igjen vendte tilbake til Kuling. Etter hvert ville Engesland tilbake til Kinamisjonsforbundets felt. Hun ble derfor overført til feriestedet Haishan våren 1915. Da ferien var slutt og misjonærene skulle tilbake på feltet, besluttet misjonærkollega Marie Monsen å ta henne med til Nanyang. Engesland ble imidlertid svært dårlig da de nærmet seg byen. Båten nådde derfor ikke frem og Engesland døde 13. november 1915. Hun ville ha blitt 32 år gammel få dager senere. Engesland ble senere begravd på Kinamisjonsforbundets gravsted i Laohokow.³⁵³

Engesland må ha vært svært dyktig i mye av det hun foretok seg. Hun var meget flink på skolen. I tillegg var hun en dyktig sanger.³⁵⁴ Engesland skrev også flere tekster og dikt som vitner om litterære og dikteriske evner. Flere av disse ble skrevet og publisert i ”Kineseren” i tiden før hennes død. At hun allerede etter et år ble utnevnt til bestyrerinne ved pikeskolen, må ha vært en tillitserklæring. Den kjente kinamisjonæren Marie Monsen omtalte henne for øvrig som ”en ung og meget lovende misjonær.”³⁵⁵

4.2 Bilder av Kina og kineserne

4.2.1 Folkekarakter

Da Engesland kom til Kina, synes hun det var underlig å se folket hun skulle jobbe iblant. Likevel gav kineserne et bedre inntrykk enn forventet. Engesland syntes nemlig at de fleste så ganske vennlige ut.³⁵⁶ De samme tankene kom også frem i et brev til Brandtzæg, selv om hun

³⁵² ”Kineseren” nr 51-52, 1915: ”I livets strid”

³⁵³ Kjebekk 2003:107-108

³⁵⁴ Kjebekk 2003:17

³⁵⁵ Kjebekk 2003:105

³⁵⁶ ”Kineseren” nr 4, 1909: ”Fra Norge til Kina”

var oppgitt over deres falskhet.³⁵⁷ At løgn og falskhet var en del av den kinesiske folkekarakteren, kom også frem i artikkelen ”Fra Kina” i ”Kineseren”. Etter å ha fortalt en historie om to barn som løy, het det: ”

Jeg fortæller dette, for at dere skal bli glade. Glade for at de er saa flinke til at lyve? Nei, men glade for at i et slikt land, der alle blir oplært til løgn og falskhet – der er der nogle som taler sandt. Somme av dere vet at hun, dere underholder, er ærlig; men kanskje dere slet ikke vet hvor sjeldent det er i Kina.³⁵⁸

I samme artikkel nevnte Engesland også en episode med en eldre kvinne som uten tillatelse hadde tatt med seg to småjenter utenfor misjonsstasjonen. Engesland, som hadde sett opptrinnet, spurte hvorfor hun hadde gjort det. Kvinnen hadde da nektet og sagt at jentene hadde løpt i fra henne. Etter hvert forstod kvinnen at hun hadde blitt iaktatt og begynte derfor å rødme. Dette gjorde hun ikke fordi hun løy, men fordi hun hadde blitt oppdaget og det var skam. Ifølge Engesland var de fleste kinesere mer redd for å ”miste sitt ansikt” enn å gjøre noe galt som andre ikke fikk vite: ”Slik er de næsten alle. Slik lærer børnene av far og mor – og de lærer fort.”³⁵⁹

Ikke-kristne kinesere ble ofte omtalt som en negativ kontrast til kristne kinesere. Allerede i en av hennes første artikler i ”Kineseren” kom dette klart frem: ”[J]eg er sikker paa, mange af missionsvennerne hjemme vilde synes, det var herlig løn for alt arbeide at se en og anden kristen kineser med det skjønne kristelige præg over ansigtet – i skarp kontrast til hedningernes ligegyldige og slappe træk.”³⁶⁰

I en annen artikkel nevnte Engesland et konkret eksempel, en mann som het Cheng og som hun mente hadde levd et liv i synd. Det var ikke før han hørte om kristendommen at hans ”sjæl blev fyldt med fred.” Hjemme var det likevel fredløst. Konen var i ”fyr og flamme fordi manden ’spiste’ den utenlandske lære.” Til slutt hadde også hans kone blitt frelst. Avslutningsvis het det: ”Selv hadde han fred, og nu var hans bøn for hende [ektefellen] ogsaa hørt. (...) Jo, gamle Cheng er lykkelig, som han sitter der i Guds hus med alle sine.”³⁶¹

³⁵⁷ Engeslands brev 1909. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0009

³⁵⁸ ”Kineseren” nr 20, 1915: ”Fra Kina”

³⁵⁹ ”Kineseren” nr 20, 1915: ”Fra Kina”

³⁶⁰ ”Kineseren” nr 4, 1909: ”Fra Norge til Kina”

³⁶¹ ”Kineseren” nr 11, 1915: ”Gamle Cheng”

Engesland skrev ofte om elevene ved pikeskolen, og omtalen var som oftest positiv. Et eksempel var artikkelen ”Hvordan vi feirede jul paa Poningai” i ”Kineseren” hvor det het:

Vi fik uventet besøg af en del fine kinesiske damer, som kom for at se (...) De saa paa alt; men mest overrasket syntes de at bli, da eleverne begyndte at synge julesangene. De satte store øine paa de smaa, som stod med bogen og sang. Tænk, at slige smaa jenter virkelig kunde forstaa de vrangte tegnene! Det var nok mere end de kunde, skjønt de var voksne og rige.³⁶²

Mens det i en annen artikkel het: ”De brune øinene deres er saa nydelige [jentene] (...) Saa er det mødrene deres. Slitte trætte, fattige stakkarar (...) Litt viften med lommetørklær, litt flere taarer, og de er borte. (...) Kan du ikke bli glad i dem? Ikke bare i den ene piken som er din, men i de andre ogsaa?”³⁶³

Også i brevene til Brandtzæg var Engesland klar på at elevene var ”kjække, snilde jenter alle sammen.”³⁶⁴

Omtalen av elevene var som regel ikke et resultat av elevenes livssyn, men deres holdninger og atferd på skolen. I artikkelen ”Kjære venner” ble en jente omtalt som ren og pen, i tillegg var hun svært flink på skolen: ”Hvem kunde tro, at det er den svarte, sinte jenten, som kom for vel et par aar siden?” I samme artikkel ble også en annen skoleflink elev omtalt. Engesland var likevel kritisk til hennes atferd og holdninger: ”Men hun er litt viktig, fordi hun forstaar alt saa godt. (...) Men vaske sig ordentlig ren, det kan hun ikke. Ikke pudse næsen heller og slet ikke styre munden sin. Saa hun har meget at lære endnu.”³⁶⁵

4.2.2 Kultur, levestandard og de kinesiske kvinnene

Engesland var tilsynelatende lite opptatt av kinesernes kultur og deres tradisjoner. Det hun skrev var likevel interessant. Et eksempel er en artikkel i ”Kineseren” i 1911, som blant annet omhandlet et bryllup hun var vitne til. Da brudgommen ble spurt om han ville ha kvinnen til hustru svarte han ikke. Spørsmålet måtte gjentas flere ganger før han omsider svarte ”ja!” Om bruden het det: ”Hun syntes aldeles umulig. Røed [vigselsmannen] tænkte, det var bedst at lade dem gaa, men saa bevægede hun læberne et bitte lite gran – og fik hvasket et svagt ja. Vi

³⁶² ”Kineseren” nr 6, 1911: ”Hvordan vi feirede jul paa Poningai”

³⁶³ ”Kineseren” nr 23, 1915: ”Fra Kina”

³⁶⁴ Engeslands brev 1912. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0010

³⁶⁵ ”Kineseren” nr 18, 1913: ”Kjære venner”

drog et lettelsens suk.³⁶⁶ Ifølge Engesland var likevel det verste igjen. De forstod nemlig ikke at de skulle gi hverandre hånden:

Han stirrede aandsfraværende lige frem. Hun saa ned. Som to gibsfigurer, stive, ubevægelige var de begge to. (...) Brudesvenden halte og drog i brudgommens venstre arm. Den var stiv. Saa blev der sagt, at det var den høire, som skulde til, og endelig efter meget stræv fik han bøiet den bort imod bruden. Brudepigen fik saa bøiet hendes haand, og det blev 'haandtag.' Saa man nøiere efter, stod de og holdt hinanden i hver sin finger.³⁶⁷

I neste avsnitt prøvde Engesland å unnskyldte det noe pinlige opptrinnet: ”Vi finder jo slig latterlig; men kineserne gjør det ikke. Mange av vore udenlandske skikke er stygge for dem – passer ikke.”³⁶⁸ I tillegg ble det å gifte seg sett på som vanskelig. Skolepikene hadde ifølge Engesland sett ”helt medlidende paa den stakkars brud, som i sin bærestol blev baaren afsted.”³⁶⁹

I det store og hele skrev Engesland lite om jenter og kvinners posisjon i det kinesiske samfunnet. Om en jente het det likevel:

Hun sat paa farmors fang, lekte og lo. (...) Hun viste jo slet ikke at hun bare var en fattig liten kineserjente, som var av liten værd baade i forældrenes og andres øine. Jo, de var nok glad i hende (...) Men de tænkte som næsten alle kinesere tænker: Hun er bare en jente, og kan aldrig bli til nogen nytte for os.³⁷⁰

Den samme jenten ble ifølge Engesland senere solgt til en ukjent mann, som var på jakt etter en brud til sønnen.

Når det kommer til leveforhold, gav hun i ”Kineseren” et lite innblikk i de kinesiske boligforholdene. Da Engesland og de andre misjonærene ankom Kina, skulle de bo i et kinesisk vertshus. Hun ble ikke imponert: ”Det skulde nu være et af de bedste, men for os (...) saa det ikke meget smagfuldt du. Nogle matter til at ligge paa, et bord og et par stole var det hele bohavet; noget papir klistret paa nogle aabninger i væggen tjente som vindu, saa der

³⁶⁶ ”Kineseren” nr 6, 1911: ”Hvordan vi feirede jul paa Poningai”

³⁶⁷ ”Kineseren” nr 6, 1911: ”Hvordan vi feirede jul paa Poningai”

³⁶⁸ ”Kineseren” nr 6, 1911: ”Hvordan vi feirede jul paa Poningai”

³⁶⁹ ”Kineseren” nr 6, 1911: ”Hvordan vi feirede jul paa Poningai”

³⁷⁰ ”Kineseren” nr 12, 1915: ”Perlen”

var luftig nok – heldigvis.³⁷¹

I tillegg til dårlig kvalitet på husene var Engesland også kritisk til kinesernes syn på renslighet. Etter et besøk hos en kristen kvinne het det: ”Nu var det bare at faa støvet av det [bordet]. Gwei shang vilde ut og se at faa fat paa en vaskeklut; men Yang-nai-nai kom just ind med en sopelime og sopet bordet, saa vi fik næse og mund fuld av bare støv. Flere av eleverne satte rynker paa næsen. Jeg gjorde det vist ogsaa.”³⁷² I samme artikkel ble byens gater omtalt som sølete, hvor støv og dårlig luft slo ”en imøde fra alle hold.”³⁷³

Kontrasten mellom leveforholdene på og utenfor misjonsstasjonen kom tydelig frem. Etter en sommerferie, hvor elevene hadde vært hjemme, het det: ”Skolejenterne er blit magre og brunstegte i sommerferien. En har havt dysenteri, flere har lidt malaria, og en er blit saa daarlig i øinene, at hun neppe kan se.”³⁷⁴ Ved tilbakekomsten så imidlertid alle fornøyd ut. Å være tilbake på skolen var ifølge Engesland ensbetydende med såpe og mat: ”Det er nok ikke rart med nogen af delene i hjemmene.”³⁷⁵

I et annet nummer av ”Kineseren” fikk leserne stifte bekjentskap med en jente som ble kalt ”Perlen”:

Svigermoren og sønnen plaget hende det bedste de kunde. Banding og forbanding, slag og spark hørte til dagens orden. Hun var saa hjælpeløs og ensom. – Hjemmet blev mer og mer elendig. Spilldjævelen hadde helt faat magten baade over mor og søn. Ikke bare pengene de fik fra Ding [faren] spilte de væk. Klærne sine pantsatte de stykke for stykke. Borde og stoler, senger, skap, kopper og kar – alt gikk til pantebutiken, alt spilte de væk.³⁷⁶

Den triste tilværelsen som her ble beskrevet, stod i sterk kontrast til hva ”Perlen” senere skulle få oppleve på misjonsstasjonen.

³⁷¹ ”Kineseren” nr 4, 1909: ”Fra Norge til Kina”

³⁷² ”Kineseren” nr 24, 1911: ”Efter ferien”

³⁷³ ”Kineseren” nr 24, 1911: ”Efter ferien”

³⁷⁴ ”Kineseren” nr 24, 1911: ”Efter ferien”

³⁷⁵ ”Kineseren” nr 24, 1911: ”Efter ferien”

³⁷⁶ ”Kineseren” nr 12, 1915: ”Perlen”

4.3 Drøfting og oppsummering

Engesland formidlet et nokså ensidig- og snevert bilde av Kina og kineserne. Med få unntak var hennes omtale knyttet til de kristne på misjonsstasjonen. Ikke minst var hun opptatt av elevene hun underviste. Bildene som ble formidlet var ofte positive og oppbyggende for ”Kineserens” lesere. Elevene ble som regel beskrevet som søte og sjarmerende jenter, som fikk bedret sine leveforhold da de ankom misjonsstasjonen. At jentene ble omtalt i så positive vendinger kan ha vært av hensyn til misjonsvennene hjemme i Norge og til hjemlige bidragsyttere.

Når det gjaldt forhold som gikk utenom misjonsarbeidet, nevnte Engesland ikke borgerkrigen i 1911-1912, heller ikke røverherjinger, sult og fremmedhat ble nevnt i nevneverdig grad. Omtalen av kinesiske kvinner var nesten like fraværende. Fotbinding ble for eksempel aldri nevnt. Med tanke på elevene hun underviste, må Engesland ha hatt kjennskap til den utbredte tradisjonen. Hva dette skyldes er vanskelig å si. Kan det ha vært fordi hun hadde vanskelig for å formidle mørkere sider av Kina og kineserne, eller var det fordi hun ikke klarte å sette seg tilstrekkelig inn i jentenes smerter og håpløse situasjon?

Med tanke på hva Eikrem og Samset skrev om Kina og kineserne, kan Engeslands Kina-bilder virke litt ”nærsynte” og overflatiske. I noen grad kan dette ha vært forårsaket av arbeidsoppgavene hun ble pålagt. Siden Engesland underviste på misjonsstasjonen, var hun sjeldnere ute blant folk. Dermed fikk hun et mer begrenset innblikk i de forhold som preget landet. Dette skiller seg klart fra Eikrem og Samset, som gjennom sine arbeidsoppgaver fikk se svært ulike sider av det kinesiske samfunn.

Samtidig må Engeslands relativt korte virke i Kina tas i betraktning. Engesland hadde nemlig, som vi senere skal se, et mer overflatisk syn på Kina og kineserne enn Sofie Istad, som oppholdt seg betydelig lenger i landet. Istad var også heller knapp i det hun skrev i begynnelsen. Det var først senere at hun tok til å skrive mer utførlig om kinesiske forhold.

5.0 Sofie Istad

5.1 Biografi

Sofie Istad (NLM-arkivet, hovedkontoret, Oslo)

Sofie Istad ble født i 1876 i Rødven sogn i Veøy kommune i Romsdal. Dette var et område hvor misjonen stod sterkt. Omkring 1920 var det således hele 13 foreninger for det Norske Misjonsselskap, sju for indremisjonen, seks for Kinamisjonen, tre for Santalmisjonen, tre for Sjømannssmisjonen og tre for den såkalte "Finnemisjonen" (Samemisjonen).³⁷⁷

Mor til Sofie, som het Sigrid, var fra dette området. Faren Hans, derimot, var født i Øyer i Gudbrandsdalen. De fikk fem barn, i tillegg hadde de en pleiesønn.

Ved folketellingen i 1865 står faren oppført som husmann med jord. Dyreholdet bestod av seks sauer, i tillegg sådde familien ut en tønne poteter. Ved den neste folketellingen i 1875 finnes det ikke spor av familien verken i Veøy eller andre steder i Norge. En mulighet kan ha vært at familien hadde emigrert til Amerika.³⁷⁸ I så fall må både foreldrene og Sofie senere ha kommet tilbake. Ved folketellingen i 1900 dukker nemlig disse opp igjen i Veøy. (Sofies tre søsken finnes det derimot ingen spor etter). Faren står nå oppført som snekker, men det fremgår samtidig at familien på dette tidspunktet var understøttet av fattigvesenet. At Sofie fremdeles bodde hjemme, 24 år gammel, og ikke stod oppført med noe yrke, skyldtes at moren var syk og trengte noen til å hjelpe seg.³⁷⁹

Etter folkehøyskolen tok Sofie utdanning som sykepleier ved Lovisenberg sykehus i Oslo.³⁸⁰ I Oslo fikk hun først jobb på Diakonisseanstalten. Deretter jobbet hun en kort periode som

³⁷⁷ Olafsen 1926:120-121

³⁷⁸ Familien finnes ikke i en liste over tidlig uvandrende fra Veøy (Olafsen 1926:110-111), Det er likevel mulig at denne gamle fortegnelsen over utvandringen ikke er fullstendig.

³⁷⁹ Istads brev 1907. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0021 og NOS "Folketellingen" 1865.

<http://digitalarkivet.no.1541Veø> og NOS "Folketellingen" 1900. <http://digitalarkivet.no.1541Veø>

³⁸⁰ Birkeli (red.) 1965:402

privat pleier. Til slutt, før hun reiste til Kina, jobbet hun på Rikshospitalet.

Sofie skrev misjonærsøknaden i november 1907. Da hadde hun ”i mange aar gaaet og kjendt paa kald og lyst til at gaa ud til hedningerne.”³⁸¹ I tillegg til kallet som legitimerte misjonsgjerningen, kan Istads ønske om å bli misjonær kanskje også forklares ut i fra mulighetene yrket gav for enslige kvinner. Inger Marie Okkenhaug skriver således i artikkelen ”Herren har givet mig et rigt virkefelt” (2009), at misjonen ofte var en ”karrierevei for enslige kvinner, uavhengig av sosial bakgrunn.”³⁸²

I en alder av 31 år ble Istad endelig antatt som misjonær for Kinamisjonsforbundet. Etter språkkurs og jordmorkurs i England og et kortere opphold i Norge, dro hun sammen med Amanda Engesland til Kina høsten 1908. Etter innføringskurset ved misjonsstasjonen i Yünyang, ble hun sendt videre til Laohokow, hvor hun hadde sitt virke blant kvinner og syke på Liangigai misjonsstasjon.³⁸³

Med unntak av noen få opphold i Norge var Istad misjonær i Kina fra 1908 til 1938. Hun hadde sitt virke ved Liangigai-, Yünyang-, Künchow- og Sichwan misjonsstasjon. Selv om hun i perioder arbeidet på misjonssykehus, var det blant kinesiske kvinner utenfor sykehuset hun jobbet mest. Etter sin hjemreise i 1938 fortsatte Istad sitt virke for misjonen hjemme i Norge.³⁸⁴

5.2 Bilder av Kina og kineserne

5.2.1 Folkekarakter

Istad omtalte ikke den kinesiske folkekarakteren før i 1912. Også for henne var det kinesernes uærlighet som først var tema. I en artikkel i ”Kineseren” skrev hun at kineserne var flinke til å ”lægge til” og å ”finde paa.”³⁸⁵ Ti år senere ble de fremdeles omtalt i lignende ordelag. Et menighetsmedlem virket snill og svært lovende. Likevel var det en litt reservert Istad som skrev: ”Men da jeg nu har begyndt aa kjende kineserne litt, saa tør jeg ikke tro saa meget paa

³⁸¹ Istads brev 1907. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0021

³⁸² Okkenhaug 2009:40

³⁸³ Kjebekk 2003:27-31

³⁸⁴ Birkeli (red.) 1965:402

³⁸⁵ ”Kineseren” nr 8, 1912: ”Fra Yünyang”

hendes ord.³⁸⁶ Istads oppfatning av kineserne på dette punktet synes altså ikke til å ha endret seg. Så sent som i 1937 skrev hun at mange hadde lettere for å tro på løgn enn sannhet.³⁸⁷

Kineserne hadde ifølge Istad ikke bare et tvilsomt forhold til sannheten, de var også tyvaktige. Om en kvinne som hadde blitt frastjålet verdisaker het det: ”Ja, i aa stjele er kineserne rene specialister, de fleste av dem.”³⁸⁸

Kinesernes negative atferd og karaktertrekk ble noen ganger forklart ut fra at de ikke var kristne: ”Heoyüng-si, som har sitt hjem der oppe, er en stor hindring. Han har jo vært arbeider i misjonen en tid, og preket for folk. Nu røker han opium og er i sin tale og ferd ellers som en hedning.”³⁸⁹ I kontrast til dette het det i en annen artikkel i ”Kineseren”: ”Det er en gild flokk (...) Og når vi tenker på at visstnok alle disse menn har vært røvere før – og kvinnene hadde jo det samme sinnelag, de levet i alle slags synder og laster – ja, da må vi prise Herren for det han har gjort også på dette sted.”³⁹⁰ Også i dagboken ble negative egenskaper og karaktertrekk forklart ut fra kinesernes hedenske og ikke-kristelige livssyn.³⁹¹

Selv om Istad på mange områder hadde en kritisk holdning til kineserne, og da spesielt de ikke-kristne, ble de også omtalt i positive ordelag. I et av sine brev til Brandtzæg skrev Istad at hun likte seg på landet og at hun trivdes blant landsfolket.³⁹² På samme måte roste hun i en artikkel i ”Kineseren” en ukjent kineser:

Før han kom sig hit hadde han selvfølgelig mistet saa meget blod og var saa utmattet at han kunde knapt tale. Da jeg hadde vasket saaret og sydd det igjen, faat rent tøy paa ham og git ham mat, kviknet han til. Denne mand var ogsaa en av de faa som var taknemlig. ’Hvordan skal jeg gjengjælde din godhet og hjælp, frøken?’ sa han.³⁹³

Det var likevel i forbindelse med hjemreiser at hennes positive forhold til kineserne kom tydeligst frem. På en av dagbokens siste sider het det: ”Vedmodigt er det at vi drar lengre og

³⁸⁶ ”Kineseren” nr 5, 1923: ”Fra forbundets missionsmark”

³⁸⁷ ”Utsyn” nr 20, 1937: ”Skygger”

³⁸⁸ ”Kineseren” nr 5, 1923: ”Fra forbundets missionsmark”

³⁸⁹ ”Kineseren” nr 1, 1931: ”Prøv å takke – tross vanskeligheter”

³⁹⁰ ”Kineseren” nr 3, 1936: ”Guds verk har fremgang”

³⁹¹ Istads dagbok 1932:8-9. NLM-arkivet, hovedkontoret

³⁹² Istads brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

³⁹³ ”Kineseren” nr 25, 1920: ”Fra det daglige liv”

lengre bort fra feltet. Mitt hjerte er fæstet med stærke baand til dette folk.”³⁹⁴

De kristne kineserne ble som regel omtalt i positive vendinger. I artikkelen ”Fra det daglige liv” ble det formidlet et positivt bilde av den kristne kvinnen Ruan-ta-sao: ”Elendig saa hun ud – bare skind og ben, og mange saar hadde hun, som der fløt marterie ud av. Men smilte gjorde hun altid, – et godt smil.”³⁹⁵ Også i dagboken ble det formidlet et positivt bilde. Etter et besøk i Laohokow skrev hun om hvor glad hun var i de kristne der.³⁹⁶

Istads empati, særlig med de kristne kineserne, gikk ofte sammen med et litt ”stakkarslig” bilde av dem. I en artikkel i ”Kineseren” i 1923 skrev hun: ”Stakkers Lima! Hendes mand er død, hendes søn er idiot, hun selv blind. Ja jeg har ofte hatt ondt av hende, men særlig nu.”³⁹⁷ I en annen artikkel som omhandler opiumsdyrking og som ble skrevet noen år senere, het det at de kristne ikke hadde motstandskraft og at de derfor ble ledet inn i den ”syndige forretning.”³⁹⁸

5.2.2 Kultur

Istad skrev ofte i negative ordelag om lokalbefolkningens kultur og religion. Det gjaldt blant annet kortspill og den store oppslutningen, som den kinesiske teaterkulturen hadde:

Aa, hvor ofte jeg har været ’harm i min aand’, siden jeg kom til Kina, ved at se og høre paa dette spektakel lige udenfor stationsmuren og ellers på mange steder ude i byen. Mænd og kvinder, gamle og unge kan staa sammenpakket som sild i tønne time efter time og se paa dette elendige tøv.³⁹⁹

Vel 25 år senere, i 1937, ble den kinesiske teaterkulturen igjen omtalt av Istad. Denne gang skrev hun: ”I disse dager har et teaterfølge slått op sine ’stillas’ utenfor byporten her, og tusener av menn, kvinner og barn er kommet for å se på. Kvinner og barn sitter som regel i oksevogner. Å, ja, en del kvinner spaserer også. De reiser både en og to norske mil for å se.”⁴⁰⁰ Dette skiller seg klart ut fra hva hun skrev 25 år tidligere. I motsetning til den forrige

³⁹⁴ Istads dagbok 1938:86. NLM-arkivet, hovedkontoret

³⁹⁵ ”Kineseren” nr 20, 1917: ”Fra det daglige liv”

³⁹⁶ Istads dagbok 1935:53. NLM-arkivet, hovedkontoret

³⁹⁷ ”Kineseren” nr 5, 1923: ”Fra forbundets missionsmark”

³⁹⁸ ”Kineseren” nr 21, 1931: ”Fra utpostene”

³⁹⁹ ”Kineseren” nr 6, 1912: ”Fra Kina”

⁴⁰⁰ ”Utsyn” nr 20, 1937: ”Skygger”

artikkelen virker Istad nå til å være litt fascinert av den enorme interessen kineserne hadde for teater. Kanskje hadde en holdningsendring funnet sted. Nå forstod hun innholdet i teaterstykkene, og kanskje var de ikke så moralsk ødeleggende, som hun i utgangspunktet hadde trodd?

En mørkere side av kinesisk kultur, var det store omfanget av barnedrap. I artikkelen ”I bygder og landsbyer” i ”Kineseren” het det: ”Det er vanskelig å treffe en mor som har hatt flere barn uten å ha drept noen av dem, her ute på landet. Å ja, inne i byen også!”⁴⁰¹ Denne artikkelen, som ble skrevet så sent som i 1933, er dessverre en av de få som omtaler dette fenomenet.

Istad kom også inn på lokalbefolkningens religiøse praksis. Samtidig som Istad var kritisk til deres religioner, ble lokalbefolkningen ofte fremstilt som tvilende til sin egen religiøse praksis. I artikkelen ”Blant hedninger” fra 1915 het det: ”Hvis der ikke kommer regn nu snart, saa blir hveten ødelagt,’ bemerket Vang. ’Dere ber vel til avguderne om regn nu?’ spurte jeg. ’Aa det hjælper ingenting.’ ’Hvorfor ber dere da, naar det ikke hjælper?’ (...) det er en skikk,’ svarte Vang med et smil.”⁴⁰² Helt annerledes var det med kristen tro og bønn ifølge Istad:

To kvinner som før har hørt om Gud, kom en dag til bibelkvinnen og bad oss komme og be for en syk mann som syntes å være døden nær. ’Ja, hvis dere vil kaste ut avgudene, skal jeg komme?’ Den ene gikk straks og rev ned kjøkkenguden i den syke manns hjem (...) Hedningene blev redde: ’Hvad vil ikke nu komme over oss, når vi kaster gudene?’ Mannen blev frisk.⁴⁰³

Selv om Istad formidlet et negativt bilde av lokalbefolkningens religion, viste hun likevel i ett tilfelle forståelse for deres religiøse praksis. I artikkelen ”Fra Kina” trakk hun paralleller mellom kinesernes- og mange nordmenns religiøse praksis, og at de begge var et resultat av menneskers indre uro:

Kommen et stykke til, ser vi en mængde smaa tuer – det er grave. Se, der holder en paa at brænde papir udenfor en grav! Stakkars hedninger, – alle de narrestreger, de holder paa med

⁴⁰¹ ”Kineseren” nr 47-48, 1933: ”I bygder og landsbyer”

⁴⁰² ”Kineseren” nr 29-30, 1915: ”Blant hedninger”

⁴⁰³ ”Kineseren” nr 12-13, 1932: ”Opplevelser i kvinne-arbeidet”

for at faa sig selv og andre til at tro, at det skal gaa bra efter Døden! Men er det ikke slig hjemme i Norge ogsaa kanske, om end i en anden form? Hvor mange gaar ikke i kirke, gaar 'til alters', giver til missionen for at stille den indre uro tilfreds – og for, at det skal gaa bra!⁴⁰⁴

5.2.3 Leveforhold

Istad skrev relativt ofte om kinesernes levevilkår, blant annet om de hygieniske- og sanitære forholdene som de levde under. I artikkelen ”Fra det daglige liv” skrev hun om hvor skittent og fælt det var hos de fleste kinesere.⁴⁰⁵ I tillegg til å være skittent bar rommene preg av lite luft og høy fuktighet.⁴⁰⁶ Om luftforholdene ute skrev hun: ”Jaja, vi skal ikke snakke for høit om frisk luft her i byen; men naar vi kommer saa langt som paa bymuren, saa er det ganske bra.”⁴⁰⁷ Nesten tretti år senere, i 1938, hadde ikke de sanitære forhold bedret seg nevneverdig. Etter et kort opphold i Kanton het det: ”Baater laa tæt i tæt, indklæmt iblant søppel og avfald med så skiddent vand, at jeg har aldrig seet så ille med skit.”⁴⁰⁸ ”Kineserens” lesere fikk også innblikk i hvor trangt folk bodde: ”Væggene imellem naboens rum er bare bambustrimler med paaklistret papir, og der er mange huller, saa det er frit for aa kike og jeg ser mange sorte øine borti hullerne.”⁴⁰⁹

Selv om landet hadde vært utsatt for sultkatastrofer tidligere, var det først i 1929 at Istad nevnte dette temaet. I artikkelen ”Åpne døre for evangeliet” het det om forholdene rundt Künchow: ”[D]et er hjerteskjærende å høre om hungersnøden ikke svært langt ifra oss, og i Laohokow og her er også matvarer så dyre at her er nok mange rundt omkring som neppe tør spise sig mett.”⁴¹⁰ I dagboken ble også kinesernes mangel på mat omtalt: ”Det gjør mig hjertesyk å tenke på alle som har for lite mat.”⁴¹¹

Selv om Istad hadde vondt av sultne og fattige kinesere, var hun også opptatt av det hun så som deres åndelige nød. Etter å ha spurt en hestepasser om å få tale om Gud hadde hun fått til svar: ”’Ja, dette er nok den sanne lære, men hvem har tid? Vi er fattige, og nu er maten så skrekkelig dyr.’ Stakkars arme hedning!”⁴¹² At Istad mest av alt ønsket å skape ”åndelig nød”,

⁴⁰⁴ ”Kineseren” nr 4, 1910: ”Fra Kina”

⁴⁰⁵ ”Kineseren” nr 20, 1917: ”Fra det daglige liv”

⁴⁰⁶ ”Kineseren” nr 4, 1923: ”Fra forbundets missionsmark”

⁴⁰⁷ ”Kineseren” nr 4, 1910: ”Fra Kina”

⁴⁰⁸ Istads dagbok 1938:86. NLM-arkivet, hovedkontoret

⁴⁰⁹ ”Kineseren” nr 4, 1923: ”Fra forbundets missionsmark”

⁴¹⁰ ”Kineseren” nr 3, 1929: ”Åpne døre for evangeliet”

⁴¹¹ Istads dagbok 1932:8. NLM-arkivet, hovedkontoret

⁴¹² ”Kineseren” nr 11, 1929: ”Alt står i herrens hånd”

kom også frem i dagboken: ”Aa – må Gud få lov til å kaste sit lys ind i hjertene, og skape virkelig nød.”⁴¹³

Til tross for denne ordbruken er det ingen tvil om at Istad hadde vondt av kinesernes trange kår. I en av hennes siste artikler i ”Utsyn”, før hun reiste hjem i 1938, beskrev hun nøden som preget området i og rundt Laohokow. Røvere hadde herjet, samtidig som en flom hadde ødelagt avlinger, hus og hjem. I den forbindelse het det: ”Jeg har sett kvinner sitte på stenhauger – det som før var deres hjem – og gråte. – – Jeg hadde mest trang til å gråte med dem.”⁴¹⁴

Kinesernes sult, fattigdom og lidelse var så stor, at Istad ofte hadde vanskelig for å videreformidle det til misjonsvennene hjemme i Norge. I formidlingen tok hun, som mange andre misjonærer, i bruk bibelvers. I artikkelen ”Ilde medfarne” het det:

Det er enkelte skriftsteder jeg forstår litt bedre efter at jeg har været ute på missionsmarken i disse 15 år. Også denne underlig sande beskrivelse: ’ilde medfarne og forkomne’ forstaar jeg bedre. Hvor vi går, og hvor vi reiser der ute, træffer vi daglig slike som åndelig og legemlig er ’forkomne og ilde medfarne’. (...) Men missionsvenner – også vi må ’se’, også vi må få kjennskap til hedningenes ulykkelige kår, før vi kan ’ynkes’ slik at vi *gjøre* noget for dem. Med rette er det sagt at ’uvidenhet’ er missionens værste fiende.”⁴¹⁵

En medvirkende årsak til sulten i landet mente Istad var opiumsbruken. Om to familier som var fattige, og som derfor hadde vanskelig for å skaffe mat, het det: ”Deres menn røker opium, begge to, og da går jo alt som skulde være til mat, til opium.”⁴¹⁶ I samme artikkel kom det frem at opiumen hadde grepet så om seg at det var rent uhyggelig. At utbredelsen av opium var stor kom også frem i en artikkel et år tidligere. I forbindelse med et planlagt kvinnekurs het det:

Men det ser ikke håpefullt ut, mest av den grunn at opiumen blir så tidlig moden i år. Og den fordervende gift dyrkes i slik en mengde heromkring, at det er forferdelig å se. Jeg måtte si: ’Arme Kina!’ mange ganger i går, mens jeg satt på eselryggen, og så utover disse store

⁴¹³ Istads dagbok 1933:13. NLM-arkivet, hovedkontoret

⁴¹⁴ ”Utsyn” nr 4, 1938: ”Si at vi lever vel”

⁴¹⁵ ”Kineseren” nr 37, 1925: ”Ilde medfarne”

⁴¹⁶ ”Kineseren” nr12-13, 1932: ”Opplevelser i kvinne-arbeidet”

opiumsåkrer.⁴¹⁷

5.2.4 Borgerkrig og røverherjinger

Under revolusjonen i 1911-1912 befant Istad seg i Yünyang. Ut fra en artikkel i ”Kineseren” virker byen til å ha vært lite berørt av urolighetene. Folk var likevel engstelige for hva fremtiden ville bringe: ”Utover høsten og vinteren var det den ene dag værre end den anden med rygter om, at saa og saa mange hundrete mand [opprørere] var paa vei hit. Folk ute paa gaten var svært opskræmt, og vi visste ofte ikke, hvad vi skulde tro.”⁴¹⁸ Neste gang Istad omtalte borgerkrigene som herjet landet, var først i 1929. I likhet med Samset opplevde hun krigen mellom Feng Yuxiang og Chiang Kai-shek på nært hold. Istad, som da jobbet på misjonsstasjonen i Sichwan, skrev om de virkninger krigen hadde på dagliglivet:

Nu siste mandag kom en flyvemaskin over byen her, og da kvinnene og pikene aldri på så nært hold hadde sett noget slikt før, vilde de alle ut og se. Uten å ane flyvenes onde hensikter, kom det for mig: du skal rope dem inn – og et øieblikk efter høres det uhyggelige smell av bomber som blev kastet ned, den ene ved nordøstre hjørne av byen, ikke svert langt fra misjonsstasjonen.⁴¹⁹

To dager senere ble misjonsstasjonen direkte berørt. Kai-shek og hans regjeringssoldater hadde angrepet byen. Etter at en av granatene hadde eksplodert like utenfor misjonærboligen, skrev Istad: ”Hele huset rystet og alle vindusruter knustes på den siden.”⁴²⁰

I samme periode skrev Samset en artikkel i ”Kineseren” hvor han omtalte forholdene som da rådet på misjonsmarken. Her kom det frem at Sichwan, hvor Istad oppholdt seg, hadde hatt ”en svær tid”. Feng Yuxiangs soldater hadde prøvd å okkupere misjonsstasjonen. I tillegg hadde byen vært plaget av omfattende bombing fra regjeringstroppenes side.⁴²¹

Som med Samset, omtalte Istad kommunistene i utelukkende negative vendinger. Etter et besøk i Künchow skrev Istad om alminnelige bønder som kom bærende på gevær og kniver med rødmalte skaft eller røde sløyfer på. Om bakgrunnen til deres væpning het det: ”Det var gammelt hat som var anledning til krigen, sa folk. Det er grusomt hva hat kan utrette i dette

⁴¹⁷ ”Kineseren” nr 21, 1931: ”Fra utpostene”

⁴¹⁸ ”Kineseren” nr 8, 1912: ”Fra Yünyang”

⁴¹⁹ ”Kineseren” nr 1, 1930: ”Blant kinesiske kvinner”

⁴²⁰ ”Kineseren” nr 1, 1930: ”Blant kinesiske kvinner”

⁴²¹ ”Kineseren” nr 2, 1930: ”Fra misjonsmarken”

land.”⁴²²

Sommeren 1931 skrev Istad om kommunistenes mislykkede angrep på Yünyang (se side 72). Hun mente retretten skyldtes hjelp fra høyere makter. Kommunistene hadde nemlig sett en ekstra mur rundt byen, som i tillegg hadde vært bevoktet av ”noen svært høie” menn (engler). Ifølge Istad var det kommunistene selv som hevdet dette, og spredte nyheten videre til lokalbefolkningen. Først neste dag hadde Istad og hennes kolleger fått vite hva som hadde skjedd.⁴²³

I den samme artikkelen i ”Kineseren” ble Künchow omtalt. Sistnevnte by hadde også blitt angrepet av kommunistene. Istad var opprørt over forholdene og gjerningsmennene:

Det var et trist syn å se igjen Künchow misjonsstasjon, og forresten trist å se byen, og folket, de få som var der. Vi visste jo litt om alt blod som hadde flytt, alle de rike som var blitt drept. Og vi visste også at folket, våre naboer og andre, hjalp kommunistene med å knuse og ødelegge og bære bort de av våre ting som de fant nytte i (...) Stakkars kinesere! Det er sårt å tenke på at mange av disse unge gutter og piker, som går med kommunistene, de er utgått fra misjonsskoler, og kjenner ’Guds vei’.⁴²⁴

Røvervesenet ble omtalt med jevne mellomrom. Den mest dramatiske hendelsen fant sted våren 1914, da ”Hvite ulv” angrep Laohokow. Etter flere timers skuddveksling hadde de lokale myndighetene kapitulert og røverne hadde kommet inn på Liangigai misjonsstasjon, hvor Istad befant seg: ”Ind kom de fort, og vi alle 3 fik en geværpipe sat i mot brystet, idet den ene sa: ’Kom straks frem med deres børser og ammunition – hvis ikke, skyter vi eder paa flækken.’”⁴²⁵

Istad og doktor Tønnes Frøyland fikk etter hvert ordre om å bli med røverne. Sammen fikk de i oppdrag å ta seg av sårede røvere. Senere på dagen ble de frigitt. Røverne hadde imidlertid ikke forlatt byen, og på vei fra et besøk hos den skuddskadete misjonæren Ole Mikkelsen Sama møtte Frøyland to røvere som skjøt ham ned. En kule traff hodet, mens den andre gikk

⁴²² ”Kineseren” nr 1, 1931: ”Prøv å takke – tross vanskeligheter”

⁴²³ ”Kineseren” nr 28, 1931: ”Herren gjør alt det han vil”

⁴²⁴ ”Kineseren” nr 21, 1931: ”Herren gjør alt det han vil”

⁴²⁵ Istads brev 1914. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

gjennom brystet. Tønnes Frøyland døde der og da, 34 år gammel.⁴²⁶

Ti år senere var Istad nok en gang vitne til røvernes plyndringer og ødeleggelser. I artikkelen ”Smaatræk fra arbeidet” i ”Kineseren” het det:

Jeg har ikke vært her siden Laoyang-ren og hans røverhorder besøkte byen i fjor høst. Da jeg nu gikk gjennom gaten og saa de sorte mure og vægge som stod igjen med et og andet lite hus, eller straahus indimellem, saa var det som ruinerne talte til mig og sa: ’Se djævelens gjerninger’. Tænk, alle disse gode og efter kinesisk skikk vel opbyggede huse, brændt til aske, og takstenene smuldret i millioner av smaabiter som laa der i dynger! Og saa tænke paa de mange tusinder av menneskeliv som gikk, bare paa nogen faa timer.⁴²⁷

I dagboken og brevene til Brandtzæg ble det også formidlet et bilde av grusomme røvere. Men her ble røverne i større grad fremstilt som en trussel for misjonen: ”Tilsynelatende ialfald er det en stor hindring for missionsarbeide dette med all ’røverpakket’ og det som dermed følger.”⁴²⁸ Mens det i dagboken het: ”Lite eller ingenting har blitt gjort ved utstasjonen i høst. Røvere – og regn – alle soldater er tatt til fronten.”⁴²⁹

5.2.5 Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere

Det var sjeldent Istad formidlet bilder av kinesernes fremmedfrykt og fremmedhat. Selv om kineserne var skeptiske til Istad, var det sjeldent hun ble utsatt for direkte trakassering. I artikkelen ”De hvite marker” fra 1919 het det: ”Så snart vi aapner, stanser mange op, ser rent skrækslagne paa os. Dette er folk som kommer ind fra landet og mange har ikke seet en vesterlending før.”⁴³⁰ I et brev til Brandtzæg skrev hun også om skeptiske kinesere, men at dette hadde endret seg etter hvert som de hadde blitt kjent med henne.⁴³¹ I ett tilfelle følte likevel misjonæren et dyptliggende hat og det var i forbindelse med ”Hvite ulvs” plyndring av Liangigai misjonsstasjon: ”Røvere – mest med stygge ansigter fylgte hver sin plads og da de saa os, skrek de og raabte med stygge navne, deriblandt ’udenlandsk djævel’.”⁴³²

⁴²⁶ Istads brev 1914. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011 og Tiltnes 1946:149-150

⁴²⁷ ”Kineseren” nr 43, 1924: ”Smaatræk fra arbeidet”

⁴²⁸ Istads brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

⁴²⁹ Istads dagbok 1937:75. NLM-arkivet, hovedkontoret

⁴³⁰ ”Kineseren” nr 41, 1919: ”De hvite marker”

⁴³¹ Istads brev 1913. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

⁴³² Istads brev 1914. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db 0011

Trakassering av kristne kinesere ble ikke nevnt av Istad før i 1931.⁴³³ To år senere het det i en artikkel i "Kineseren": "Hun må tåle hån og spott fra naboer og slektningene, men det er en felles lidelse for alle troende her. Hun smiler alltid når hun nevner dette, og sier: 'Slik var også jeg – jeg spottet andre troende i min formørkede tilstand.'"⁴³⁴ I dagboken skrev hun også om en kristen kvinne som ble utsatt for trakassering: "Hun vilde gjerne komme til møtene, men tør ikke for folkesnak. Ak hvor mange lænker Satan har fått til."⁴³⁵

5.2.6 De kinesiske kvinnene

I sitt virke hadde Istad mye omgang med kinesiske kvinner. Dette kom klart frem både i artiklene, dagboken og brevene som hun sendte. Bildene som ble formidlet av kvinnenes posisjon i samfunnet, var ofte av negativ karakter. Dette gjaldt blant annet kvinners fotbinding. Allerede i 1910 skrev Istad en artikkel i "Kineseren" som omhandlet denne tusen år gamle tradisjonen. Her gav hun et bilde av kinesiske kvinners fascinasjon av vestlige kvinners "store føtter".⁴³⁶ Ifølge Istad var store føtter et nesten ukjent fenomen for de kinesiske kvinnene.

I 1915 skrev Istad en ny artikkel i "Kineseren" om fotbinding, hvor også mennenes forhold til fotbinding ble omtalt. En gruppe menn hadde sett Istads føtter og spurt: "'Er det ikke en mand da? (...) Nei, det er en kvinde. I utlandet har alle store føtter.'"⁴³⁷ Slik Istad fremstilte det, var det frastøtende for mennene å se hennes "normale" føtter. I så fall blir det mer forståelig at de kinesiske kvinnene fortsatte med bundne føtter, til tross for et forbud som trådte i kraft i 1902, og smertene som bundne føtter må ha medført.⁴³⁸

I 1917 nevnte Istad en kvinne som hadde fått føttene sine løst opp. I artikkelen "Fra det daglige liv" het det: "Selv om de har været løste nu i mange aar saa er de jo en del forkrøblet av at de var bundne engang. Men hun er flink til at gaa."⁴³⁹ Etter dette gikk det mange år før Istad igjen nevnte fotbinding. I 1929 skrev hun om en kvinne og hennes to døtre. Her kom det frem at jentene hadde "normale" føtter, i motsetning til moren.⁴⁴⁰ Ifølge Istad var det ofte

⁴³³ "Kineseren" nr 21, 1931: "Fra utpostene"

⁴³⁴ "Kineseren" nr 47-48, 1933: "I bygder og landsbyer"

⁴³⁵ Istads dagbok 1934:32. NLM-arkivet, hovedkontoret

⁴³⁶ "Kineseren" nr 4, 1910: "Fra Kina"

⁴³⁷ "Kineseren" nr 18, 1915: "Blant hedninger"

⁴³⁸ Simensen 2007:190

⁴³⁹ "Kineseren" nr 20, 1917: "Fra det daglige liv"

⁴⁴⁰ "Kineseren" nr 11, 1929: "Alt står i herrens hånd"

kristne som fikk føttene løst opp.⁴⁴¹ At mange kvinner forstsatte med fotbinding, kom frem i en artikkel i ”Kineseren” i 1932: ”De gamle hedenske skikker er helt ubrutte. Sjeldent kan en se en kvinne ute på gaten, og yderst få har løst de bundne ben.”⁴⁴²

En annen kinesisk tradisjon som opptok Istad, var tvangsekteskap. I artikkelen ”Ilde medfarne” i ”Kineseren” refererte Istad en ung kvinnes historie på dette området:

Jeg blev forlovet som liten pike, visste lite eller ingenting om mine svigerforældre eller min vordende mand, før bryllupsdagen, da jeg blev hentet dertil i stol. Mine svigerforeldre var yderst fattige (...) Men jeg hadde det godt hos dem, d.v.s. jeg fik mat hver dag, og de slog mig ikke. Der gikk nogen få år, men den ’etterlængtede søn’ kom ikke – vi var barnløse. På grund herav fik min svigermor mer og mer imot mig. En dag siger min mands bror til mig: ’Nu kan du få ta dig en tur, og følge mig ut på landet til nogen slegtninger.’ (...) Nu går dette grusomme op for mig, at jeg er solgt for å være hustru nr. 2 til en ældre mand her i huset, og så narret hit på denne måte. Jeg begynner å storgråte – ja, skrike, men det bevæger seg ingen til medlidenhet. Jeg hopper i sinne, jeg forsøker å få dørene op, men alt uten nytte.⁴⁴³

I samme artikkel ble evangeliets manglende utbredelse brukt som forklaring på den kvinnelige undertrykkingen som fant sted: ”I alle land, hvor evangeliet ikke er kjendt og trodd, er det *kvindene* som er de mest ynkværdige rent utad set da. – De er undertykte, de får ikke stå på sin ret, om de har nogen.”⁴⁴⁴ I artikkelen ble det likevel presisert at ikke alle kinesiske kvinner ble like ille behandlet. Det fantes kvinner som ikke stod i fare for å bli solgt, samtidig som det også var kinesere som var glad i sine døtre og svigerdøtre.⁴⁴⁵

Kinesiske kvinner led også i forhold til barn som de mistet eller ikke klarte å forsørge. I 1921 skrev Istad i ”Kineseren” om en kvinne som ønsket å gi fra seg sitt 14 dager gamle pikebarn, som hun ikke klarte å forsørge. I denne artikkelen, som var basert på Istads egne dagboknotater, ble også en annen kvinnes historie gjenfortalt:

Ikke langt fra vort hjem var der en fattig familie. Da moren ikke hadde mer mat til at gi sine 2 barn, og ikke orket at gaa ut som tigger, bestemmer hun sig til at ta livet av sig. Hun laver

⁴⁴¹ ”Kineseren” nr 1, 1931: ”Prøv å takke – tross vanskeligheter”

⁴⁴² ”Kineseren” nr 12-13, 1932: ”Oplevelser i kvinne-arbeidet”

⁴⁴³ ”Kineseren” nr 37, 1925: ”Ilde medfarne”

⁴⁴⁴ ”Kineseren” nr 37, 1925: ”Ilde medfarne”

⁴⁴⁵ ”Kineseren” nr 37, 1925: ”Ilde medfarne”

nogle smaa kaker av jord og gir barna, samt litt varm aske og nogle gløder, og bad dem steke 'kakene' og spise. Hun sa saa: 'Dere maa ikke rope paa mig, barn, for jeg gaar ind og lægger mig til at sove'. – Om en liten stund kommer faren hjem. 'Hvor er eders mor'? spør han. 'Hun gav os kaker som vi nu steker og skal spise og hun gikk ind for at sove litt'. – Faren aner uraad, og glytter ind i soverummet hvor moren henger – død.⁴⁴⁶

Ifølge Istad ble unge piker ofte utsatt for vold og verbal utskjelling: "Stakkars smaapiger i Kina, de har det ikke alltid saa godt! Skrub og slag, uvenlige og stygge ord, – ja, det faar de nok i overflod; men jeg frygter for, at de faar lidet af det modsatte."⁴⁴⁷ Istad tok samtidig opp jentenes manglende kunnskap og leseferdigheter.⁴⁴⁸ Det var heller ikke lett for de som faktisk kunne lese: "Denne unge søster, som forresten er meget begavet, har ogsaa lært å lese i år, og elsker sitt nytestamente. Hennes rette mor har revet det i stykker, under påskudd av at datteren hefter bort så meget tid med lesning."⁴⁴⁹

Samlet fremstilte Istad kvinnene som sterkt undertrykt i det området hun befant seg. Noen få kvinner ble likevel fremstilt som dominerende. Om en mann som ikke ville bli kvitt røkelsesskålene i huset het det: "Saa synes han kanskje det er bedre aa ha disse røkelsesskaaler m.m. op paa hylda, end aa lægge sig ut med kona, som vistnok er alt andet end en 'svak' karakter i sit slags."⁴⁵⁰

Et litt mer nyansert bilde hadde Istad av kvinnenes situasjon andre steder i landet. I alle fall skrev hun i dagboken om et kort opphold i Kanton, hvor kvinnene tok større del i mannsdominerte arbeid. De bar vann og bagasje, samtidig som de rodde og styrte båter. Det var også mange båter som kun var "bemannet" av kvinner.⁴⁵¹ Kanskje antydte Istad med dette at kvinnene i Kanton hadde større frihet og var mer selvstendige enn i området hvor hun selv holdt til.

⁴⁴⁶ "Kineseren" nr 22, 1921: "Nogen linjer fra min dagbok"

⁴⁴⁷ "Kineseren" nr 15, 1910: "Fra barnarbeidet"

⁴⁴⁸ Istads dagbok 1933:13-14. NLM-arkivet, hovedkontoret

⁴⁴⁹ "Kineseren" nr 47-48, 1933: "I bygder og landsbyer"

⁴⁵⁰ "Kineseren" nr 5, 1923: "Fra forbundets missionsmark"

⁴⁵¹ Istads dagbok 1938:85-86. NLM-arkivet, hovedkontoret

5.3 Drøfting og oppsummering

Istad formidlet et nokså mangfoldig bilde av Kina og kineserne. Hun omtalte således både folkekarakter, kultur, leveforhold og kinesernes skepsis til utlendinger. Mest skrev hun likevel om kinesiske kvinner og deres posisjon i samfunnet. Undertrykkelsen og diskrimineringen som de levde under må ha virket fjern og skremmende. Istad, som også kom fra et patriarkalsk samfunn, viste i hvert fall ingen tegn til gjenkjennelse. Særlig var Istad opptatt av fotbinding og tvangsekteskap. Istad gav her uttrykk for stor medlidenhet. Istad som selv var ugift, må ha følt det dypt krenkende å se kinesiske kvinner bli tvangsgiftet mot sin vilje.

Istad var ofte litt negativ i sin formidling. Dette kom kanskje mest til syne i hennes fremstilling av kinesisk tradisjonskultur og kvinnes posisjon i landet. Men også i forhold til religion var hun kritisk. For Istad var barnedrap og avgudsdyrking både fremmed og frastøtende, derav også den negative omtalen. I et tilfelle var hun likevel mer nyansert enn sine misjonærkolleger. I "Kineseren" var hun nemlig klar på at kinesernes religiøse praksis i likhet med den kristne, var et resultat av menneskers indre uro (se side 93-94).

Noen ganger var Istad tvetydig i sin omtale av Kina og kineserne. Her lignet hun på Peder Eikrem. Mest medlidende var hun ovenfor kinesernes sult og fattigdom. Dette kan skyldes at også hun, i likhet med Eikrem, kom fra en fattig familie og dermed hadde lettere for å sette seg inn i folks vanskelige livssituasjon. Samtidig var hun på slutten av sitt virke noen ganger oppgitt over hva hun oppfattet som materialistiske kinesere. En medvirkende årsak kan nok ha vært at hun var frustrert og oppgitt over at befolkningen etter så mange år fortsatt ikke tok imot hennes kristne budskap.

Med unntak av synet på teater (se side 92), er det vanskelig å se noen holdningsendring hos Istad. Folkekarakteren ble for eksempel omtalt i positive så vel som negative vendinger gjennom hele hennes misjonærvirke. Istads omtale var heller ikke preget av hvilke holdninger kineserne hadde til henne. Hvor hun befant seg, eller hvilke forhold som rådet i landet, synes heller ikke og hatt noen innvirkning på hennes omtale av kineserne. Det som derimot er påfallende, er hvor mye mer Istad skrev de siste årene av sitt virke. Dette gjaldt blant annet hennes omtale av leveforhold. Kinesernes matmangel ble for eksempel ikke nevnt før i 1929, mens borgerkrigene først ble behørig omtalt i 1929/1930.

Grunnen til at skrivelysten økte, kan være flere. Istad opplevde i løpet av årene at misjonærkvinnene fikk en sterkere posisjon i Kinamisjonsforbundet. Dette kan ha virket inn

på hva kvinnelige misjonærer kunne skrive om. Mens samfunnsmessige- og politiske forhold hadde vært forbeholdt mannlige misjonærer, ble det nok gradvis mer akseptert for kvinner å kunne skrive om dette. At Istad ble mer trygg på seg selv og kineserne kan også ha hatt innvirkning. Hun var etter hvert en av de mest erfarne misjonærene på feltet, og hadde derfor inngående kunnskap om land og folk. Dette kan ha gitt henne mer selvtillit til å skrive om forholdene som rådet i landet.

Selv om Istad skrev mer, var det fremdeles temaer hun sjelden berørte. Barnedrap ble for eksempel kun nevnt en gang, i 1933. Fremmedhat ble også nevnt i et svært begrenset omfang. Ifølge Istad var det skepsis, heller enn fremmedhat som misjonærene opplevde. At dette helst ble nevnt de første årene, er samtidig en indikasjon på at skepsisen var forbigående. Her er det likevel verdt å nevne at Istad ikke befant seg i Kina i 1927, da fremmedhatet var mest utbredt. Istad var da på hjemmeopphold i Norge.

Sykdom og helsemessige forhold ble heller ikke ofte omtalt. Med tanke på at Istad var sykepleier og hadde virket på sykehus, kan dette synes merkelig. Var det fordi sykdom og elendighet ikke lengre gjorde særlig inntrykk på henne? Som sykepleier hadde hun kanskje opplevd så mange tragiske skjebner at det etter hvert skulle mye til for å ryste henne?

Det Istad skrev i brev og dagbøker, var til forveksling likt det hun skrev i "Kineseren". Det fantes likevel ett unntak: Kvinnenes posisjon i landet. For selv om Istad gjentatte ganger omtalte deres håpløse situasjon i "Kineseren", var ikke dette et tema som ofte ble nevnt i hennes dagbok. Heller ikke i brevene som ble sendt til generalsekretær Brandtzæg ble kinesiske kvinners posisjon omtalt. En av grunnene kan ha vært at både Istad og Brandtzæg kjente til tradisjoner som fotbinding og tvangsekteskap, som hadde eksistert i flere hundre år. Kanskje hadde små forkrøplete føtter blitt en så naturlig del av hennes hverdag at hun ikke lengre tenkte over det? For "Kinesernes" lesere, derimot, må fotbinding og tvangsekteskap ha vært både spennende og eksotisk lesing.

I motsetning til Eikrem var ikke Istads dagbok av særlig privat karakter. Hun skrev for eksempel lite om personlige følelser eller problemer. Dette kan skyldes at deler av dagboken var ment for publisering. I 1921 skrev nemlig Istad en artikkel i "Kineseren" som het "Nogen linjer fra min dagbok". At hun ikke skrev i mer personlige- og følelsesmessige vendinger, kan også skyldes at Istad var en psykisk sterk kvinne. Brevene til Brandtzæg bar således ikke preg av angst eller uro. I stedet kunne hun i enkelte tilfeller fremstå som en fryktløs kvinne, som

ikke lot seg affisere av forholdene hun levde under. I et brev under ”Hvite ulvs” herjinger het det: ”Det var allerede i den tid saa uroligt og fuldt av røvere i Hupeh at det var ikke saa let for en kvinde at reise alene (...) [men] da jeg i disse aar har været saa heldig, at jeg ikke har været – ialfald meget nærvøs, eller ræd – saa tog jeg min kok med og reiste nedover.”⁴⁵² At hun virket som misjonær i 30 år, er også et uttrykk for at Istad må ha vært psykisk sterk.

⁴⁵² Istads brev 1914. NLM-arkivet, hovedkontoret. Db-0011

6.0 Sammenfattende drøfting og konklusjon

I dette avslutningskapitlet vil jeg sammenfatte og sammenligne hva de fire misjonærene jeg har undersøkt, skrev om Kina og kineserne. Jeg vil samtidig prøve å relatere dette til tidligere misjonsforskning. Hva var likt og hva var ulikt i misjonærenes formidling av land og folk, og hvilke fellestrekk og ulikheter finner vi i forhold til tidligere misjonsforskning?

Folkekarakter

Svein Tobiassen var i sin hovedfagsoppgave, *Kulturkollisjon. Norske misjonærs møter med Madagaskars innland 1867-1883* (1971), svært negativ og kategorisk i sin omtale av norske misjonærer og deres syn på gasserne. Blant annet hevder han at de ble omtalt som egoistiske, gjerrige, hykleriske og løgnaktige (se side 17).

Selv om også Engesland, Istad, Eikrem og Samset var negative til enkelte trekk ved kineserne, var kritikken mindre negativ og ensidig enn den som kom frem hos Tobiassen. Noe av dette kan skyldes at kineserne var mer ansette og respekterte enn folkeslagene i Afrika. Misjonsforskerne Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie (2008) hevder således at land som Kongo og Kamerun ble rangert lavere enn Kina.⁴⁵³ Ett av Samsets reisebrev synes å være preget av dette. I hans omtale av srilankere kom det frem holdninger som hverken han eller de andre misjonærene hadde til Kina og kineserne (se side 62).

De fire misjonærenes formidling av Kina og kineserne bar likevel noen ganger preg av et ”rasistisk islett”, som Lisbeth Mikaelsson benevner det i *Kallets ekko* (2003). Blant annet ble befolkningen av og til omtalt som usiviliserte, tyvaktige og urenlige. Å forklare kinesernes negative egenskaper ut fra deres ”hedenske” bakgrunn var også felles for tre av misjonærene (Engesland, Istad og Samset). I omtalen av den kinesiske folkekarakter finner vi likevel bare ett negativt karaktertrekk som alle tilla kineserne. Det var deres *løgnaktighet*. Selv om dette var mest fremme i deres første år som misjonær, virker de til å ha vært av samme oppfatning også senere i sitt virke.

Denne oppfatningen av løgnaktige kinesere kan i noen grad ha vært et resultat av deres pietistiske bakgrunn og et sterkt fokus på det åttende bud (”Du skal ikke lyve”). Samtidig er det klart at dette var et syn på kineserne som mange i samtiden delte. Et eksempel er et kjent leksikalsk verk i disse årene, *Salomonsens konversations leksikon* (1922), der det også het at

⁴⁵³ Nielssen og Hestad Skeie 2008:16

kineserne var løgnaktige.⁴⁵⁴

Når det gjelder positive trekk ved den kinesiske folkekarakter, roste Eikrem kinesernes påholdne og sparsommelige livsstil. Det siste står i sterk kontrast til nevnte leksikon, der denne siden ved kineserne ble karakterisert som gjerrighet og sett på som utelukkende negativ.⁴⁵⁵ Istad på sin side skrev positivt om kineserne på landsbygden. Samset var også positiv til kineserne, men på en mer selektiv måte: Folk i Honan fikk mye ros, mens det motsatte ofte var tilfelle for Hupeh-folket. I tillegg synes Samsets omtale å være sterkere preget av perioden det ble skrevet i. Felles for alle misjonærene var at den positive omtalen toppet seg i forbindelse med urolige tider og hjemreiser til Norge. Mest påfallende er dette for Eikrem, som i dagbok og brev uttrykte både respekt og varme følelser ovenfor folket han levde iblant.

For Eikrem er det ellers tydelig at det skjedde en utvikling over tid, fra en skeptisk til en mer positiv holdning. Dette er i tråd med Seija Jalagin (2002), som hevder at misjonærer i Japan endret sine holdninger etter hvert som de lærte folket og kulturen å kjenne. En slik holdningsendring over tid synes ikke å ha skjedd hos de tre andre misjonærene. For Istad er det likevel påfallende hvor mye mer hun skrev om Kina og kineserne etter som årene gikk, ikke minst i ”Kineseren”. Grunnene til det kan være flere, både at kvinnelige misjonærer generelt skrev mer i misjonsbladene, og at Istad etter hvert ble en svært erfaren kinamisjonær. Engesland, som fikk relativt få år som misjonær før hun døde, skrev til sammenlikning mye mindre.

I forbindelse med bygningsarbeid på misjonsstasjonene nevnte Eikrem og Samset ofte de kinesiske arbeiderne. Lisbeth Mikaelsson mener misjonærene i mange tilfelle var kritiske til lokalbefolkningens arbeidsinnsats. Også Elisabeth Eide hevder i *Vårt skjeve blikk på kineserne* (1995), at kinesisk arbeidsmoral som oftest ble omtalt i negative vendinger (– selv om mange festet seg ved deres flid).⁴⁵⁶ Når det gjaldt Eikrem, omtalte han i begynnelsen arbeiderne utelukkende negativt. Da han senere skiftet arbeidslag, fikk han et mer positivt syn. Samset på sin side hadde mye godt å si om de kinesiske arbeiderne. Blant annet forklarte han velstanden i Lushan ut fra en arbeidsom og flittig befolkning. Arbeidere som han selv brukte på misjonsstasjonen, ble derimot omtalt i negative vendinger.

⁴⁵⁴ Blangstrup 1922:863

⁴⁵⁵ Blangstrup 1922:863

⁴⁵⁶ Eide 1995:149

Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie fremhever i sin artikkel, at de utenlandske misjonærene gjerne beskrev lokalbefolkningen i både positive og negative termer.⁴⁵⁷ En slik ambivalent eller tvetydig holdning er også noe av det mest karakteristiske for de fire kinamisjonærene som jeg har undersøkt. Det gjelder både artikler de skrev i ”Kineseren”, i dagbøkene, i brev og i misjonsbøkene som de skrev i ettertid. Mest ros fikk utvilsomt de kristne kineserne. Selv om deres åndelige liv til tider ble omtalt i litt stakkarslige vendinger, var misjonærene positive til deres menneskelige egenskaper. Unntaket var Samset og i noen grad Eikrem, som i enkelte brev til generalsekretær Brandtzæg uttalte seg kritisk til de kristne i henholdsvis Laohokow og Tengchow (se side 39 og 65).

Kultur

Elisabeth Eide hevder at protestantiske misjonærer viste liten interesse for den kinesiske kulturen (se side 27). Dette stemmer i noen grad med mine funn. For selv om misjonærene gikk inn på kultur, religioner og tradisjoner i Kina, var omfanget og innholdet svært varierende. Minst om slike tema skrev Engesland. En av de få tingene hun nevnte, var et bryllup hun var vitne til. Engesland gav her et lystig og til dels komisk bilde av situasjonen.

Istad skrev blant annet om kinesernes fascinasjon for teater og kortspill, som hun i hvert fall i de første årene tydelig mislikte. Eikrem og Samset hadde heller ikke mye til overs for den kinesiske teaterkulturen. Elisabeth Eide skriver at det kinesiske teatret gjorde et sterkt inntrykk på de fleste utlendinger som besøkte landet. Ifølge Eide ble kulturkonflikten på dette området ekstra sterk, og hun mener beskrivelsene som finnes om dette, forteller mye om hvordan man betraktet kinesisk kultur overhodet.⁴⁵⁸ Når de norske misjonærene var så negative, må det også forstås ut fra deres pietistiske bakgrunn, der kortspill og teater ble sett på som synd.

Eikrem var den som kom inn på flest sider av kinesisk kultur. I tillegg til teatertradisjonene gjaldt dette blant annet bryllupstradisjonene og det kinesiske nyttår. Eikrem var klar over den store avstanden mellom vestlig og kinesisk kultur, som han på noen områder så som et hinder for misjonsarbeidet. I mange tilfelle var han likevel svært forståelsesfull for det han så og opplevde. Eikrems interesse og refleksjoner over kinesisk kultur, står således i motsetning til

⁴⁵⁷ Nielssen og Hestad Skeie 2008:16

⁴⁵⁸ Eide 1995:141

hva Elisabeth Eide skriver; at misjonærene var lite villige til å sette seg tilstrekkelig inn i landets kultur.

Selv om Eikrem var kritisk til deler av kulturen, understreket han at Kina var et rikt kulturfolk som fortjente en ”fremragende plads blant verdens store og mægtige” (se side 40). Her var han helt på linje med *Salomonsens konservations leksikon* (1922): ”Kineserne har uafhængig af de vestlige kulturcentra udviklet en meget høj kultur, saa at de paa fl. omraader har kunnet være Europæernes lærere.”⁴⁵⁹

Slike oppfatninger finner vi lite av hos de tre andre misjonærene. På den andre siden skrev de heller ikke mye om forhold som vestlige misjonærer nødvendigvis måtte oppfatte som mørke sider ved kinesisk kultur, så som den gamle skikken med fotbinding, flerkoneri, barnedrap og henrettelsesmetoder. Barnedrap, for eksempel, ble bare omtalt av Istad og Eikrem, mens fotbinding kun ble omtalt av førstnevnte. Dette går imot det Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie skriver; at norske misjonærer ofte la stor vekt på skikker, ritualer og tradisjoner som de selv oppfattet som barbariske og grusomme (se side 26).

Kildemessig ble de kulturelle aspektene ved Kina helst nevnt i artikler i ”Kineseren” og i bøkene som misjonærene skrev. For misjonsfolket hjemme i Norge må mye av dette ha vært både spennende og eksotisk lesning. Dette kan kanskje forklare at kulturen fikk så pass mye plass i publisert materiale.

Leveforhold

Jean-Paul Wiest skriver i artikkelsamlingen *United States attitudes and policies toward China* (1990), at katolske misjonærer ofte gav et uriktig og altfor positivt bilde av kinesernes leveforhold. Lars Österlin (2005), derimot, hevder at svenske misjonærer formildet et dystert bilde av leveforholdene i Kina. Bildet som de norske kinamisjonærene gir, er i overensstemmelse med Österlin. Spesielt gjaldt dette Eikrems inngående beskrivelse av matmangel og hungersnød. Eikrems fremstilling på dette området er empatisk og medlidende, selv om han enkelte ganger også uttrykker frustrasjon over Kina som ”materialismens land”. At mange misjonærer så på kineserne som materialistiske, blir også fremhevet av Charles H. Weber i en annen artikkel i artikkelsamlingen som er nevnt ovenfor.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Blangstrup 1922:863

⁴⁶⁰ Weber 1990:40

Istads beskrivelse av levetilstand kan minne om Eikrems. For seg om også hun klagde over hva hun så på som materialistiske kinesere, var hun ofte medlidende i sin omtale. Empati og medfølelsen hos disse kan nok ha med deres egen oppvekst å gjøre. Bedre enn misjonærer som vokste opp i større velstand, kunne de sette seg inn i de vanskelige forholdene som mange kinesere levde under. Samtidig var kineserne vesentlig verre stilt. Det kan være forklaringen på at de aldri sammenlignet levetilstandene i Kina med hva de selv opplevde under oppveksten i Møre og Romsdal.

Samset berørte ofte de samme temaene som Istad og Eikrem, men ikke med samme innleving og empati. Dette kan skyldes at Samset ikke førte en privat og på mange måter utleverende dagbok, slik Eikrem og Istad gjorde. Det kan også være at matmangel og sult ikke var like fremtredende i de områdene av Kina hvor Samset befant seg. I tillegg var Samset en mer robust personlighet enn den følsomme Eikrem. Å forklare Samsets til tider nøkterne, litt upersonlige stil ut fra psyke, er likevel problematisk. Istad viste nemlig minst like stor mental styrke i mange situasjoner, men hun skrev altså på en annen måte.

Engeslands omtale av levetilstand kjennetegnes først og fremst av kontrasten mellom misjonsstasjonen og det kinesiske hjem. Det samme sier Lisbeth Mikaelsson i en artikkel om kinamisjonæren Hanna Holthe og en skole som hun drev: ”Rensligheten og ordenen ved skolen fremtrer i skarpt relieff til rot og gjennomgående skittenferdighet i kinesiske hjem.”⁴⁶¹ I tillegg til kontrasten mellom misjonsstasjon og hjem mente Engesland at elevene fikk bedret sine levetilstand ved å bo på misjonsstasjonen. Dette er noe Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie påpeker i sin artikkel (2008); at misjonsfortellinger ofte hadde et bestemt mønster, hvor et barn eller en kvinne, som etter å ha møtt en evangelist eller misjonær fikk bedret sine levetilstand.⁴⁶²

Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie skriver også at misjonærer ofte formidlet et bilde av folks nød og elendighet som en bevisst misjonsstrategi: ”Ellers ville det jo ikke være behov for misjon, eller misjonærenes og misjonsvennenes giverglede og selvoppgifter.” (se side 28). Også Lars Österlin hevder at misjonærene skrev for å oppnå økonomisk støtte blant folket hjemme i Sverige.

Dersom det var slik, burde formidlingen av sult og nød være mer fremtredende i publisert

⁴⁶¹ Mikaelsson 2003:173

⁴⁶² Nielssen og Hestad Skeie 2008:16-17

materiale (misjonsblad og bøker) enn i private brev og dagbøker. I det materialet som her er gjennomgått, er det ingenting som peker i den retning. Eikrem, for eksempel, skrev mer om kinesernes nød i dagboken enn i "Kineseren". Den omfattende hungersnøden i 1911-1912 ble således kun nevnt i brev og dagboknotater. Slik sett virker beskrivelsene av nøden mer som et utslag av empati og medlidenhet enn som et virkemiddel for å skaffe økonomiske midler til misjonsarbeidet.

Marianne Gullestad peker på en annen side ved misjonspublikasjonene, at misjonærene lot være å utlevere sin egen hjelpeløshet når de møtte problemer. Det synes å ha vært tilfelle for Samset i hans første tid i Neihsiang: Mens han i "Kineseren" var opptatt av kinesernes karaktertrekk og "hedenske" atferd, fortalte brevskrivningen tidvis om ensomhet og oppgitthet over å stå alene. Også Eikrem virker mer hjelpeløs i brevene og dagboken enn i det publiserte materialet. For hans del gjaldt dette særlig mot slutten av misjonærtiden da han var syk. Denne hjelpeløsheten hos de mannlige misjonærene finnes ikke hos Engesland og Istad. Dette kan skyldes at de to kvinnelige misjonærene ikke skrev like mange brev til generalsekretær Brandtzæg, som sine mannlige kolleger. Samtidig synes særlig Istad å ha tålt uvanlig mye av personlige påkjenninger uten verken å klage eller betro seg til andre.

Borgerkrig og røverherjinger

Særlig Eikrem var interessert i revolusjonen i 1911-1912. I dagboken kom han med detaljerte beskrivelser av de urolige forholdene. I et brev til generalsekretær Brandtzæg kom han med klar støtte til opprørerne, samtidig som han gav uttrykk for at kristendommen gikk bedre tider i møte i Kina.

Samset befant seg i Norge under revolusjonen og skrev derfor mye mindre om disse begivenhetene. Likevel mente også han at maktskiftet ville føre til positive endringer for det kristne misjonsarbeidet. Eikrem og Samsets omtale av revolusjonen i 1911-1912 er her i tråd med det Murray A. Rubinstein skriver i sin artikkel (se side 28-29).

Eikrem og Samsets omtale av nasjonalistene var likevel ikke alltid positiv. Selv om de trodde misjonsarbeidet ville bli lettere etter Mandsjudynastiets fall, var de ofte kritiske til hvordan mange av soldatene oppførte seg. Av Samset ble de omtalt som uhøflige, feige og røveraktige. Eikrem var også klar på at de ikke var "mors beste barn". Istad på sin side var mer deskriptiv i sin omtale, uten å uttrykke sympati med noen av partene. Imperialistiske holdninger, slik

norske misjonærer i Afrika ble beskyldt for i artikkelsamlingen *Norsk Misjon og afrikanske samfunn* (1984) er fraværende hos alle tre. Eikrem nevner riktignok i et tilfelle at stormaktene kanskje burde intervenere for å ordne opp i de kaotiske forholdene. Men i andre sammenhenger var Eikrem den som klarest gav uttrykk for at stormaktene hadde utnyttet landet.

Utover i mellomkrigstiden ble kommunistene en stadig viktigere aktør og maktfaktor. De ble utelukkende omtalt i negative vendinger. Samset var særlig kritisk til ”de røde”. Soldatene ble omtalt som forferdelige mennesker, og inntrykket av de kommunistiske bøndene var ikke stort bedre. Kommunismen som ideologi fikk også gjennomgå. I brev til sine søsken hevdet Samset at kommunismens egentlige natur var å drepe. Denne negative innstillingen til kommunistene og deres støttespillere er i overensstemmelse med annen misjonsforskning (se side 29).

Når det gjaldt røverherjingene, var disse et vedvarende problem i misjonærenes hverdag. Til tross for dette nevnte ikke Engesland røverne med et eneste ord. Dette synes nokså merkelig, siden de også herjet i området hvor hun befant seg. De tre andre misjonærene fremstilte alle røverne som brutale og hensynsløse. I tillegg ble de fremhevet som en lokal maktfaktor, som myndighetene hadde vanskelig for å stagge. Mest gikk røverherjingene inn på Eikrem, som ikke hadde noen sterk psykisk helse. Stadige rykter om nye plyndringer var trolig en direkte årsak til hans hjemreise i 1914. Røverherjingene i 1912-1913 karakteriserte han for øvrig som det ”værste spektakel” i hans tid som misjonær (se side 48).

Fremmedfrykt/fremmedhat og trakassering av kristne kinesere

Misjonærer som kom til Kina opplevde ofte uvilje og motstand fra lokale innbyggere. Charles W. Weber skriver i sin artikkel (1990) at kineserne hadde vanskelig for å tenke seg at de nyankomne misjonærene bare kom ”for religious or altruistic reasons and not as agents of a foreign power.”⁴⁶³ Dette fikk også Eikrem og Samset oppleve, da de opprettet hver sin misjonsstasjon i innlandet. For å etablere et større nettverk og for å oppnå større tillit blant skeptiske kinesere, ble blant annet medisinsk hjelp gitt til innbyggerne. Dette er i tråd med Jarle Simensens (red.) *Norsk misjon og afrikanske samfunn* og Hanna Mellemsethers artikkel ”African Women in the Norwegian Mission in South Africa”, som begge hevder at tilbud som fantes på misjonsstasjonen hadde til dels stor innvirkning på lokalbefolkningens tilstrømning

⁴⁶³ Weber 1990:41-42

til stasjonen.

I sine første år som misjonærer møtte likevel både Eikrem og Samset motstand fra deler av lokalbefolkningen. Særlig gjaldt dette Samset mens han var i Neihsiang. Ifølge Samset var det ledende personer i lokalsamfunnet som sto bak uviljen. Dette stemmer overens med hva Lars Österlin hevder, at den mest alvorlige motstanden ofte kom fra embetsmenn, mandariner og andre intellektuelle. Men Samset opplevde også stor motstand og uvilje på 1920-tallet, og da blant større deler av befolkningen. Voldsbruken var også økende i denne perioden, noe Samset personlig fikk erfare. Til slutt ble problemene så store at misjonærene måtte evakueres i 1927.

Selv om begge opplevde fremmedhat, hadde Eikrem større forståelse for dette enn Samset. Eikrem mente således at fremmedhatet delvis skyldtes utlendingene selv, som i mange tilfelle hadde "utsuget Kina". Samtidig var han mer opptatt av trakasseringen som kristne kinesere opplevde. Hva som var grunnen til denne ulike innfallsvinkelen, er ikke lett å si, men igjen er det naturlig å trekke frem forskjellene mellom følelsesmennesket Eikrem og den mer nøkterne Samset.

Istad og Engesland nevnte ikke fremmedhat. Istad forteller bare at hun i begynnelsen ble møtt med skepsis, som gradvis avtok. Trolig var fremmedhatet mindre i hennes område. Dessuten var Istad på hjemmeopphold i Norge i 1927, da fremmedhatet var mest utbredt. At Engesland og Istad, i alle fall tilsynelatende, ikke ble utsatt for samme uvilje som Eikrem og Samset, kan kanskje også forklares ut fra et kjønnsperspektiv. Mannlige misjonærer beveget seg oftere ute i lokalsamfunnet, og kunne bare av den grunn lett bli oppfattet som en større trussel enn kvinnene som holdt seg mer inne på misjonsstasjonen. Dette gjaldt særlig Engesland, som virket som lærer.

De kinesiske kvinnene

Seija Jalagin skriver at misjonærer i Japan etter hvert fikk en mer positiv oppfatning av kvinnenes posisjon i landet. Dette stemmer ikke overens med Engesland, Istad eller Eikrem, som alle formidlet et utelukkende negativt bilde av kinesiske kvinners situasjon.

Eikrem skrev, i motsetning til Samset, en rekke ganger om kvinnenes svake posisjon i samfunnet. Blant annet omtalte han kinesiske kvinner som ble solgt til fremtidige ektemenn. Eikrem skrev også mye om de kinesiske kvinnenes mangel på frihet og utdanning, og det

hierarkiske skillet mellom gutter og jenter.

Den som skrev mest utførlig om de kinesiske kvinnene, var likevel Istad. Særlig utbredelsen av fotbinding og tvangsekteskap opptok henne. Bruken av vold mot piker og mødre som ikke klarte å forsørge barna, opprørte også den kvinnelige misjonæren. Dette er i tråd med Lisbeth Mikaelsson og Marianne Gullestad, som begge påpeker at misjonærene oftest fremstilte de innfødte kvinnene som undertrykte og diskriminerte. Det er også til forveksling likt det bildet som *Salomonsens konservations leksikon* (1922) tegner av kvinnenens situasjon i Kina på denne tiden. Her heter det at husfaren var ”familiens uindskrænkede herre” som både barn og hustru måtte adlyde, og videre: ”Kvindenens stilling i Kina er meget underordnet, hun maa endog adlyde sin ældste søn.”⁴⁶⁴

At Istad så ofte kom inn på de kinesiske kvinnene, var nok fordi kvinnearbeidet var hennes domene. På samme måte som at mennenes mer allsidige omtale av Kina og kineserne var et resultat av at de i det daglige var i kontakt med flere sider av det kinesiske samfunn. Men i tillegg til kjønnsforskjellene finner vi også her betydelige individuelle forskjeller. Engesland skrev således mye mindre om kvinnene, selv om hun også var kvinne. Oftest nøyde hun seg med små, oppbyggelige artikler om elevene ved pikeskolen. Bak dette kan ligge både sosial bakgrunn, interesser og personlighet. Elisabeth Eide er inne på noe av dette når hun skriver at mens noen misjonærer holdt tilbake sine eventuelle personlige synspunkter på kineserne, var andre ”mer frie i sin omgang med inntrykk” (se side 31).

Samme inntrykket sitter jeg igjen med når det gjelder de fire misjonærene som jeg har studert. Mens Engesland helst var opptatt av sin lærergjerning, ville Istad, Samset og Eikrem gjerne fortelle om sine inntrykk av land og folk. Innlevelsen, refleksjonsnivået og det personlige uttrykket varierte likevel mye fra misjonær til misjonær. Som det skulle fremgå både her i avslutningskapitlet og i kapitlene om hver enkelt misjonær, synes Eikrem på mange måter å stå i en særstilling i sin tilnærming til det fremmede som Kina representerte.

Avslutning

Etter å ha fulgt disse fire kinamisjonærene fra 1902 til 1938, er det denne store variasjonen som sitter mest igjen. Selv om deres fremstilling av Kina og kineserne har en del fellestrekk, kan man således vanskelig si at misjonærene formidlet ett, bestemt bilde. Relatert til tidligere

⁴⁶⁴ Blangstrup 1922:864

misjonsforskning er det også noe Hilde Nielssen og Karina Hestad Skeie fremhever, som er treffende, nemlig at misjonærenes bilde av land og folk ofte var preget av en ambivalent og tvetydig holdning.

Når det gjelder konkrete funn, er likheten størst med svenske Lars Österlins *Korstågen till Kina* (2005). Det gjelder både levetilstand, røverherjinger og fremmedhat. Likheten skyldes trolig at også hans arbeid omhandler misjonærer som hadde sitt virke i Kina. Motsatt er Svein Tobiassen (1971) den som skiller seg mest fra mine funn. Av nyere verk kan nevnes Lisbeth Mikaelssons *Kallets ekko* (2003). Både Tobiassen og Mikaelsson mener å kunne påvise at misjonærene i all hovedsak formidlet et negativt bilde av land og folk, noe som ikke kan sies om de fire kinamisjonærene.

Som nevnt foran kan forklaringen på dette være at Kina som et gammelt kulturland nøytt større respekt enn for eksempel Madagaskar, som Tobiassen skrev om. I noen grad kan kanskje også Tobiassens være noe preget av den tendensen det var i begynnelsen på 1970-tallet til å se misjon i et kulturimperialistisk perspektiv. Når det gjelder Mikaelsson, er det mer nærliggende å peke på kildematerialet. Mens hun nesten utelukkende brukte publiserte selvbiografier og andre tekster av misjonærene i sin avhandling, har jeg i tillegg brukt både misjonsblad, private brev og dagbøker. I alle fall på noen områder har dette uten tvil gitt et mer nyansert bilde enn det som ville ha blitt resultatet med bare en kildetype.

Helt avslutningsvis bør det påpekes at de ”Kina-bildene” som er fremkommet i denne oppgaven, har sitt grunnlag i hva den ene parten, misjonærene, mente og skrev. Hvilke tanker og holdninger kineserne selv hadde til Kina, er en annen sak som det er vanskelig å gi svar på ut fra det kildematerialet som her er benyttet.

Litteraturliste

- Birkeli, Fridtjof: *Politikk og misjon*. Egede-Instituttet, Oslo 1952.
- Birkeli, Fridtjov (red.) m.fl.: *Norsk misjonsleksikon 1*. Nomi Forlag, Stavanger 1965.
- Birkeli, Fridtjov (red.) m.fl.: *Norsk misjonsleksikon 2*. Nomi Forlag, Stavanger 1965.
- Blangstrup, Chr. (red.): *Salomonsens konversations leksikon bind 13*. J. H Schultz forlagsboghandel, København 1922.
- Bråthen, Gunnar ”Ånd og misjon”. Det teologiske menighetsfakultet, Oslo 1991
- Chang, Jung og Halliday, Jon: *Mao: Den ukjente historien*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 2005.
- Dons Samset, Liv: *Kallet til Kina*. Oslo Forlagstrykkeri AS, Oslo 2007.
- Eide S., Elisabeth: *Vårt skjeve blikk på kineserne*. Aschehoug og co, Oslo 1995.
- Eikrem, Peder: *Fortæl os fra Kina*. Lunde & Co's forlag, Bergen 1918.
- Eikrem, Peder: *Fortæl os fra Kina, anden del*. Lunde & Co's forlag, Bergen 1920.
- Eikrem, Peder og Fleischer, Andreas: *Kinas aapne dør*. Det Norske Misjonsselskaps Forlag, Stavanger 1920.
- Fairbank, John K (red.): *The Cambridge history of China, Volume 10 - Late Ch'ing, 1800-1911, Part 1*. Cambridge University Press, London 1978.
- Gullestad, Marianne: *Misjonsbilder*. Universitetsforlaget, Oslo 2007.
- Hestad Skeie, Karina: “Building God's Kingdom: The Importance of the House to 19th Century Norwegian Missionaries in Madagascar”, i Okkenhaug, Inger Marie (red.): *Gender, Race and Religion: Nordic Missions 1860-1940*. Swedish Institute of Missionary Research, Uppsala 2003.
- Huldt, Bo: *Aschehougs verdenshistorie, Bind 14. Tre verdener*. Aschehoug og co, Oslo 2007.
- Jalagin, Seija: “Gendered Images – Western Women on Japanese Women”, i Alenius, Kari, Falt, Olavi og Jalagin, Seija (red.): *Looking at the other*. Oulu University Press, Oulu 2002.
- Kjebekk, Erik: *Kallet fra Kina*. Misjonssentralen, Oslo 1999.
- Kjebekk, Erik: ”NLMs bruk av medier i historisk perspektiv”. Oslo 2002. Enda ikke publisert.
- Kjebekk, Erik: *Rosetreet*. Lunde Forlag, Oslo 2003.
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget, Oslo 1999.

- Mellemsether, Hanna: *Kvinne i to verdener: en kulturhistorisk analyse av afrikamisjonæren Martha Sannes liv i Norge og Afrika i perioden 1884-1901*. Trondheim 1994.
- Mellemsether, Hanna: *Misjonærer, settlersamfunn og afrikansk opposisjon: Striden om selvstendigjøring i den norske Zulukirken, Sør-Afrika ca 1920-1930*. Historisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim 2001.
- Mellemsether, Hanna: "African Women in the Norwegian Mission in South Africa", i Okkenhaug, Inger Marie (red.): *Gender, Race and Religion: Nordic Missions 1860-1940*. Swedish Institute of Missionary Research, Uppsala 2003.
- Mikaelsson, Lisbeth: *Kallets ekko*. Høyskoleforlaget, Kristiansand 2003.
- Mikaelsson, Lisbeth: "Med frigjørende kunnskap til kvinner i Kina: misjonæren Hanna Holthe og hennes skole i Yiyang", i Hellesund, Tone og Okkenhaug, Inger Marie: *Erobring og overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870-1940*. Unipub forlag, Oslo 2003.
- Myklebust, Olav Guttorm (red.) m.fl.: *Muhammedanismen som misjonsproblem*. Egede-instituttet, Oslo 1949.
- Myklebust, Olav Guttorm (red.) m.fl.: *Mot nye tider i verdensmisjonen*. Egede-instituttet, Oslo 1953.
- Neill, Stephen: *Misjon i 2000 år*. Nomi Forlag, Stavanger 1972.
- Nielssen, Hilde og Hestad Skeie, Karina: "Kom over og hjelp oss", i Nielssen, Hilde (red.): *Til jordens ender*. Bergen Museums Forlag, Universitetet i Bergen, Bergen 2008.
- Nielssen, Hilde: "Jeg tillader mig herved at sende en gasserbylt", i Nielssen, Hilde (red.): *Til jordens ender*. Bergen Museums Forlag, Universitetet i Bergen, Bergen 2008.
- Nome, John: *Det norske misjonsselskaps historie i norsk kirkeliv*. Dreyers Grafiske Anstalt, Stavanger 1943.
- Nordborg, Lars-Arne: *Aschehougs verdenshistorie, Bind 11. Det sterke Europa*. Aschehoug og co, Oslo 2007.
- Norseth, Kristin: "La os bryte tvert med vor stumhet!" *Kvinneres vei til myndighet i de kristelige organisasjonene 1842-1912*. Det teologiske menighetsfakultet, Oslo 2007.
- Okkenhaug, Inger Marie: "Aa hvor her trænges til hjælp!", i Nielssen, Hilde (red.): *Til jordens ender*. Bergen Museums Forlag, Universitetet i Bergen, Bergen 2008.
- Okkenhaug, Inger Marie: "Herren har givet mig et rigt virkefelt", i *Historisk tidsskrift*. Nr 1, 2009.
- Olafsen, O: *Veøy i fortid og nutid. En historisk-topografisk beskrivelse, bind 1*. Norheimsund 1926.

- Poulsen, Henning: *Aschehougs verdenshistorie, Bind 13. Fra Krig til krig*. Aschehoug og co, Oslo 2007.
- Rubinstein A. Murray: "Witness to the Chinese millennium: Southern baptist perceptions of the Chinese Revolution, 1911-1921", i Neils, Patricia (red.): *United States attitudes and policies toward China*. M. E. Sharpe, New York 1990.
- Said, Edward: *Orientalismen*. Cappelen, Drammen 1994.
- Simensen, Jarle m.fl.: "Misjon og sosial-kulturell endring i Zululand", i Simensen, Jarle (red.): *Norsk Misjon og Afrikanske Samfunn*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 1984.
- Simensen, Jarle: "Norsk misjonsforskning: Faser i utviklingen av historiske studier", i *Norsk tidsskrift for misjonsvitenskap*. Nr. 4 2007.
- Simensen, Jarle: *Aschehougs verdenshistorie, Bind 12. Vesten erobrer verden*. Aschehoug og co, Oslo 2007.
- Spence, Jonathan & Chin, Anping: *Kinas århundre*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1996.
- Straume, Jakob: *Det som greip meg mest i heidningland*. Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund, Oslo 1930.
- Straume, Jakob: *På rundreise i Kina*. Grøndahl & Søn Forlag A/S, Oslo 1945.
- Straume, Jakob: *Martyrmisjonærene*. Gry Forlag, Oslo 1959.
- Tiltnes, Arne: *Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund gjennom 50 år, bind 2*. Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbunds forlag, Oslo 1946.
- Tucker, Ruth: *From Jerusalem to Irian Jaya*. Zondervan, Grand Rapid 2004.
- Tobiassen, Svein: *Kulturkollisjon. Norske misjonæres møte med Madagaskars innland 1867-1883*. Pax Forlag, Oslo 1971.
- Ukjent forfatter: *Misjonsalbumet, Norsk Luthersk Misjonssambands misjonærer og misjonsmarker*. Gry forlag, Oslo 1958.
- Varg A. Paul: "The Missionary response to the nationalist revolution", i Fairbank K. John (red.): *The missionary enterprise in China and America*. Harvard University Press, Massachusetts 1974.
- Weber W. Charles: "Conflicting cultural traditions in China: Baptist educational work in the nineteenth century", i Neils, Patricia (red.): *United States attitudes and policies toward China*. M. E. Sharpe, New York 1990.
- Wiest, Jean-Paul: "China as portrayed to American Catholics by Maryknoll missionaries, 1918-1953", i Neils, Patricia (red.): *United States attitudes and policies toward China*. M. E. Sharpe, New York 1990.

Österlin Lars: *Korstågen till Kina*: Sekel Bokförlag, Malmö 2005.

Kildemateriale hentet fra NLM-arkivet, hovedkontoret i Oslo

”Kineseren”. Utg. av Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund. Oslo 1902-1936.

”Utsyn”. Utg. av Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund. Oslo 1937-1938, 1956.

Amanda Engeslands brev: Db-0010.

Amanda Engeslands skolekarakterer og referanser: Da-022.

Peder Johannes Simonsen Eikrems brev: Da-0021, Db-0004, Db-0005, Db-0006, Db-0007,
Db-0008, Db-0009, Db-0010, Db-0011.

Peder Johannes Simonsen Eikrems dagbok .

Sofie Istads brev: Db-009, Db-0011, Db-0021.

Sofie Istads dagbok.

Knut Iversen Samset brev: Da-0021, Db-0004, Db-0005, Db-0006, Db-0007, Db-0008,
Db-0009, Db-0010, Db-0011, Db-0012, Db-0015, Db-0030, Db-0031.

Kart over Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbunds virkefelt i Kina.

Bilder av Amanda Engesland, Sofie Istad, Peder Johannes Simonsen Eikrem,
Knut Iversen Samset.

Bilde på forsiden av norsk misjonær i Kina

Kildemateriale hentet fra Liv Dons Samset, Oslo (privat eie)

Knut Iversen Samsets brev til foreldre og søsken i perioden 1902-1935.

Kildemateriale hentet fra internett

NOS ”Folketellingen” 1865 og NOS ”Folketellingen” 1900:

<http://digitalarkivet.no.1541Veø>, 10.11.2008.

Summary

In this Master Thesis, I have studied four Norwegian missionaries who worked in China for Det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund (now called Norsk Luthersk Misjonssamband). The Thesis is a qualitative study based on different sources, such as books written by the missionaries, their articles in a mission magazine called “Kineseren” and their private letters and diaries. The aim has been to examine what pictures the missionaries gave of China and the Chinese in the period 1902-1938. How did they describe national characteristics and Chinese culture? What did they write about living conditions, the civil wars and the gangs of robbers who ravaged the country at that time? I’ve also studied what the missionaries wrote about Chinese xenophobia and the people’s opposition toward Chinese Christians. At last, what did the missionaries write about Chinese women and their position in society?

The missionaries were often ambivalent in their conveys and described China and the Chinese in both positive and negative ways. Their national characteristics were described as both mendacious and friendly. Their culture and religions, however, were usually mentioned in negative terms. The missionaries were also frightened of the living conditions and the depression and discrimination of the Chinese women. In their reports of these two themes, however, the missionaries were usually emphatic and sympathetic.

Even if there are similarities in the missionaries conveys, they also had different thoughts, views and expressions of China and the Chinese. The reasons why they differed were many: Gender, social background, interests and personality. When the missionaries wrote and where they were located, also had an influence on their conveys.

Compared to earlier mission research, there are both similarities and disparities. While the studies which focused on mission in China are quite similar to my findings, other studies are quite different. In the category of the last mentioned, we find Ole Tobiassen’s *Kulturkollisjon. Norske misjonærers møte med Madagaskars innland 1867-1883* (1971) and Lisbeth Mikaelsson’s *Kallets ekko* (2003). While the missionaries I have studied gave both a positive- and a negative picture of China and the Chinese, the missionaries in Tobiassen’s and Mikaelsson’s studies were far more negative in their conveys of land and people.

The reasons why Tobiassen’s and Mikaelsson’s findings partially differ from mine can be

many. One reason might be that China was rated as more developed than Madagascar, in which Tobiassen wrote about. Why my findings are partially different from Mikaelsson's, could be explained by us using different sources. While Mikaelsson primarily used published material, I have also used the missionaries' private letters and diaries. This might have provided a more multilateral and personal picture of the missionaries attitudes toward China and the Chinese.